

T. C.

Bingöl Üniversitesi

Yaşayan Diller Enstitüsü

Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

LERCH'İN ZAZAKİ DERLEMELERİNİN
ÇEVİRİMYAZIMI VE TÜRLERİNE GÖRE
SÖZCÜKLERİN TAHLİLİ

Mehmet ASLANOĞULLARI
121301109

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ

Bingöl 2014

ONAY

Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)
Başkan : (Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)
Üye : (Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

(imza)
Üye : (Akademik Unvanı, Adı-Soyadı)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

.....
Akademik Unvan, Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
KILMVATE.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	1
KISALTMALAR.....	2

GİRİŞ

“KÜRDLER ve KUZEY İRANÎ KELDANİLER ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR” KİTABININ ZAZAKİ İÇİN ÖNEMİ.....	17
DOĞU BİBLİYOGRAFYASININ CANLI KATALOGU; PETER IVANOVICH LERCH.....	19
ÇALIŞMADA KULLANDIĞIMIZ ALFABE ve DERLEME TASHİHİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	23

BİRİNCİ BÖLÜM

TASHİH EDİLMİŞ DERLEME METİNLER.....	29
1.1. Birinci Metin-Vıstonikê Hirye Bırayon.....	29
1.2. İkinci Metin (Diyalog).....	37
1.3. Üçüncü metin (Meselê Ali Ağay Laci Kelxoni Qerbegoni).....	40
1.4. Dördüncü Metin-Qewgê Nêrib û Siwoni.....	43
1.5. Beşinci Metin-Qewgê Nêrib û Hêni.....	49
1.6. Altıncı Metin (Goin).....	57
1.7. Yedinci Metin (Çemçequ Paşa).....	60
1.8. Derlemelerdeki Tekil Cümleler ve Türkçe Karşılıkları.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRLERİNE GÖRE SÖZCÜKLER ve DİĞER DİLLERDEKİ KARŞILIKLARI..	66
2.1. İsimler.....	66

2.1.1. Özel İsimler.....	66
2.1.1.1. Şahıs Adları.....	66
2.1.1.2. Kaynak Kişinin Anlatımlarına Göre Siwon Aşiretine Bağlı Köylerin Adları.....	67
2.1.1.3. Diğer Yer İsimleri.....	69
2.1.2. Cins İsimler.....	71
2.2. Fiiller.....	107
2.2.1. Fiil Çekimleri.....	115
2.3. Sıfatlar.....	118
2.4. Edatlar.....	121
2.5. Zamirler.....	124
2.6. Zarflar.....	126
2.7. Soru Sözcükleri.....	128
2.8. Seslenme Ünlemleri.....	129
2.9. Bağlaçlar.....	129
SONUÇ	131
EK 1: Derleme Metinlerin Tıpkıbasımları.....	132
Kaynakça.....	152

KILMVATE

Metin vêrin kî derheq Zazaki dî umê nuştîş, arêkerdê kî pey destun zıwunzunayoğ Wırıs, Peter Lerch, kitab yi “Kırdun, û Keldaniyun Zımêyi Îrûni ser Cıgêrayış” dî esti, ey i. Arêkerdê kî herb Qırım dî eskerun hesirun Osmaniyun ra arêbiyayê, û ser yın dî xebat biya, pey destun Lerch umê nuştîş. Semed kî Zazaki hema wahar yew nuştîş hewl niya, xebat kî ser yê dî bena hema zaf newe ya, û qedexe kî cuaver qal yi pere kerdin, û hukum kerdin, yew têvernayış kî teze û zerrewuşk estu; yew het vun Zazaki lehcê Kırdki ya, yew het vun Zazaki xuser yew zıwun a. Sebeb kî in arêkerdê nusêr, xebatek tewr vêrin i, xebatek tewr rewın i, ma ena xebat dî çekuyun Zazaki tesnif kerd, û ma waşt kî ma torê çekuyun Zazaki biar vêr çımun wendeğun. Bad ena karê ma, ma wazêni kî sebeb kî wird zi hê yew ailê zıwunun dî, ma yewbin ri tesir kerdış het ra Kurmonci û Farıski, hêt nızdiyê yewbin ra ey Erebi û Tırki zi tene hewl biar fehm kerdış. Şık çiniya kî semed fehm kerdış tebiet zıwunun, gon ma zıwunun xuser yew otorite qebul bıkir. Ena xebatê ma nızdi biyayış zıwun esas genu, çımıg zıwun xu bı otorite u.

Çekuy Miftê: Zazaki, Lerch, arêkerdê, Kırdki, Dımılı

ÖZET

Zazaki dilinde yazılı bulunan ilk metinler, Rus dilbilimci Peter Lerch tarafından yazılan “Kürdler ve Kuzey İranî Keldaniler Üzerine Araştırmalar” adlı kitapta bulunan Zazaki derlemelerdir. Lerch’in Kırım Savaşında Ruslara esir düşen Osmanlı askerleriyle yaptığı derleme çalışmaları sayesinde ilk Zazaki metinler yazı diline aktarılmıştır. Yazın dünyasıyla çok geç tanışan Zazaki’nin henüz derli toplu bir yazı diline kavuşmamış olması, çalışmaların çok yeni olması ve geçmiş dönemlerdeki yasakçı anlayış nedeniyle Zazaki’nin Kürdçe’nin bir lehçesi mi yoksa kendi başına bağımsız bir dil mi olduğuna dair taze ve yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Bu çalışmamızda, ilk olması hasebiyle en eski tarihe ait derleme metinlerdeki sözcükler türlerine göre tasnif edilmiş ve Zazaki’deki sözcük dağarcığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle İranî dillerden olan Zazaki’nin hem aynı dil ailesi içinde olan Kurmanci ve Farsça gibi dillerle, hem de yakın ilişki içerisinde olduğu Arapça ve Türkçe dilleriyle olan etkileşimi sözcükler üzerinden daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Dillerin doğasının ancak dilin kendisinin otorite olduğunun anlaşılmasıyla anlaşılacağı şüphe götürmez. Bu çalışma, başlı başına otorite olan dilin kendisine yönelmeyi esas alır.

Anahtar Sözcükler: Zazaki, Lerch, derlemeler, Kürd, Dımılı

ABSTRACT

The first written texts in the Zazaki language are the Zazaki compilations found in the book “Researches on the Kurds and the North Iranian Chaldeans” written by the Russian linguist Peter Lerch. Thanks to the compilations Lerch did with the prisoners of the the Crimean War, which took place between the Ottomans and Russia, the first Zazaki texts have been reflected to the writing system. There are fiery arguments whether Zazaki is a Kurdish dialect or an independent language because Zazaki has lately introduced with the writing system and does not have a well-organised writing system, the studies are too new and there was a prohibitor political system in the Zazaki spoken areas recently. In this study, the first Zazaki texts collected in the compilations of Lerch are categorised in the terms of parts of speech, in this way, the lexicons of the language are introduced. In this way, the position of Zazaki as an Iranian language is tried to be exposed in terms of the closeness to the Kurmanci, Persian, Arabic and Turkish. It is certain that the nature of languages is comprehended only if one accepts that language itself is an authority. This study grounds the language which is an authority itself.

Key Words: Zazaki, compilations, Lerch, Kurd, Dimili

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezinin amacı, ilk Zazaki yazılı metinler olan ve Rus dilbilimci Peter Lerch (1827-1884) tarafından kayıt altına alınan derlemelerin transkribe edilerek günümüzde tercih edilen sembol ve harflerle yazımı ve derlemelerde kullanılan tüm sözcüklerin, etkileşim içerisinde olunan dillerdeki karşılıkları üzerinden tahlil edilmesidir. Derlemeleri içeren kitap, kayda geçirilmiş ve Zazaki hakkında bilinen ilk kayıt olması yönüyle, Zazaki'nin dünya dilleri içerisindeki yeri, kelime dağarcığı, sözdizimi ve dilbilgisi özellikleri ile ilgili yapılacak araştırmalar için önemli veriler barındırmaktadır. Derleme metinlerde bulunan tüm sözcükleri türlerine göre sınıflandırarak, metin içinde ve dışında kullanılan farklı yazılışlarını da eklediğimiz bu çalışmayla, Zazaki'nin etkileşim içerisinde olduğu Kurmanci, Pehleviçe, Farsça, Türkçe, Arapça ve diğer dillerle olan yakınlığı ve irtibatı sunulmaya çalışılmıştır.

Yüksek lisans programına başlamadan önce üzerinde çalışmaya başladığım derleme metinlerde bulunan sözcüklerin tahlil edilmesiyle, Zazaki'nin sözcük dağarcığını bir nebze de olsa ortaya çıkarmayı ummaktayım. Çalışmada, yirmi sayfadan oluşan derleme metinler, derleme metinler dışında kitapta yer alan kırk beş tekil cümle ve küçük bir sözlük çalışması olan ikinci ciltteki sözcüklerle birlikte yaklaşık olarak beş yüzün üzerinde sözcük tahlil edilmiştir.

Tezin hazırlık aşamasında ve yazım sürecinde yönlendirici tavsiyelerde bulunan danışman hocam Doç Dr. Mustafa KIRKIZ'a, metni ayrıntılı bir şekilde anlayarak okuma ve çözümleme yapmam konusunda fesih Zazaca'sından yararlandığım, bana sabırla ve ilgiyle yardımcı olan teyzem Ayşe BUĞRAHAN'a ve metnin Almanca çevirisindeki yardımından dolayı Murat BUĞRAHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

Akad.	: Akadça
a.g.e.	: Adı geçen eser
Alm.	: Almanca
Ar.	: Arapça
Arm.	: Aramice
Ave.	: Avestçe (Zend dili)
Az.	: Azerice
bğ.	: Bağlaç
Bel.	: Beluçice
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Çin.	: Çince
edt.	: Editör
E.Hnt.	: Eski Hintçe
e.	: Edat
EFa.	: Eski Farsça
Erm.	: Ermenice
ETr.	: Eski Türkçe
EYun.	: Eski Yunanca
Fa.	: Farsça
f.	: Fiil
Fr.	: Fransızca
Gil.	: Gilaki
Gor.	: Goranice (Hewremani)
Gr.	: Grekçe
*HAv.	: Hint-Avrupa Dili kök sözcükleri
Hit.	: Hititçe
İbr.	: İbranice
İng.	: İngilizce
Krm.	: Kurmanci (Kürdçe)

Lat.	: Latince
Maz.	: Mazenderani
Moğ.	: Moğolca
Mun.	: Munjani
OFa.	: Orta Farsça
öz.	: Özel İsim
Peşt.	: Peştunca
Ph.	: Pehlevice
Part.	: Partça
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.s.	: Soru sözcüğü
Sans.	: Sanskritçe
Sem.	: Semnani
sf.	: Sıfat
Slav.	: Slavca
Sogd.	: Sogdça
Sor.	: Soranice
Sumer.	: Sümerce
Tat.	: Tatarca
Tj.	: Tajikçe
Tr.	: Türkçe
Tt.	: Tati/Talişçe
t.y.	: Tarih yok
v.b.	: Ve benzerleri
v.d.	: Ve diğerleri
Yag.	: Yagnobi
Yun.	: Yunanca
Z.	: Zazaki
zm.	: Zamir
zr.	: Zarf

GİRİŞ

‘Zaza(ki)’, ‘Dımili’, ‘Kırd(ki)’ gibi isimlerle adlandırılan Zazaki, en büyük dil ailesi olan Hint-Avrupa dil ailesinin bir alt grubu olan Hint-İran dil grubunun İrani bir dilidir. Bu çalışmamızda, ‘Kırmancki’, ‘Zonê Ma’ gibi tabirlerle de ifade edilen bu dil için, akademik çevrelerde daha çok tercih edilen Zazaki tabirini kullanacağız. Zazaki, Türkiye’nin doğusunun merkez bölgeleri olan Hani, Dicle, Eğil, Bingöl, Palu, Arıcak, Dersim, Erzincan, Çermik, Çüngüş, Siverek, Gerger, Mutki ve Maden gibi yerlerde konuşulmaktadır. Zazaki’nin kaç kişi tarafından konuşulduğıyla ilgili farklı tezler vardır. Son olarak 2014 Haziran’ında Muş’ta yapılan Kürtçe Habercilik Çalıştayı’nın sonuç bildirgesine göre yaklaşık olarak dört milyon kişi bu dili konuşmaktadır.¹

‘Zaza’ sözcüğüne, kadim bir tarih kitabı olarak da değerlendirilmesi lazım gelen Ahd-i Atik’te rastlanmaktadır. Âdem peygamberden başlayarak hemen tüm peygamberlerin soylarının kronolojik sırayla verildiğı ‘Olaylar Kitabı’nda, ‘Judah’nın Nesli’² alt bölümünün 33. maddesinde, Zaza adlı bir evlattan söz edilir; “Yonatan’ın oğulları: Pelet, Zaza. Bunlar Yerahmeel’in soyundan geliyordu.”³ Tevrat’ın İngilizce çevirilerinden biri olan *King James Version*’da ve sonraki İngilizce çevirilerde de aynı formla yazılan sözcük, İbranice sözlüklerde ‘hareket’, ‘canlılık’, ‘herkese ait olan’ veya ‘bolluk’ olarak tercüme edilmektedir. Buradan

¹[<http://www.aa.com.tr/tr/manset/341601--kurtce-egitim-veren-bolumler-acilmasi-gerekmektedir>]. Erişim: 8 Haziran 2014.

² Tevrat’a göre Judah, Hz. Yakup’un 12 oğlundan biridir.

³ The Holy Bible, *King James Version*, Chronicles-I/2-31, s. 908.

Zazaki hakkında bir veriye ulaşmak tahmini olur. Yine Gürcistan ve Amerika'da 'Zaza' sözcüğü erkek ismi olarak kullanılmaktadır.

M.Ö 6. Asırda yaptırılan Behistun anıtlarında, 'Zazana' diye bir yer adından söz edilmektedir. Yazıtın 1. sütununun 18-20. satırları arasında geçen 'Fırat kenarındaki Zazana'⁴ ifadesi, Zazaların hala bu yörede yerleşik oldukları göz önüne alındığında hayli ilginçtir.

Zazaki hakkında ilk ciddi alan çalışmasını yaparak Zazaki'nin başlı başına bir dil olduğunu kanıtlayan Oskar Mann ve Karl Hadank, 'Zaza' sözcüğünün Türk ve Kürdler tarafından 'küçümseyici' anlamda kullanılan bir tabir olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵ Aynı iddia, daha önce James Rich tarafından da ileri sürülmüştür. Yazar, şunu kaydeder;

"Diyarbakır, Palu ve Muş arasında, Toros ve Zagrosların parçası olan Hasan dağı vardır. Pek geçit vermeyen bir dağdır ve buradaki insanlar tamamen bağımsızlar. Bu yörede yaşayan Kürdlere, bir lakap olarak takıldığı anlaşılan ve kekeleyen veya anlaşılmaz bir şekilde konuşan anlamına gelen Zaza denir".⁶

Sonraları Zazalarla ilgili araştırma yapanların çoğu bu iddiayı dillendirmişlerdir. Zazaki ve bu dili konuşan topluluklarla ilgili bu tezi, tespitlerimize göre ilk olarak Fransız asıllı İngiliz Claudius James Rich ileri sürmüştür. Fransızca'da 'zézayer' fiilinin 'peltek konuşmak' anlamına geldiği göz önünde bulundurulduğunda, Rich'in Fransızca'daki sözcükten yola çıkarak böyle bir yakıştırma yapmış olabileceği ileri sürülebilir.

⁴ Nebi Butasım, "Behistun Anıtında Geçen "Zazana" Kelimesine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım", *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*, (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s. 465.

⁵Gernot Windfuhr, *The Iranian Languages*, Routledge, New York, 2009, s. 545.

⁶ Claudius James Rich, *Narrative of a Residence in Koordistan*, James Duncan Row, Londra, 1836, s. 376.

İngiliz coğrafyacı L.Molyneux-Seel, Dersim yöresine yaptığı seyahatte Zazaki'ye dair şu gözlemlerini aktarır;

“Zaza lehçesi, ana Kürd dili olan Kurmanci'den büyük oranda farklılaşıyor, öyle ki Kurmanci konuşan biri için Zaza oldukça anlaşılmazdır. Farsça, Arapça ve birkaç Türkçe sözcük içeriyor ve bir Kürd lehçesi olarak kabul ediliyor ancak ben, bunun filolojik bir temele mi dayalı olduğunu yoksa sadece Türklerin serbest sınıflandırmasından mı kaynaklandığını bilmiyorum.”⁷

Aynı hecenin yinelenmesiyle oluşan Zaza sözcüğündeki ‘za’ hecesi, Zazaki'de ‘doğurdu’ anlamına gelen ‘ziyayış/zeyayış’ filinin üçüncü tekil şahısla çekimlendiğinde aldığı formla birebir aynıdır. Bu durumda, ‘Zaza’ sözcüğünün ‘doğurdu doğurdu’ gibi bir ikilemeden oluştuğu ileri sürülebilir. Hatta buradan Zazaların doğurgan bir toplum olduğu da iddia edilebilir.

‘Dımılı’ sözcüğü ise, Arap, Fars ve İslam kaynaklarında çok farklı türden yazımlarla karşımıza çıkmaktadır. M. Malmısaniy bu hususta şunları yazar;

“Dımılı” sözcüğü, yazılı kaynaklarda Dunbuli, Dunbeli, Dünbeli, Dunbali, Donboli, Dınbılı, Dübülü, Dumbeli, Dumbili, Dumbülü, Dumbuli, Dımbeli (Dumbeli), Dımbıl[i], Dübüllü, Dımilli, Dumuli, Dumılı, Dumli gibi çok değişik yazılışlarla karşımıza çıkar. Öyle ki bir kitabın değişik sayfalarında veya bir kitabın farklı çeviri ve baskılarında bile bu sözcüğün değişik biçimlerde geçtiğini görürüz. Örneğin İslâm Ansiklopedisi'nde Şerefname'den "Dumbuli" biçiminde aktarılan aynı sözcük, Şerefname'nin Türkçe çevirisinde "Dınbılı", Kürtçe çevirisinde ise "Dunbuli" biçimindedir. Bu değişik biçimlerin, daha çok Arap harflerinin okunuşundaki değişiklik ve yanlışlıklardan kaynaklandığı anlaşılıyor. Çünkü Dunbuli veya Donboli sözcüğü, Arap alfabesinde DNBLY harfleriyle yazılır. Sözcüğü önceden tanımayanlar çoğu kez bunu yanlış okumuşlardır.⁸

Hadank, ‘Dımılı’ sözcüğünün büyük ihtimalle ‘Deylemi’ sözcüğünün metatezi (seslerin yer değiştirmesi) olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, ‘Deylemi’

⁷ L. Molyneux-Seel, *A Journey in Dersim*, The Geographical Journal, Londra, 1914, S. 44, No: 1, s. 68.

⁸ M. Malmısaniy, *Kırd, Kırmanc, Dımili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, s.10.

sözcüğünde bulunan ‘lm’ sessizleri, zamanla ‘ml’ sessizlerine evirilmiş ve ‘Dimili’ olarak kullanılmaya gelmiştir. Deylemi sözcüğünün, Hazar Denizi’nin güney sahillerinden gelen ve Orta Çağlarda çoğu zaman kendilerinden Kürdlerden ayrı olarak bahsedilen Deylemlilerden geldiği ileri sürülmektedir.⁹

M. Malmîsanij, Hadank, Artur Christensen ve F. C. Andreas’ın ‘Dunbuli’ sözcüğünde bulunan ‘n’ sessizi hakkında bir açıklamada bulunmalarını ‘Deylem Teorisi’nin’ geçersizliğine yorumlar.¹⁰ Oysa Cegerxwîn, Deylem’in bölge adı olduğunu, bu bölgede yaşayan halkın da Dımili Kürdleri olduğunu ileri sürer.¹¹ Ancak Zazaki’nin Mazenderani, Azeri (Herzendi), Simnani, Talişi ve Gileki gibi Hazar dilleriyle olan tarihi ses ve biçimbilim açısından yakınlığı, Deylem Kuramı’na veya Zazaki’nin Kuzey İrani kökenli olduğu düşüncesini pekiştirmektedir.¹²

Zaza Tarihinin Arap ve Osmanlı kaynaklarına dayalı olarak araştırıldığı bir çalışmaya göre, Dımili/Dunbeli topluluğundan ilk olarak ‘Ensabul Ekrad’ adlı kitapta söz edilmekte ve Dımililerin Bermeki soyundan gelen Kürdler olduğu dile getirilmektedir. Aynı çalışmada, Zaza ve Dımili kavramlarının Osmanlı kaynaklarında da Kürd topluluklarının tasnifi için kullanıldığı belirtilir.¹³

Zazaki konuşanların, kullandıkları dile verdikleri adlardan biri de Kırd veya Kırdki tabirleridir. ‘Kırd’ sözcüğü hem ‘Kürd’ hem de ‘Kürdlerin konuştuğu dil’ anlamında kullanılırken, ‘Kırdki’ sözcüğü ise, sonekte yer alan ‘-ki’ ekiyle ‘konuşulan dili’ belirtir.

Zazaların bir bölümünün konuştuğu dile Kırd(ki) demelerinden yola çıkılarak, etnik aidiyet olarak,-bilhassa 1980li yıllara değin- kendilerini genel anlamda Kürd olarak telakki ettikleri söylenmelidir. Ancak bilhassa Türkiye

⁹ Terry Lynn Todd, *A Grammar Of Dimili also Known as Zaza*, Doktora Tezi, Michigan Üniversitesi, 1985, s. vi.

¹⁰ M. Malmîsanij, a.g.e., s. 11.

¹¹ Şêxmûs Cegerxwîn, *Tarîxa Kurdîstan*, II., Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1987, s. 18.

¹² [<http://www.zazaki.de/turkce/makaleler/keskin-zazacaninyeriveyarini.pdf>] Erişim: 17 Mayıs 2014.

¹³ Ercan Çağlayan, “Zaza Tarihinin Kaynakları”, *Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 288-301.

koşullarında Kürd denilince kastedilenin Kurmanc topluluklar olduğu gözden kaçmaktadır. Esasında Kürdler, konuştukları dil ve lehçeler, etnik kökenleri, toplumsal ve psikolojik aidiyetleri ve Kürd Meselesi hakkındaki telakkilerin çeşitliliği öylesine tartışmalıdır Ferdinand Hennerbichler¹⁴ gibi kimi Batılı akademisyen Kürdlerle ilgili yayınlarda ‘*Kurdish Complex*’ (Kürd Karmaşası) kavramını kullanırlar. Ancak bir kısım Zazaların kendilerini Kürd ve Türklerden ayrı bir topluluk olarak gördükleri de vakadır. Zazaki bir şiirde bu durum şöyle dillendirilmiştir;

...

“Aşm veciena vist û poncı
Ez nê Tırk a, nê Kurmoncı
Ez nêşkena qar şar boncı”

...

‘Kırd/Kurd’ kavramı, Arap-Fars tarih kitaplarında ve edebiyatında ‘göçebe’, ve ‘çoban’ gibi sosyal ifadelerde yer almaktadır. Deylem teorisinin de mucidi olan Andreas, Xenophon’un sözünü ettiği ve Zagros bölgesinde yaşayan *Cyrtii* adlı topluluğun Kürdler olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵

Zaza aydınlarının bir bölümü, Zazaki’nin ‘en arkaik özellikler taşıyan’ bir Kürd lehçesi olduğunu ileri sürerken, diğer bir kesim de Zazaki’nin başlı başına bağımsız, İrani bir dil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Zazaki’yi Kürdçe’nin lehçelerinden biri olarak kabul eden çevreler sınıflandırmayı böyle yaparlarken Zazaki’yi Kurmanci’nin bir lehçesi olarak değil Kürdlerin konuştuğu Kurmanci, Sorani ve Kelhuri gibi eşdeğer diller olarak kabul etmektedir. Oysa lehçe, tanımı icabı bir dilden kopan veya farklı coğrafyalarda konuşulan varyant veya diyalekt

¹⁴ Ferdinand Hennerbichler, *The Origin of Kurds*, *Advances in Anthropology*, II., 2012, S. 2, s. 64-79.

¹⁵ Garnik Asatrian, *Prolegomena to the Study of the Kurds*, Iran and the Caucasus, S. 13., Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009, s. 22-28.

olarak tanımlanmaktadır. Bu karışıklığı, Kürd topluluklarının konuştukları dilleri ‘Kürdi’ diller olarak sınıflandırarak çözmek gerektiği ileri sürülebilir. Çünkü Zazaki’yi Kürdçe’nin (Kurmanci) lehçesi olarak değerlendiren herhangi bir akademik çalışma yoktur.¹⁶ Bu sürgit tartışmanın Zaza aydınları arasında hayli ilgi çekici bulunduğu dikkat çekmektedir. Zazaki’nin hal-i pür melâlini dert edinen kesimlerin, Zazaki’nin kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir dil olduğu bilincini canlı tutarak dilin kendisine yönelmeleri ve dilin kurtarılması yönünde çaba harcamaları daha elzem görünmekle birlikte, sözkonusu tartışmanın yönlendirilerek verimli sonuçlar da elde edilebileceği ileri sürülebilir.

Bir dilin, dil veya lehçe oluşuyla ilgili farklı yaklaşımlar vardır. Bir kısım dilbilimcilere göre dil lehçe ayrımı yok sayılmakta, ikisinin de aynı kavramları karşıladığı ileri sürülmektedir. Daha fazla ağırlık kazanan ikinci görüşü savunanların bir kısmı lehçeyi sosyal yönden farklı olan toplulukların konuştuğu ‘aksan’ olarak değerlendirirken, yine ikinci görüşü savunanlar içerisinde ağırlıkta olan kimi dilbilimciler ise, lehçeyi, aynı dilin farklı coğrafyada konuşulan ‘varyantları’ olarak nitelendirirler.

İki dilin lehçe ilişkisi hakkında fikir serdeden Hint asıllı filozof ve aynı zamanda dilbilimci Prabhat Ranjan Sarkar (1921-1990), *Varna Vijinana* (Harflerin Bilimi) adlı kitabında dil ve lehçeyi kesin kurallarla ayırarak, bir ‘dil’in lehçeden farkının şu sekiz kritere göre yapılması gerektiğini savunur;¹⁷

- 1-Dilin kendi fiil çekimleri
- 2-Dildeki ismin halleri/ad çekimi
- 3-Kendi zamirleri
- 4-Kendi söz dağarcığı
- 5-Kendi sözel veya yazılı edebiyatı; klasik edebiyat veya sözlü edebiyat olması fark etmez.

¹⁶ [<http://www.zazaki.de/turkce/makaleler/keskin-zazacaninyeriveyarini.pdf>]. Erişim: 17 Mayıs 2014.

¹⁷ [http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Prabhat_Ranjan_Sarkar#Language]. Erişim: 20 Mart 2013]

6-Kendi tonlama tarzı (ses tonu)

7-Kendi akustik notaları (psiko akustik ve çıkarımsal akustik)

8-Kendi sözdizimi

Sarkar, bu sınıflandırma ve ölçütlerle dilin lehçeden kesin hatlarla ayırt edilebileceğini ve meselenin sosyal veya politik değil tamamen dilbilimsel olduğunu savunur.

Noam Chomsky, Gülçem Aktaş ve Andrew Nevins'in Zazaki üzerine yaptıkları *With An Eye and an Ear Towards Zazaki* [Zazaki'ye Dikkatli Bir Bakış] adlı video belgeselde dil-lehçe adlandırması hakkında şu görüşü dile getirir;

“Biraz karışık bir konu. Her şeyden önce kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan dillerden bahsettiğimizde, insanlar genellikle 3. dünya ve 4. dünya dillerini düşünüyorlar. Mesela Avrupa'daki dilleri düşünelim. Avrupa dilleri hızla yok oluyor. Bu, küreselleşme dediğimiz şeyin erken aşaması. Avrupa'da ulus devletlerin oluşması ve Avrupa toplumunun bütünleşmesiyle ilgili. Batı toplumlarının en ileri bölgelerinde diller çabucak güçlerini yitiriyorlar. İnsanlar büyükanneleriyle konuşamıyorlar çünkü dilleri ölüyor. Bugün dilbilimdeki en büyük araştırmalardan biri Avrupa Birliği'nin Avrupa'da kaybolan diller üzerine yürüttüğü programdır. Lehçe diyorlar, aslında birer dil onlar. Bunun yanında küreselleşme, Avrupa'nın bütünleşmesi, merkezileşmeye dönük tepkisel hareketler de var. Yerleşmenin yükselişiyle yerel diller hayat bulmaya başladı. İspanya'yı ele alalım mesela. Katalanca, Franko'nun baskısından kurtuldu. Bugün eskisinden çok daha iyi bir durumda ve daha hayat dolu. O dönemde Barselona sokaklarında Katalanca'yı duyamazdınız. Şimdi Katalonya'nın dili. Bask dili önemli ölçüde canlandı. Diğer sözde lehçeler de... İnsanlar önceleri de konuşuyorlardı ama şimdi kendi kültürlerini canlandırma adına ve farkındalık sahibi olarak ilgiyle konuşuyorlar. Bu durum burada da yaşanıyor. Galler sokaklarında yürüyorsunuz ve çocuklar Keltçe konuşuyorlar. Merkezileşmeye ve entegrasyona karşı bir tepki var ve bu durum yerel kimliklerin canlanmasına doğru gidiyor. Yerel kültürler, alışkanlıklar, folklor... Ancak dünyanın geri kalan bölgelerinde durum bu bölgelerden daha zor. Burası zengin, seçkin bir bölge olmasına rağmen birçok şey gerçekleşecek. Güneybatı Amerika ve Avustralya Aborjinleri için de sanırım aynı şeyler geçerli. Yani genel gidişat tahribatı düzeltme yönünde. Öte taraftan insanoğlu karmaşık bir varlık. Kendi hakkı için mücadele veriyor, yani bir çeşit tepki de var.”¹⁸

Aynı video belgeselde, başka bir dilbilimci şu hususlara da değinir;

¹⁸ [<http://youtu.be/FYIig6aNSxY>]. Erişim: 4 Mayıs 2014.

“Aynı dilin, birbirini karşılıklı az çok anlayabilen iki farklı versiyonu olabilir. Yapı açısından bunu açıklamak biraz zor. Bu durum daha çok toplumların bunu nasıl adlandırdıklarıyla ilgilidir. Birçok dilbilimci dil lehçe ayrımının olmadığını söyler. İnsanlar bunları politik görüşlerine göre dil veya lehçe olarak adlandırma eğilimindedir. Eğer iki dil birbirine yakınsa ve iletişim içindeyse bunlara lehçe deniyor. Başka ülkelerde konuşuluyorlarsa bunlara dil deniyor. Dilbiliminin ise kendine göre kriterleri var. Örneğin Çin’de konuşulan Kantonca ve Mandarin Çincesi lehçe olarak adlandırılıyor çünkü ikisi de Çin’de konuşuluyor. Ancak bu iki dil İspanyolca ve Fransızca kadar birbirine benzemiyor. Karşılıklı anlaşamıyorlar ve onları dil değil de lehçe olarak tanımlamak için geçerli bir neden yok. Norveççe ve İsveççe’ye de dil deniyor çünkü farklı ülkelerde konuşuluyorlar. Ama karşılıklı anlaşabiliyorlar. Yalnızca Norveççe, İsveççe veya Danimarka dillerinden birini konuşan bir kimse diğerlerini anlayabiliyor. Yani net bir dil-lehçe tanımı yapmak güç’¹⁹

Abdulaziz Beki, Zazaki’nin dil veya lehçe oluşuyla ilgili tartışmayla alakalı olarak sıradışı bir yaklaşım sergileyerek, Zazaki’nin başlıbaşına bir dil, Zazaların ise Kürd olduğunu sezdirir. Yazar, Zazaki Grameri adlı kitabında şu görüşleri dile getirir;

“Zazaki, Kurmanci, Sorani ve Gorani gibi Kürtçenin bir lehçesi mi yoksa bağımsız bir dil midir’ tartışması- hele ideolojik veya politik eğilimli olursa- bilimsel dil çalışmasına çok zarar verecektir. Dolayısıyla, bilimsel dil çalışmasının her türlü ideolojik ve politik düşüncenin üstünde tutulmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Ancak şunu diyebilirim ki; Zazaki’nin Hint-Avrupa dil grubunun İrani kolu kapsamında olduğu ve diğer dillerle kardeş olduğu üzere bütün araştırmacılar nerede ise ittifak halindedirler. Ayrıca dil farklılığı millet farklılığını gerektirmez. Nitekim Türk milleti gibi bir millet, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Azerice, Uğurca ve Türkçe gibi ayrı dilleri konuştukları halde bir millettir”²⁰

Dilbilimciler arasında oldukça meşhur bir ifade olarak yer edinen, ‘Dil, ordusu ve donanması olan lehçedir’ veya ‘Lehçe, ordusu olmayan dildir’ şeklindeki ifade, dil-lehçe tartışmasının, siyasal güçlerin belirleyiciliğinde çoğu zaman politik bir argüman olarak kullanıldığını açıklar niteliktedir.

¹⁹ [http://youtu.be/FYlig6aNSxY] Erişim: 4 Mayıs 2014.

²⁰ Abdulaziz Beki, *Zazaki/Kırdki/Dımilki Grameri*, Basılmamış Ders Notları.

Ludwig Paul, “Zazaca’nın Kökeni ve Konumu ve Etnik Köken İle Dilin İlişkisi” adlı makalesinde, mezkûr tartışmayla ilgili şu önemli belirlemelerde bulunur;

1-Dil ve lehçe arasında hiçbir kesin ve doğal sınır yoktur. Bir dilin iki varyantı kültürel bir bağlamda lehçe olarak, diğer bir bağlamda büsbütün ayrı diller olarak tanımlanabilir. Dil ve lehçe sorusu, tanımlamalara ve özelliklere bağlı olarak kısmen keyfi olabilir.

2-Kürtçe ve Zazaca konuşanların birçoğu, Türk Cumhuriyeti’nin ağır biçimde ideolojik şekillenmiş eğitim sisteminde yetiştiklerinden ötürü bu ideolojiyi ve sistemin kötü uygulamalarını tabiri caizse anne sütü gibi emmişlerdir ve bu nedenle bugün adadillerinin akrabalık ilişkilerini ‘objektif bir mesafe’ ile düşünmeleri zordur.

3-Kürtçe, dilsel olarak günümüzde Farsça ve Zazaca arasında yer almaktadır.

4-Eski zamanlarda Zazaca, Kürtçe’den daha uzaktı; ancak son zamanlarda (yaklaşık son binyıllık süreçte?) Kürtçe’ye yakınlaşmıştır.

5-Zazaca, bağımsız bir dildir; ancak bu nedenle Zazalar kültürel ve etnik bilincinde kendilerini yine de Kürtler gibi hissedebilir.²¹

Zazaki konuşan biri,-Mele Ehmedê Xasi, tarafından hazırlanan “Mewluda Pêxember” adlı kitaptan yaklaşık elli yıl önce kayda alınan Lerch’in derlemeleri, Zazaki hakkında yapılmış ilk araştırma ürünleridir. Bu nedenle, gerek dilin sözdizimini, gerek kelime dağarcığı gerekse yakınlık içerisinde olduğu dillerle etkileşimini anlamak açısından ilk elden veriler barındırmaktadırlar. Üç masal, bir diyalog ve ayrıntılı şekilde anlatılan üç aşiret kavgasını içeren metinler, dil hakkında olduğu gibi, sözlü kültür ve sosyal yaşam hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. İleride derlemelerle ilgili yapılması gereken farklı türden araştırmaların Zazaki ve konuşanlarının sosyal yaşamları hakkında önemli katkılar sunacağı muhakkaktır. Ancak bu çalışmamızın kapsamı sözcük türleri ve kelimeler bağlamında Zazaki’nin etkileşim kurduğu dillerle ilgili olduğundan, anılan hususlar konumuzun dışındadır.

²¹ Ludwig Paul, “Zazaca’nın Kökeni ve Konumu ve Etnik Köken İle Dilin İlişkisi”, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s. 23-24. Hamburg Üniversitesi İnanoloji Bölümü Başkanı Paul’ün, Zazaki ile ilgili sayısız çalışmaları ve bizzat tanık olduğumuz aylar süren alan çalışmaları mevcuttur.

“Kürdler ve Kuzey İrani Keldaniler Üzerine Araştırmalar”²² adlı kitapta bulunan ve Almanca tercümeleriyle birlikte yaklaşık olarak kırk sayfadan oluşan derlemeler, Rusya Bilimler Akademisi tarafından araştırmalar yapmak üzere savaş esirlerine gönderilen Lerch’in, anılan tarihte Palu’ya bağlı olan, bugün ise Bingöl ili Genç ilçesine bağlı olan Servi (Siwon) beldesine bağlı Günköndü (Qason) köyünden Hasan adlı Bingöllü bir Zaza’nın anlatımlarıyla oluşturulan metinlerdir. Lerch, Rus Kraliyet Bilim Akademisi’nin verdiği görev icabı Roslowl’da bulunan ve Kırım Savaşı’nda (1853-1856) esir düşen Osmanlı askerleriyle görüşmelere gitmiştir. Esirlerle görüşmeleri yaklaşık on bir hafta süren Lerch, burada yaklaşık elli kişiyle görüşerek onlardan Kurmanci ve Zazaki derlemeler yapmıştır. Zazaki olarak yapılan derlemeler, üç aşiret kavgası, üç masal ve bir diyalogdan oluşmaktadır. Ayrıca çok sayıda örnek Zazaki cümleler de içeren kitapta, yazar, Servi’li Hasan’dan sekiz tane türkü de aldığını belirtir ancak bu türküler kitabın Almanca tercümesine alınmamıştır.²³ Türkülerin Rusça nüshada bulunup bulunmadığıyla ilgili net bir bilgi yoktur. Selcan, Hadank’ın imasına dayanarak, akademi yetkilisi Carl Salemann tarafından kitabın üçüncü cildinin basımının engellenmesiyle, bu türkülerin de yayımlanamadığını aktarır.²⁴

Çalışmamıza, derlemelerin tıpkıbasımını da ekleyerek, metinlerin transkripsiyonunu ve tashihini de yaptık. Tezimizin konusunu, derlemelerde geçen sözcüklerin türlerine göre sınıflandırılması, Türkçe karşılıklarının verilmesi, sözcüklerin yakınlık içerisinde olan dillerdeki karşılıklarının verilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca Zazaki sözcüklerin aynı dildeki benzer karşılıkları da çalışmaya eklenmiştir. Yine söz konusu dil ailesinden olması nedeniyle ses olarak benzer sözcüklerin Proto-Hint-Avrupa dilindeki kök karşılıkları da verilmiştir.²⁵

²²Kitaptan anlaşıldığına göre, yazar, kitabının adını daha önceleri “Kürdler ve Ataları Kuzey İrani Keldaniler” olarak tasarlamıştır.

²³Peter Lerch, *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldaer*, I, Rusya Bilimler Akademisi, St Petersburg 1857, s. XXI.

²⁴Zülfü Selcan, “Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi”, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011, s. 116.

²⁵Proto-Hint Avrupa dili, Hint-Avrupa dil ailesinden sayılan diller arasında ses kanunları, sözcük oluşum aşamaları, kavramsal yakınlık, tarihsel ve sosyo-kültürel özellikler ve bunun sistemli olarak araştırılması neticesinde ulaşılan kök dil olarak kabul edilmektedir. Bu teorinin kaynağı, ‘Kurgan Kuramı’na’ dayanır.

Derlemelerin çevrimyazımında ve tashiinde önemli güçlüklerle karşılaştık. Bunların başında, metinlerde kullanılan alfabenin o günün koşullarında bir süre dilbilimcilerce kullanılan ancak daha sonra pek kullanılmayan Lepsius Linguistik Alfabesinin kullanılması gelmektedir. Bu alfabenin Zazaki metinleri karşılamakta yetersiz kalması, alfabe sembollerinin çok sayıda aksan işareti (diacritics) içermesi, yazarın aynı sözcükleri bile farklı şekillerde yazması, metni Almanca'ya tercüme ederken bazen yanlış tercüme yapması, çoğu araştırmacının ayrı olarak yazdığı sözcükleri bir önceki sözcüğe bitiştirerek yazması gibi hususlar sıralanabilir.

Peter Lerch, derlemeleri önce Rusça olarak üç cilt halinde yayımlamıştır. Birinci kitapta (1856), Kürdler hakkında genel bilgilere, ikinci kitapta (1857), Zazaki ve Kurmanci olarak derlenen metinler ve metinlerin Rusça çevirilerine, üçüncü kitapta (1858) ise dil çalışmaları ile Zazaki ve Kurmanci sözcüklere yer vermiştir. Peter Lerch'in söz konusu kitapları, Rusça baskısının ardından, biraz kısaltılmak suretiyle, aynı dönemde (1857-1858) Almanca olarak ta yayınlanır.²⁶ Mevcut çalışmamızda, kitapların iki cilt olarak yayımlanan Almanca baskılarını esas aldık. Esas aldığımız birinci kitapta Akademi'ye sunulan rapor ve yapılan derlemeler, ikinci kitapta ise Kurmanci ve Zazaki sözcükler yer almaktadır.

Bu çalışmada, derleme metinlerde bulunmayan ancak yazarın sözlükçe olarak bastırıldığı ve ikinci cilde eklediği diğer Zazaki sözcükler de alınmıştır. Özel isim, cins isim, fiil, sıfat, edat, zamir, zarf, soru sözcüğü, seslenme ünlemleri ve bağlaç olarak sınıflandırılan sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Sözcüklerin bilhassa Kurmanci, Pehlevi, Farsça, Türkçe ve Arapça dillerindeki karşılıkları da eklenmiştir. Kimi sözcüklerin diğer dillerdeki karşılıkları ise, anılan diller dışında, Avesta dili ve Sami dillerinden de alıntılar yapılarak verilmiş, sözcüklerin form veya ses olarak benzerlikleri sunulmaya çalışılmıştır.

²⁶ Cihat Kar, "Zaza Dili Araştırmalarının 150 Yıllık Geçmişi Üzerine", *Çıme*, Augsburg, Eylül 2007, S. 8, s. 5.

Böylelikle, başta Kurmanci ve Pehleviçe olmak üzere, Zazaki'nin etkileşim içinde bulunduğu İrani dillerle, farklı dil ailelerinden olsalar da Zazaki konuşan topluluklara coğrafi yönden yakınlığı nedeniyle Türkçe, dini nedenlerle de Arapça diliyle var olan yakınlık ve etkileşim sergilenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, bu yakınlık ve irtibatı en üst düzeyde sergilemektir. Sözcüklerin bu dillerdeki karşılıkları üzerinden pek kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Hâlihazırda, sayısı 6.000'i geçen dünya dillerinden, yaklaşık olarak %40'ının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı²⁷ günümüzde, Zazaki gibi geniş coğrafyalarda konuşulan bir dilin de 'yok olmakla karşı karşıya kalan' diller kategorisine girmiş olması oldukça düşündürücüdür. Dünyada, bir elin parmakları sayısınca kişi tarafından konuşulan dillerin de var olduğu düşünülünce, Zazaki gibi birkaç milyon kişi tarafından konuşulan bir dilin kurtarılabilir dillerden olduğu ümidi artmalıdır. Ülkemizde Türkçe dışında yerli halklarca konuşulan Kürdçe ve Zazaki gibi dillerin seçmeli ders olarak okutulduğu, üniversitelerde yüksek lisans programlarının açıldığı bir dönemde, Zazaki hakkında daha geniş ölçekli çalışmalar yapılması, anadil eğitiminin önündeki engellerin kaldırılması, anadil eğitiminin özendirilmesi, yeni neslin anadilini öğrenmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bilhassa yeni neslin anadilini öğrenmesi için görüntülü eğitim materyalinin hazırlanması elzemdir. Az kullanılan dillerin eğitiminin özendirilmesi adına AB tarafından yapılan çalışmalar bu hususta örneklik oluşturmalıdır. Dilbilimci Steven Pinker'ın 'dil içgüdüsü' olarak tanımladığı, asırlardır bu coğrafyada varlığını sürdüren bu hazine, tıpkı diğer dünya dilleri gibi, özünde taşıdığı olağanüstü güç ve inatla mevcudiyetini sürdürmüş olsa da, günümüz dünyasında, bilhassa küreselleşmenin yırtıcı etkisiyle Zazaki gibi diller büyük bir yok oluş tehlikesi yaşamaktadırlar. Edebiyat Zazaki' şiiirinin yazarı M. Mehemed Eli Hûnic, Zazaki yazımının önemine değindiği şiiirinde, Zazalara şöyle seslenmektedir;

“Wazên cewherun ca kî
Wazen çiman xu akî

²⁷ [<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages>]. Erişim: 17 Mart 2014.

Bıwun ını Zazaki,
Neqışnayo pê nakı

Mı Zazaki eşkawıt,
Mı pê qelem pêdawıt
Pê nakê hikmet vawıt,
Şıma Zazon ri şawıt

...

Memleket Zazun rınd u,
Wazeni tedı vındı
Niwazeni mevındı,
Bê edeb hezê cındı²⁸

²⁸ Mehemed Eli Hûnc, "Edebiyat Zazaki", *Çıme, Pêserokê Zuwan o Edetê Zazayan*, Augsburg, 2006, S. 6, s. 42.

“KÜRDLER VE KUZEY İRANİ KELDANİLER ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR”
KİTABININ ZAZA DİLİ İÇİN ÖNEMİ

Zazaki hakkında eldeki ilk yazılı metinler, Rus dilbilimci Peter Lerch tarafından kayıt altına alınan derleme metinlerdir. Yaklaşık olarak yirmi sayfadan oluşan bu metinler, ilk olmaları nedeniyle, dilbilgisi, sözcük hazinesi, sözdizimi ve Zazaki konuşanların toplumsal yaşam, gelenek ve dini anlayışlarını anlama ve bu veriler ışığında derinlemesine araştırmalar yapma hususunda ilk örnekleri oluşturmaktadırlar. Ayrıca yazar, bu derlemeler ışığında Zazaki bir sözlükçe de hazırlamış ve bu sözlükçede derleme metinlerde geçmeyen kimi sözcükleri de Almanca karşılıklarıyla birlikte vermiştir.

Zazaki'nin birden fazla alfabe ile yazılıyor oluşu, sözcüklerin yazımındaki farklılıklar, yazım kuralları hususundaki farklılıklar, kimi dilbilimcilerin tespitiyle onlarca lehçeden oluştuğu için Zazaki konuşanların tek bir lehçede anlaşmalarının güç oluşu, son yıllara kadar Türkiye'de geçerli olan tektipçi yönetim anlayışının tezahürü olarak Türkçe dışındaki dillere uygulanan yasak, ülkemizde Türkçe dışındaki dillerde anadil eğitimi veya anadilde eğitim imkânının olmayışı ve Zazaki hakkındaki en önemli gündemin Zazaki'nin dil veya lehçe oluşuyla ilgili olması gibi sayısız etken, Zazaki'nin gelişimini zaten sağlayamadığı gibi, kullanımının gittikçe azalmasına da neden olmuştur. Hatta çalışmalarını Zazaki olarak yapan çevrelerin bile bu tartışmada ziyadesiyle politik bir tutum takınmaları meselenin dilden bağımsız irdelenmesine yol açmıştır.

Bu çalışmamızda, ilk yazılı kaynak olan derleme metinlerdeki sözcükleri tek tek inceleyerek sözcüklerin farklı yazılış türlerini, Türkçe karşılıklarını ve diğer dillerdeki karşılıklarını vererek Zazaki dağarcığını daha iyi şekilde ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Lerch'in derlemeleri üzerinde çalışma yapan Avusturyalı dilbilimci Friedrich Müller (1843-1898), 1864 yılında Viyana'da “Zaza Dialect der Kurdensprache” adıyla bir kitap yayınlamıştır.

Alexander Jaba (1801-1894) da hazırladığı Kürtçe-Fransızca sözlükte Lerch'in derlemelerinde geçen Zazaki sözcüklere yer vermiştir.²⁹

Zazaki'ye dair derli toplu ilk çalışmayı yapan Oskar Mann ve ardından çalışmalarını sürdürerek "Mundarten der Zaza Sprache" kitabını yazan Karl Hadank ta Lerch'in derlemeleri üzerine değerlendirmeler yapmışlardır.

Derlemeler, bugüne değin kısmen de olsa değişik dergilerde yayımlanmıştır. Derlemelerin ilk masalı olan 'Hesenik', 'Ayre-Mecmuaya Zıwani' adlı dergide,³⁰ Lerch'in yaptığı derlemelerde bulunan bölümler halindeki metinler ise,-bir sayfası eksik olarak, 'Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî'³¹ adlı kitapta yayımlanmıştır..

Biz de, bu çalışmamızla, derlemeleri sözcük bazında inceleyerek tahlil etmeye çalışacağız.

²⁹ M. Auguste Jaba, *Dictionnaire Kurde-Français*, L'Academie Imperiale Des Sciences, St Petersburg, 1879.

³⁰ "Hesenik", *Ayre-Mecmuaya Zıwani*, S. 12., Stockholm, 1987, s. 16-18.

³¹ Kadri Yıldırım, (v. dğr.), *Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2012, s. 21-38.

DOĞU BIBLİYOGRAFYASININ CANLI KATALOGU;
PETER IVANOVICH LERCH (1827-16 Eylül 1884)

Doğubilimci, arkeolog, dilci, seyyah, etnograf ve madeni para uzmanı olan Lerch, 1827 yılında zengin bir Alman ailesinin çocuğu olarak Rusya’da dünyaya geldi. Henüz ortaokul öğrencisiyken bile bilim meraklısı biri olan Lerch, ta o zamanlar bibliyografya notları almaya başlamıştı. 1850 yılında St. Petersburg Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesinde Doğu Felsefesi Bölümünü bitirdi. 1851 yılında ilk kitabı olan “ Fars Şiirinde Gökyüzündeki Süreyya”yı yazdı. Hayranlık uyandırıcı bir hafızaya sahip olan kabiliyetli bir bilim adamı ve doğubilimciydi. Üniversitenin doğu kısmındaki hemen tüm kitapların nerede olduğunu, yayımcısını ve tarihini bilen Lerch’e, ‘Doğu bibliyografyasının canlı katalogu’ derlerdi. 1880 yılında emekli olduğunda bile kütüphaneye kendi kişisel kitaplığından 258 kitap bağışlamıştı. Rusça’da 50’ye yakın makalesi yayımlanan Lerch’in Almanca ve Fransızca dillerinde de 30 makalesi yayımlandı.³²

Lerch, Kraliyet Bilimler Akademisi’nin verdiği görevle Doğu milletleri üzerine araştırmalar yapıyordu. Bu nedenle, 1856 yılında Smolensk civarlarındaki Roslowl kasabasına gitti. Bu kasabada Osmanlı-Kırım Savaşı’nda (1853-1856) esir düşen Osmanlı askerleri bulunuyordu. Bunların arasında 100 kadar Kürd de vardı. Bu esirlerin bir bölümü de Zazalardan oluşuyordu. Lerch, yaklaşık üç ay boyunca burada tutulan esirlerden dil, kültür ve tarih hakkında malumat edindi. Bu esirlerden biri de, bugün Günköndü olarak adlandırılan, Bingöl Genç bölgesindeki ‘Kason/Qason köyünden olan Hasan³³’ adlı biriydi. Hasan ve diğerlerinden edindiği derlemeleri üç cilt halinde yayımladı.(1857) Birinci cilt Kürd aşiretlerinden, ikinci cilt Kürdçe ve Zazaki derlemelerden, üçüncü cilt de Kürdçe ve Zazaki sözlük çalışmasından oluşuyordu. Daha sonra bu üç ciltlik çalışmayı iki cilt olarak Almanca

³² [<http://www.library.spbu.ru/about/dir/>]. Erişim: 13 Mayıs 2014.

³³ Lerch, Kurmanci de bilen Hasan’dan, iki tane Kurmanci derleme de yapmıştır.

dilinde yayımladı. Lerch'e, Rusya içinde ve dışarıda asıl ününü kazandıran da bu çalışmasıydı.³⁴

Mezuniyetten sonra uzun süre mütevazı bir konumda,-Akademi'de kayıt memuru olarak çalıştı. Sonraları, 1873'te, Arkeoloji Komisyonu Sekreteri oldu ve son olarak 1877'de St. Petersburg Üniversitesinde kütüphaneci oldu. Tüm vaktini ve ilgisini araştırma yapmaya adanmıştı.

Lerch'in çalıştığı alanda edindikleri, o zamanlar Rusya içinde ve dışında başarısız olan büyüklükte çalışmaları, gerçek bir bilim adamı hüviyetine sahipti ve tuttuğu her not gerçek anlamda bilimsel veriydi.³⁵

1858'de büyükelçi Albay NP Ignatiev ile birlikte diplomatik ve askeri içerikli bir seyahate çıkan Lerch, Buhara'ya gitmiş ve Rusya'ya elinde ilginç bazı elyazmaları ve madeni paralarla gelmişti. Lerch, Buhara'ya yaptığı yolculuklardan getirdiği 7. ve 8. Asırlara ait madeni paraların gizemini çözmek istediği 1870li yılların başlarında Pehlevice, Zendce (Avestçe) ve Sogdca'ya ilgi duymaya başladı. Bu dikkate değer keşifler 1876'da St. Petersburg'de yapılan Üçüncü Uluslararası Şarkiyatçılar Kongresi'nde tebliğ edildi ve bu kongrenin bildiriler kitabında da yayımlandı.

1858-1859 yılları arasında yaptığı bu yolculuktan 30 tane elyazması getirmişti. Bu elyazmalarından biri "Kitab el Ensab" (Soyağaçları Adları Kitabı) idi. Ebu Said Abdul Kerim el Semâni (1113-1169) tarafından yazılan eser, Yâkût el Hamevî'nin Tarih ve Coğrafya ile ilgili olarak yazdıkları için temel kaynak olacak kadar önemli bilgiler içerir. Yine Buhara'dan "Mecma el Ensab" adlı bir elyazması da getirmişti.³⁶

³⁴[<http://bioslovhist.history.spbu.ru/component/fabrik/details/1/863.html>]. Erişim: 10 Mayıs 2014.

³⁵[<http://www.biografija.ru/biography/lerkh-petr-ivanovich.htm>]. Erişim: 2 Mayıs 2014.

³⁶[http://www.rusdeutschpanorama.ru/jencik_statja.php?mode=view&site_id=34&own_menu_id=396 3]. Erişim: 2 Mayıs 2014.

1865 yılında Olonetsk, Vologda ve Vyatka eyaletlerine yaptığı gezileriyle ilgili raporları Arkeoloji Komisyonu'na sunan Lerch, 1869'da bu antropolojik ve tarihsel bulgularını Kopenhag'da yapılan uluslar arası bir kongrede de dile getirdi.

Lerch'in makaleleri ve notları Moskova Arkeoloji Topluluğu 'Arkeoloji Bülteni'nde (1867) ve 'Ulusal Eğitim Bakanlığı Dergisinde (1868) de yayımlandı. 1862'de 'Orient und Occident' adlı dergide "Ein Beitrag zu den Localsagen uber Drachenkampfe" ve "Ueber eine Armenische Bearbeitung der sieben weisen Meister" adlı makaleleri yayımlandı. Bilimler Akademisi'nin bültenlerinde ve notlarında filolojiyle ilgili yazıları yayımlandı. Lerch, "Russische Revue" ve "Berezina Ansiklopedisi'nin' şevkli yazarlarındandı.³⁷

Hastalığı yüzünden Rusça ve Almanca sözcüklerin neredeyse tamamını unutan Lerch, anlayabilmesine rağmen hiçbir soruya cevap veremeyecek duruma gelmişti. Biraz iyileşince, doktor tavsiyesiyle yurtdışına gitti. 1884'te Hamburg'da öldü. Yazarın, bugüne değin yayımlanmış olan ve bilinen çalışmaları şunlardır;

- Fars Şiirinde 'Gökyüzündeki Süreyya', Şubat 1851
- İrani Kürdler ve Ataları Kuzey Keldaniler, St. Petersburg, 1856-1858
- Kürd Dili Grameri, Bilimler Akademisi, St. Petersburg, 14. ve 15. sayılar
- Khiva veya Harezmi, Tarihleri ve Coğrafi Özellikleri, St. Petersburg, 1878, Kaiserlichen Hotbuchhandlung
- Avrupa'da Taş ve Bronz Çağı, St. Petersburg, 1865
- Kuzey Rusya'da Tarihöncesi Antik Gereçler, St. Petersburg, 1865
- Türkistan'a Arkeolojik Bir Gezi, 1867, St. Petersburg
- Asya-Rusya Yüksekokul Sözlüğü, Yayın, I. Berezin, 1873
- Vilage NI Tizengauzen VG PI Lerch, Eğitim Bakanlığı Dergisi, Kasım 1884
- PI Lerch Anısına Notlar, IAO, 1884.

³⁷ [<http://www.centrasia.ru/person2.php?&st=1094815993>]. Erişim: 2 Mayıs 2014.

Yazar hakkında yazılara yer verilen kimi kaynaklar da şunlardır;

-Tikhonov IL, St. Petersburg Üniversitesinde Arkeoloji, Tarihyazımı makaleleri, St. Petersburg, 2003, s. 34-37

-St. Petersburg Kraliyet Üniversitesi Profesörleri ve Hocaları Biyografi Sözlüğü, 1869-1894, St. Petersburg

-Lerch Petro, Rus Biyografi Sözlüğü, Rusya Kraliyet Tarihi Topluluğu, Yayımcı: ND Chechulina ve MG Kurdyumova, St. Petersburg, 1914³⁸

³⁸[<http://www.library.spbu.ru/about/dir/>]. Erişim: 2 Mayıs 2014. Lerch'in hayatı ve çalışmalarıyla ilgili bilgileri, dipnotlarda verilen Rusça sitelerden derledik. Çalışmalarının adlarını da Türkçe'ye çevirdik.

ÇALIŞMADA KULLANDIĞIMIZ ALFABE ve
DERLEME TASHİHİNDE İZLENEN YÖNTEM

Lerch'in, çalışma yaparken kullandığı alfabe Lepsius Linguistik Alfabeti'dir. İlk olarak 1854 yılında Mısır hiyeroglafisini çevrimyazı ile yazan Karl Richard Lepsius³⁹ tarafından kullanılan bir Latin alfabetidir. Birçok aksan işareti (diacritics) içerdiğinden dolayı okunması ve yazılması zordur. Lerch'in birinci kitaptaki tespitlerine göre Kurmanci'de 9 sesli, 28 sessiz harf, Zazaki'de ise 9 sesli, 30 sessiz olmak üzere toplam 39 harf vardır. Böylelikle Zazaki'deki harf sayısı Kurmanci'den iki sesli harf fazladır.⁴⁰ Ancak bu tasnife rağmen, yazarın derleme metinlerdeki sözcüklerin yazımında ve bilhassa benzer seslerde hatalı yazımları olduğunu göz önünde tutarak, çalışmamızda yazardan farklı harfler kullandık. Lerch'in, Lepsius Alfabetine dayalı olarak kitabında kullandığı tabloda Kurmanci ve Zazaki harfler aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir;

a) Vocale:

Kurze	a	e	e	ı	i	o	o	u	u
Lange	ā	ē	ē		ı	ō		ū	

b) Consonanten:

	<i>explosivæ od. dividuæ</i>			<i>fricativæ od. continuæ</i>			<i>aspiratæ</i>
	<i>fortis</i>	<i>lenis</i>	<i>nasalis</i>	<i>fortis</i>	<i>lenis</i>	<i>semivocalis</i>	
I. Faucales				h	h		
		q					
II. Gutturales	k k	g g	n	χ	γ		
III. Palatales	ç	ç	n			y	
IV. Dentales	t	d d	n	}	š	ž	r l
V. Labiales	p	b	m		s	z	
				f	v	w	

³⁹ R. Lepsius, *Alphabet for reducing unwritten languages and foreign graphic systems to a uniform orthography in european letters*, Church Missionary Society, Londra, 1855.

⁴⁰ Lerch'in, Zazaki'de iki sesli harfin fazla olduğu yönündeki tespiti hatalı olarak yazılmış olmalıdır. Çünkü kitabın rapor bölümündeki bir dipnotta (s. XXVII), Zazaki'de iki sesli değil iki sessiz harfin fazla olduğu yazılmaktadır. Dipnottaki bilgiye göre, bu harfler damaksıl nazal **ŋ** ve dişsil patlamalı bölünebilen **đ** sesleridir. Yazar, aynı dipnotta Kürdçe'deki yarım ünlü 'w' sesini de sonradan farkettiğini belirtir.

Biz, yukarıdaki tabloda gösterilen sembol ve harfleri şu şekilde çevirdik;

Tablonun başında bulunan uzun ünlülerden **ā** ve kısa ünlülerden **a** sembolleri için 'a' harfini kullandık.

Uzun ünlülerden olan **ē** ve **e** için 'e' sembolünü, kısa ünlülerden olan **ī** ve **ē** sembolleri için de 'ê' sembolünü kullanmayı tercih ettik.

Uzun ünlülerden olan **ī** ve **i** için 'i' kısa ünlülerden olan **I** sembolü için de 'ı' harfini kullanmayı tercih ettik.

Yine uzun seslilerden olan **ō** ve **o** sembolleri ve kısa seslilerden olan **ō** sembolü için de 'o' harfini kullandık.

Uzun seslilerden **ū** ve **u** için 'û' sembolünü, kısa seslilerden **ū** sembolü için de 'u' harfini kullandık.

Boğazsıl sürtünmeli-süreklı sert **ħ** sembolü ve boğazsıl sürtünmeli-süreklı yumuşak **h** sembolleri için 'h' harfini kullandık.

Gırtlaksı patlamalı-bölünebilen sert **k** ve **k** sembolleri için 'k' harfini kullandık.

Gırtlaksı patlamalı-bölünebilen yumuşak **g** ve **g** sembolleri için 'g' harfini kullandık.

Gırtlaksı nazal **ñ** damaksıl nazal **ñ** ve dişsil nazal **n** için 'n' harfini kullandık.

Gırtlaksı sürtünmeli-süreklı sert **x** sembolü için 'x' sembolünü kullandık.

Gırtlaksı sürtünmeli-süreklı yumuşak **γ** için de 'ğ' sembolünü kullandık.

Damaksıl patlamalı-bölünebilen sert **t** sembolü için 'ç' harfini kullandık.

Damaksıl patlamalı-bölünebilen yumuşak **ɟ** sembolü için ‘c’ harfini kullandık.

Dişsil sürtünmeli-süreklı sert **ʃ** sembolü için ‘ş’ harfini, dişsil sürtünmeli-süreklı yumuşak **ʒ** için ‘j’ sembolünü kullandık.

Dişsil sürtünmeli-süreklı yumuşak **z** sembolü için ‘z’ harfini kullandık.

Dişsil sürtünmeli-süreklı sert **s** sembolü için ‘s’ harfini kullandık.

Dişsil patlamalı-bölünebilen yumuşak **dʹ** ve **d** sembolleri için ‘d’ harfini kullandık.

Damaksıl sürtünmeli-süreklı yarı ünlü **y** sembolünü olduğu gibi (y) kullandık.

Dişsil patlamalı-bölünebilen sert **t** sembolünü olduğu gibi (t) kullandık.

Dudaksıl patlamalı-bölünebilen sert **p** sembolünü olduğu gibi (p) kullandık.

Dudaksıl patlamalı-bölünebilen yumuşak **b** sembolünü olduğu gibi (b) kullandık.

Dudaksıl patlamalı-bölünebilen nazal **m** sembolünü olduğu gibi (m) kullandık.

Dudaksıl sürtünmeli-süreklı sert **f** sembolünü olduğu gibi (f) kullandık.

Dudaksıl sürtünmeli-süreklı yumuşak **v** sembolünü olduğu gibi (v) kullandık.

Dudaksıl sürtünmeli süreklı yarı ünlü **w** sembolünü olduğu gibi (w) kullandık.

Dişsil iki uçlu **r** sembolünü olduğu gibi (r) kullandık.

Dişsil iki uçlu **l** sembolünü olduğu gibi (l) kullandık.

Boğazsıl patlamalı bölünebilen sert **q** sembolünü olduğu gibi (q) kullandık.

Çevrimyazı ile yazdığımız derleme metinde kullanmış olduğumuz alfabe toplam 32 harften oluşmaktadır ve harfleri aşağıdaki gibidir;

BÜYÜK HARFLER

A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, Ğ, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Û, V, W, X, Y, Z.

KÜÇÜK HARFLER

a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, û, v, w, x, y, z.

Tercih ettiğimiz yazımla ilgili birkaç husus şunlardır;

1-Metinde ‘i’ harfi, yazarın da tasarrufuyla kimi zaman ‘y’ olarak yazılmıştır. Bu kaideye biz de uyduk ancak biz de yazarın yaptığı gibi tasarrufta bulunarak bazen yazarın ‘i’ olarak kullandığı harfi ‘y’ olarak kullandık.

2-Yazarın çoğu zaman bitişik olarak yazdığı yönelme edatı ‘ri’, ‘re’ veya ‘ra’ bizim tashih ettiğimiz metinde bir önceki sözcüğe bitişik olarak değil, sözcükten ayrı olarak yazıldı. Bu hususta mezkûr sözcüğü bir önceki sözcüğe kesme işareti kullanarak eklemeyi tercih eden Zazaki yazarları da vardır. Biz, ayrı yazmayı tercih ettik.

3-Metinde yazarın da farklı bağlamlarda değişik şekilde yazdığı bazı sözcükleri bizler tek formla yazmaya gayret ettik.

4-Derleme metinlerin başlıca kaynağının Bingöl Genç ilçesi Servi beldesi Günköndü köyünden olan Hasan olduğu bilindiğinden metinlere hâkim olan Siwon yöresi dilinin akıcı bir şive olduğu dikkatimizden kaçmadı. Anlaşıldığı kadarıyla, bu husus, sözcükler arasında bolca sesli harfler kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Biz bu akıcılığı sağlayan sözcük sonlarındaki sesli harfleri mümkün olduğunca asıl

metne sadık kalarak yazmaya çalıştık. Ancak ‘e’ harfiyle yazılan sözcükleri kimi zaman ‘i’ harfiyle yazdık.

5-Yine metinde bazen ‘é’ sembolü yerine ‘ê’ harfini kullandık.

6-Zazaki’de çok az olarak kullanılıyor olsa da Türkçe’de kullandığımız ‘ğ’ harfini ‘ğ’ sembolüyle yazdık. Bunu tercih nedenimiz Zazaki metinlerin okunuşunu kolaylaştırma amacıdır. Zazaki yazan bir kısım yazarlar aynı ses için ‘x’ sembolünü kullanmaktadırlar. Aynı ses, Arapça, Farsça ve Latin alfabesi kullanmayan bazı dillerden Batı dillerine yapılan transliterasyonda ‘gh’ şeklinde yazılmaktadır.

7-Yazarın ‘ke’ şeklinde yazdığı ve Türkçe’de de kullanılan ‘ki’ bağlacını ‘ki’ şeklinde yazmayı tercih ettik.

8-Tashih ettiğimiz metinde, Zazaki yazarların kullandığı ‘ı’, ‘i’ ve ‘î’ harflerinden yalnızca ikisini,- ‘ı’ ve ‘i’ harflerini kullandık.

9-Yine yazarın bir önceki sözcüğe bitişik olarak yazdığı (Türkçe’de ‘idi’ anlamına gelen) ‘bi’ sözcüğünü ve yazarın bazen bitişik bazen ayrı yazdığı edatları da, metindeki diğer tüm edatları da ayrı olarak yazdık.

11-Parçadaki devrik cümlelere herhangi bir müdahalede bulunmadık. Ancak yüklem ve özne yokluğu gibi durumlarda çok az yerde eklemeler yaptık ve bunu dipnotlarda belirttik.

12-Derlemelerde yer alan Zazaki sayıları çalışmamıza eklemedik.

13-Diğer alfabelerde bulunan sembollerin çoğunluğu, Zazaki için kullandığımız alfabede yer alan sembol ve harflerle gösterilmiştir.

14-Metin tashihiinde yazım ve sesler konusunda çok az tasarrufta bulunduk. Metindeki şivenin bugünkü Siwon yöresiyle, bilhassa arı bir Zazaki konuştukları belirtilen Qason köyünün günümüzdeki varyantlarıyla karşılaştırılması gerekmektedir.

15-Sonu ‘-oe’ seslileriyle biten sözcüklerin sonundaki bu iki sesli yerine ‘û’ sembolünü, ‘au’ seslileri için ise ‘ew’ hecesini kullandık.

Örneğin; auniya-ewniya, pilau-pilaw..v.b.

17-Damaksıl nazal ‘n’ sessizinden sonra bir sesli ekledik; auna-ewniya..v.b.

16-Liste halinde gösterdiğimiz ve farklı yazılışları kullanılan sözcükler aşağıdaki tek formlarla yazılmıştır.

hirie: hirye, aunia: ewniya, şuma, şıma: şıma, qouvi, qouwi: qowi, çau: çew, me: mı, vaca: vaci, ke: ki, pilau: pilaw, suba: sıba, sere: sare, tra: tera, myan, mian: miyan, wıca, auca: awca, Karbegan: Qerbegon, auk: awk, Kasan: Qason, xo, xoe: xû, nenuşt: nenuşt, qami: kami, bıst: vıst, go: va, zuan: zıwun.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASHİH EDİLMİŞ DERLEME METİNLER

1.1. Birinci Metin

Vistonkê Hirye Birayon⁴¹

Cayêk b1 çinêb1, hirye bıray bi, namey bıray qıcı Hesenık, namey bıray miyanını Qasım, namey bıray pili Şaban (b1).⁴² Çidê yın çinêb1, hirye vaşturi xû bi.⁴³ Hesenık va bırar yeni:⁴⁴

“Wurzi⁴⁵, ma enû melmeket ra vêci, ma şiyêri xû ri yewna aşiret, ma xû ri kar bıkerı, pey dabaray ma bıbu”.

Eni hirye hemı weriştı şı, vêciyey seri yew koy, ewniyay yew deşt êsenu, pieru ğele u. Hesenık va bırar yeni:

“Wurzi, ma şiyêri ğelê ena deştı bıçını, helbet wayeri eni ğele estu, ma ri yew hewley bıkeru. Eni bıray weriştı şı, neyay ğele ya, ğele çina dı ruci (dı).”⁴⁶

Hesenık ewniya yew (ho) dıma. Aw (ho) dıma dêw b1. Vêciawu awca ra veyn da, va ki:

⁴¹ Yazarın Almanca olarak yazdığı başlığı Zazaki’ye çevirdik.

⁴² Cümlelerin sonunda parantez içinde eklediğimiz ‘b1’ sözcüğünün bulunmaması halinde cümle yüklemsiz kalmaktadır.

⁴³ Tümce ‘Çikê yın çinêb1, hirye vaşturi yın bi’ şeklinde de ifade edilebilmektedir.

⁴⁴ Cümle, ‘Hesenık bırayon xû ra va’ şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca bu, sözdizimindeki devrikliliği de ortadan kaldırır.

⁴⁵ Başka bölümlerde değişik yazımları (warze-, varde-) bulunan sözcüğü ‘wurze-’ formuyla yazdık.

⁴⁶ ‘Ğele çina dı ruci dı’ tümcesinin sonunda ‘dı’ sözcüğünün bulunmaması kastedilenden farklı okumalara neden olur.

“Şıma kami, şıma qowi ğelê mı çinêni, ez nekay ameya, sarê şıma hirye hemini wena.”

Hesenık va bırar yeni:

“Metersi, awı ku estu awı dêwu, yenu ma het, ma ra vanu: Şıma qowi enû ğelê mı çinêni, şıma çew vêng xû mekıri, ez cebabê dêwi dana.”

Ğele çına, ewniyay ki dêw ame, dêwi va:

“Şıma çı çıkarey, şıma namey mı nêşnawutu, ez ki esta ez dêwu, ez nekay sarê şıma hirye hemini wena.”

Hesenık va:

“Efendim, izmi mı bıde, ez tu ri yew laqırdi vaci.”⁴⁷

Dêwi va:

“Laci mı, de vaci.”

Hesenık va:

“Ma hirye hemini bıray cıey i, ma amey, enû ğele ma etia di, ma neyay pa, çına, (ma)⁴⁸ va helbet wayeri eni ğeli estu, helbet ma ri yew hewli kenu.”

Dêwi va Hesenık ra:

“Laci mı, aferim, bıçinê.”

⁴⁷ ‘Vaci’ olarak yazdığımız sözcük, derlemede ‘vaca’ olarak yazılmış.

⁴⁸ Derleme metinde olmayan ve tarafımızdan eklenen ‘ma’ sözcüğünün kullanılmaması tümceyi öznesiz kılmaktadır.

Dêw venert Hesênik het, Hesênik ra va:

“Laci mı, tı vaşturiyê xû bıdı mı, ez helye ğele çinena, tı gamye roşe⁴⁹, asan bı.”

Dêwi çina, Qasım û Şaban, hirye hemını ğele çina hetay nemaci yeri. Dêw werişt, yew kağıt nuşt, da Hesênik ra, va ki:

“Enû rayer bıgi, şû, bewnı sêri aye koy, qunaĝê mı ha aye koyu, ceniyê mı, hirye keynay mı hê qunax dı runiştay, kağıt berı, bıdı ceniyê mı, ya zuna. Hesênik kağıt gerewt, kewtı rayar, şı, dı saati şı, kağıt akerd, wend, ewniya ki, dêwi kağıti nuşt, ek enû merdum enı kağıt anu kiye, mi ri sarê eni merdumi terake, mi ri pilaw pewce, sarê eni merdumi mi ri pilaw ver ke, berşaw mi ri, ez wena. Hesênik kağıt dırna, eşt, yewna kağıt nuşt, ek enû merdum enû kağıt anu kiye, gay bueri pilaw ver ke, emşew Hesênik wa keynay mına pili het raku, sıba mi ri ena pilaw bıaru. Hesênik da kağıt ceniyê dêwi. Ceniyê dêwi kağıt gerewt, akerd, wend ki dêwi tede nuşt, gay bueri wa pilaw ver ku, bıdu Hesênik ra, Hesênik emşew wa keynay pil het raku, sıba ena pilaw bıaru. Ceniyê dêwi gay buer sare bırna, goşti gay bueri kerd pilaw ver, da Hesênik ra. Hesênik ena pilaw gerewt, şı, berd dêwi ri.

Dêw ewniya Hesênik yenu. Hesênik ena pilaw berd, da dêwi. Dêw gerewt, va Hesênik ra:

“Mı kağıt ena nenuşt bı, ena keynay kutiki seni enû nan hadre kerdu, daw tu, tu enû nan mi ri ardu, mı ena kağıt nenuşt bı, ek mi ri Hesênik sare birne, goşti Hesênik mi ri pilaw ver ke, berşaw mi ri.

Hesênik dêwi ra va ki:

⁴⁹ ‘Roşe’ sözcüğündeki ‘n’ sessizi eklenerek sözcüğün ‘runış’ olarak yazılması gerekiyor.

“Ena gelankı tı şûni şû, ek tı nêşuni ez şuna, ena gelankı sarê min tera kena, tu ri kena pilaw ver, pewcena, ana. Dêwi Hesenk ra va ki:

”Lacêm, tı vengi xû meke, ez nekay nusena, dana tu, bigu şû, bıdı ceniye mı, ena gelankı ek tı amey ez hema şûna”.

Hesenk va ki:

“Rınd benu, efendım.”

Dêwi yew kağıt nuşt: “Ena gelankı çimoni Hesenk mi ri, lewoni Hesenk tera ke, kebab ke, pewce, mi ri berşaw, ek ena gelankı enû merdum sağ ame mı het, ez hewna yena sarê destoni lingani tu, keyney kutıki, tera kena, tu bena seri hot rayaran verdena. Dêw werışt, kağıt nuşt, da Hesenk ra. Hesenk girewt, dı saati ca şı, kağıt akerd, kağıt wend, ewniya, ek dêwi kağıtı nuştı, ek ena gelankı mi ri çımani, lewani Hesenk tera ke, mi ri kebab ke, berşaw, ena gelankı enû merdum ek weş ame mı het, ez ena gelankı yena kiye, sarê, lingani, destani, keynay kutıki, tera kena, tu bena seri hewt rayeran verdena, çew tu ri wayerey nêkenu. Hesenk kağıt wend, ki dêwi kağıt se katey tede nuştı.⁵⁰ Hesenk kağıt dırna, eş, yewna kağıt nuşt, ki mi ri ena gelankı gay suri sare birne, mi ri kebab ke, pewce, ena pilaw mi ri berşaw, emşew Hesenk keynay mına qıcı het raku, siba ena pilaw bigu, bıaru. Hesenk kâğıt berd, da ceniye dêwi. Ceniye dêwi kağıt wend, ek dêwi tede nuştı: mi ri gay suri sare birne, goşti gay suri kebab ke, pewce, berşaw, emşew Hesenk wa keynay mına qıcı hetı raku, siba mi ri ena pilaw, kebab bıaru. Ceniye dêwi gay sur sare birna, goşti gay suri sare birna, goşti gay suri kerd kebab.

Hesenk aya şew keyna qıcı het rakewt, keyf sefa kerd heta siba. Siba werışt, şı heremê dêwi, va ceniye dêwi ra, çi bıde, ez bena dêwi ri. Ceniye dêwi werışti, çi da Hesenk, va ki:

⁵⁰ Bu cümle, ‘Hesenk kağıt wend kı dêwi kağıt se qêdı tede nuştı’ veya ‘Hesenk kağıt wend kı dêwi çi qêdı tede nuştı’ şeklinde de tashih edilebilir.

“Mı vera selami dêwi ke, vacı ki: “Hey teres, tu key mı xerebna.”

Hesenık werişt, va ceniye dêwi ra

“Ena gam xatır bı tu, ez ha şuna.”

Ceniye dêwi va ki:

“Tı xeyr amey, tu ri oğır bu”.

Hesenık va ki:

“Beroxudar bı, Allah tu ra razi bu”.

Hesenık çi girewt, berd, da dêwi. Dêw nan girewt, hêrs bı, nan uca rûna, werişt şı kiye. Hesenık va ki:

“Bıray, mı key dêwi xerebnawu, wurzi, ma xû ri etia ra şiyeri”.

Bıray Hesenık weriştı, Hesenık kewt bıra ra ver, şı çeher roci, dêw ame geyra, Hesenık nêdi. Hesenık şı xû ri yew şehristan, bıray xû berdi çarşu, va ki bırarani xû ra:

“Xû ri koncaw ki keyfi şıma wazenu şiyeri”.

Bıray Hesenık Qasım Hesenık ra va ki:

“Bıra tı qowi mı etia verdeni?”

Bıray Hesenık Şaban berma. Hesenık va ki:

“Bıra, tı qowi bermeni? Allah kerimu”.

Bıray Hesenk Qasımı Hesenk ra va ki:

“Tı qowi ma wırdını etia verdeni, la ma xû ri se ke, caw ğeribu, cay ma çiniyu, çew nêverdenı ma şiyeri kiyê yi, cay ma çiniyu.”

Hesenk va ki:

“Şiyeri xû ri yew aĝay het xızmet bıkeri”.

Hesenk bıray xû Qasım berd yew qayfeçi hetı verda. Hesenk va ki qayfeçi ra:

“Aĝa, enû bıray mınu, namê cay⁵¹ Qasımu, wa tu ri xızmet bıkeru, Qayfeçi

Hesenk ra va ki:

“Lacêm, bıray tu dest ra çı gure yenu”.

Hesenk qayfeçi ra go ki.⁵²

“Aĝa, tı çı gurew ki vaci bıray mı dest ra yenu”.

Qayfeçi va:

“Peki lacêm”.

Hesenk wıca bıray xû verda, ame çarşû, gêra bıray Şaban nêdi. Hesenk yew aşm gêra, bıray xû Şaban yew zeyndan dı di. Bıray xû Şaban ra va ki:

“Bıra, kami tu ardi vısti enû zeyndan?”⁵³

⁵¹ Cümledeki ‘namey cay’ tamlaması ‘namey yi’ şeklinde de söylenmektedir.

⁵² Bu cümledeki ‘go’ (dedi) sözcüğü Kurmanci olup Zazaki’de pek kullanılmamaktadır.

Şabani va ki Hesenik ra:

“Dêwi, ez şiya xû ri desmac bikera⁵⁴, dêwi ez dian, ez gewreta arda vîsta ena zeyndan.”

Hesenik bıray xû Şaban zeyndan ra vet ard xû het, çehar roci venert, bıray xû Şaban berd hemam, sabun kerd, şıt, temiz kerd, beray xû Şaban hemam ra vet gerewt berd teslimi qabasbaşı ra, va ki:

“Enû bıray mı emaneti tu bu.”

Qabasbaşı Hesenik ra va ki:

“Egıt, tı se ra şuni?”

Hesenik va ki qabasbaşı ra:

“Heyfi xû dêwi ra gena.”

Qabasbaşı Hesenik ra va ki:

“Egıt tı şini ez çirağê dêwi ya, yew şimşerê dêwi estu, ha kalaniya altunin dı, ha qulav miyandı, caw ki dêw rakewnu, ha bini sarê dêwi dı, şimşerê dêwi bigı, biye beri ver dı, kışta ey raşte dı yew şebak esta, şu aya şebak dı vındı, dêw key ki ame zere, şimşerê dêwi bigı xû dest, key sarê dêwi ame ber ra zerre, yew şimşer pero de sarê dêwi tera ke, gınenu eru, sarê dêwi dı zuan

⁵³ Derlemede ‘qami’ olarak yazılan sözcüğü ‘kami’ şeklinde yazdık. Aynı cümledeki ‘bıst’ sözcüğü daha çok ‘vıst’ şeklinde kullanılmaktadır.

⁵⁴ Cümlede geçen ‘bikera’ yerine daha çok ‘bigeri’ kullanılmaktadır. Aynı cümledeki ‘dian’ sözcüğü de Kurmanci olup Zazaki’de pek kullanılmamakta ve ‘dian’ yerine ‘di’ kullanılmaktadır.

estu, qal kenu, tu ra vonu ‘Yewne perode’, tı vaci ki ‘Ez hini yewna pero nedana, qewli canmırdan yew (a).’⁵⁵

Hesenık werışt şı qunağê dêwi gêra, cay dêwi di, bini balışnay dêw ra şimşeri dêwi vet gerewt, ame veri beri, ewniya kıřtê raşti dı yew şebakı esta, şı ena şebakı dı venert. Dêw ame, Hesenık şimşer kerd xû dest, dêw ame, seri xû ber ra ard zere, Hesenık yew şimşer da pure, sarê dêwi tera kerd. Dêw gına eru. Dêwi va ki Hesenık ra:

“Yewna puro de”.

Hesenık va ki dêwi ra:

“Qewlê canmırdan yew a”.

Dêw merd, Hesenık werışt, leřê dêwi berdı eştı zeyndan, geyra şı kiyê dêwi. Keynay dêwya qıci gerewt mara kerdı xû ri, şı geyra bıray xû Qasım, şaban di, gerewt ardı kiyê dêwi, keyna pıl day bıray xû şabani, keyna miyanini day bıray xû Qasımı, runışt, xû ri keyf sefa kerd, venert.

⁵⁵ Cümle sonundaki ‘a’ eki/sözcüğü tarafımızdan eklenerek cümlenin yüklemli oluşu sağlanmıştır.

1.2. İkinci Metin

Diyalog⁵⁶

Keyfi tu seninu?⁵⁷

-Keyfi mi hewl u.

Namê aşireta tu çina u?

-Namê aşiretê ma Siwon.

Çendi dewi aşiretê şıma esti?

-Hiris û çeher dewi aşireta ma yi.

Namê dewani aşireta şıma çina u?

“Fatrakom, Hopsor, Tenık, Rezuan, Zımax, Horsıg, Hemık, Bılıko, Melekan, Mark, Aldûn, Gewel, Qasan, Hoenı, Sema, ‘Emera, Şekera, Xeylan, Bazian, Mala İbrahiman, Avdelan, Mıstan, Sayerı, Abasa, Wısheyn, Haspeg, Sêraçurı, Akeragı, Letan, Gahar, Gowman, Kavarı, Talık.”

-Sıpierdişi dewê Aldûni kam u?

-Eli Beg sıpierdişi dewê Aldûni estu.⁵⁸

Sıpierdişu dewê Gewel kam u?

⁵⁶ Başlık olarak yazılan ‘Diyalog’ sözcüğü tarafımızca eklendi.

⁵⁷ Diyalogu başlatması gereken bu cümle, orijinal metinde yanlışlıkla birkaç satır sonra yazılmış. Ancak bağlamdan kolaylıkla anlaşılabilirdiği gibi bu cümleden sonra gelen cevap, bu sorunun diyalogun başında oluşunu gerekli kılmaktadır.

⁵⁸ Bu cümledeki durum ‘Ali Beg sıpierdişi dewê Aldun u’ şeklinde ifade edilir. Cümlede kullanılan ‘estu/biyayış’ fiili, istisnai bir kullanım örneğidir.

-Mîstefa Eli sîpîrdîş u.

Namê dewa tu çîna u?

-Qason dewa mî estu.

Çendî boni dewê Qason êsti?

-Şeşti boni dewê Qason esti.

Baxçê tu est u?

-Estu baxçê mî.

Baxçê tu senin dari?

-Darê tuyêr estu, sayêr estu, mîşmîşêr estu, xowxêr, henarêr, rêz êsti.

Çendî wadê yew bani êsti?

-Merdum estu weri key çêher esti, panc esti, merdum estu yew ban estu, wade çîniyu.

-Şîma şuni zozan?

-Ma şuni zozan.

Şîma kom waxtî şuni zozan?

-Aşmê Temuzî dî ma şuni zozan.

Şîma zozan dî qaraçadîrî dî roşeni?

-Ma Qaraçadırı dı roşeni, boni esti, ma boni dı roşeni.

Şıma kom waxtı yeni war?

-Ma aşmê Payızı Vêrin yeni war.

Tu zaf qewğê di?

-Mi zaf qewğê di. Bawkê mêra,⁵⁹ qewğê Nêribı û Hêni mı di, ez şıya qewğê Nêribı û Hêni, ez tede biya; qewğê Qerbegoni û Siwonı mı di, ez tede biya, qewğê Weşini û Siwonı mı di, ez tede biya. Aw qewğê aşiranu. Ez qewğê (ra) nêtersena.

Ti nêseni vaci qewğê Siwonı û Avdula begi?

-Ez roceya, nêşena⁶⁰ vaci, zerey mi qalunı wazena.

⁵⁹ ‘Bawkê mêra’ tabiri, Türkçe’ye ‘Hey gidi yiğitlerin babası’ olarak tercüme edilebilir. Bu tamlamanın bir aşiret kavgasının adı olması da muhtemeldir.

⁶⁰ Cümlede geçen ‘nêşena’ yeterlilik kipi, merkez Zazaki’inde daha çok ‘nêşkena/nêşkenu’ şeklinde bir söyleyişe sahiptir.

1.3. Üçüncü Metin

Meselê Eli Ağay Laci Kelxoni Qerbegoni ⁶¹

Eli ağa laci Kelxoni mirê nahiyê Qerbegoni (bı).⁶² Namê dewê Eli axay Narbêş (bı)⁶³. Eli ağa çeher dewon da piyeru, hiris û çeher (ten)⁶⁴ kışti. Çewdi Eli ağa çinêbi, çewi desti Eli ağay nêgirewt. Eli ağay keyi xû bar kerd, şı Syeraçûrı. Hiris û şeş roci venert Syeraçûrı dı. Hiris û çeher Qerbegoni, hiris û çeher dewi Siwoni amey piyaser, mışore kerd, ağalerani Siwoni, Qasım ağa Qerbegoni, Hesên ağa Weşini amey piyaser va ki:

“Ma şiyeri key Eli ağay bıarı dew”.

Qasım ağa va ki:

“Ma Eli ağay bıxapını, ma şew vengi eskerê xû dı, eskeri dewon wa piyeru biyeru piyaser, ma şew şiyeri Eli ağay çeher hemı lacona ma bıkışı”.

Hesên ağa Weşini va ki:

“Rınd benu, ma şiyeri Eli ağa bıarı bıkışı”.

Ağalerani Siwoni va ki:

“Ma qarış nêbeni”.

Qasım ağay va ki:

⁶¹ Başlık, tarafımızca eklenmiştir.

⁶² Parantez içinde eklenen ‘bı’ sözcüğünün kullanılmayışı cümleyi yüklemsiz kılar.

⁶³ Parantez içindeki sözcük eklenerek cümlenin yüklemli oluşu sağlanmıştır.

⁶⁴ Cümlede parantez içinde verilen ‘ten’ sözcüğü olmazsa nesne eksikliğinden dolayı anlam değişebilir.

“Şıma ri lazım niyu”.

Ağalerani Siwonı cıgıriyay şı kiyê xû. Qasım ağa, Hesên ağa eni wırd şı, kiyê Eli ağay ard dew, çêher hemı laconı berdı, kerdı wadê Mehmedî Hendanî. Qasım ağay şew xeberı erşawutı dewona va ki:

“Şıma çı venerti? Ma şıyeri Eli ağa bıkişı”.

Dewî piyeru amey piyêser, şew weriştı, çêher sey esker veciyey, amey Qasım ağa het. Qasım ağa werişt bı aspar, kewtı eskeri ver, amey Ğeyd, Ğeyd ra sey ten gerewt, bı ponc sey ten, şı Eli ağa het. Qasım ağa şı Eli ağay hetı runişt, va ki:

“Ağa, ez amo tu ra rica minet kena”.

Eli ağa va ki:

“Ağa, mı mexapını, ez çekani xû nêdana”.

Qasım ağay va ki:

“Metersı, ez tu ra xainey nêkena”.

Eli ağa va ki:

“Ti xaini, ez çekay xû nedano tu”.

Qasım ağa sond wend. Eli ağa çeki xû, çêher hemı laconı xû arye kerdı, day Qasım ağay ra. Qasım ağa gerewt. Ehmed laci Eli ağa va ki:

“Xalo, çekoni ma meberı, tı xaini, bawki mı sare dı aqıl çiniyu, Roceyi Ramazan yu, bewni, xalo, tı çekani ma bêni, peynidı ti xain vêci, ez tu kışena.

Qasım ağa va ki Ehmedî ra:

“Wareza, metersı”.

Ehmedi va ki:

“Xalo, xaçeray mı bıdı, ez zuna, tı xaini, bêbaxtey dı, tı ma kışeni”.

Xali xaçeray Ehmedi nêday cı. Xal şı teber, eskeri xû ra va:

“Mevındin, çeki Eli ağay çeher hemı lacon mı gerewt, ez ama teber, mevındin, ber bışikni, şiyerin zerre. Eli ağa çeher hemı lacon bıkişin; hema des û heştı merdomi ğeribi yımı hetı êsti, yımı ra veng meki”.

Eskeri Qasım ağay ber şıkıt, Qasım ağay kewtı ver, veng da va ki Ehmedi ra:

“Wareza, ez ameya, tı ku sera şiyeri, ez sarê tu ena gelankı wena”.

Ehmedi veng da va ki:

“Allah izme mı bidu, ez tu, veri ey xû kişena”.

Xal şı kiye Ehmedı bıkişu. Ehmed ewniya dêsi wedi, yew şebakı ha dêse wedi dı, desti xû berd zerrê şebakı, yew xaçeri zerrê şebakı dı di, gerewt vera, day xali, bini çici raştı ru. Xal kewt. Ehmedi, xaçeri xali ra vetı, Ehmedi ‘Eyşan kışt, Heseni Kalon kışt. Kalme gına Ehmedi, pey çım yı ru, gûin biy Ehmed çımı. Ehmed hêrs bı, hewt teni pey aya xaçeri kıştı. Ehmed kışya. Hirye hemı bıray Ehmedi, bawke yi kıştı. Des û heşt teni merdumi ğeribi kıştı. Esker ağay ra se hergu kes şı kiyê xû. Cenazê Eli ağay, çeher hemı lacon û, des û heşt merdumi ğeribona piyeru mendı wade dı. Sıba mela resa veng da, va ki Mela Qasımı Desmunçi ra:

“Biyeri cenazê Eli ağay ailana des û heşt teni merdumi ğeribana hê etia, biyeri beri, wedari.

Mela Qasım werişt Desmuni ra, Memed ağa werişt Ğeyd ra, Ramedan ağa werişt Merzyele ra, Şi leŐê aĝay, lacon û des û heşt merdumi ĝeribona gerewti, ardi, berdi wederti.

1.4. Dördüncü Metin

Qewĝê Nêrib û Siwonı

Vêri cayon yew lacekı Nêribij Şı Siwon, Horsıgi, dızdey boni Mela Ehmedi Qafon akerd, purti Mela Ehmedi Qafon gerewt beru. Laci Mela Ehmedi Huseyni di enû dızd, tepışt, va ki dızdi ra:

“Tı kancaray?”

Dızdi va ki:

“Ez Nêrib ra ya.”

Laci Mela Ehmedi va ki:

“Ti Nêrib dı, kom Nêrib dê?”

Dızdi va ki:

“Ez DeŐtê Xınzi ra.”

Laci Mela Ehmedi va ki:

“Ti kom mehla dê?”

Dızdi va ki:

“Ez mehlê Şeynon da.

Laci Mela Ehmedi va ki:

“Ti qowi amey mali mı bêni?”

Dızdi va ki:

“Ez Nêribic a, ameya mali tu, dızdey bikeri bıra, tu ez dian, lakim ki ez ha bena, zor bena”.⁶⁵

Laci Mela Ehmedi awca sarê dızdi tera kerd, xeberî erşawutî Nêrib, Xelef ağay ri, va ki:

“Wi Hêni(yij) nêbin, tu tede qewğe kerdini, tu Hêniyiji piyeru kıştî ardi emani ser.”

Xelef ağay xeberî erşawutî Evdulah ağay Kelon ya, va ki:

“Mı Nêrib dı qewğe kerd, lakim ki wexti xû dı hadre bı, tu merdumi mı kışt, bizon ki ez vist merdumi tu yew merdumi xû vera kışena.”

Evdullah ağay xeberî erşawutî Xelef ağay ri, va ki:

“Waxti xû dı hadre bı, ez mêştay eskeri xû gena, yena awkê Şeli ver, ti zi awca ra eskeri xû bigı, biye Cayt ver, ma qewğe bıki, newo kî tı sarê mı wêni, newo kî ez sarê tu wena.”

⁶⁵ Cümledeki ‘dian’ fiili Kurmanci olup Zazaki’de pek kullanılmamaktadır.

Xelef ağay xeber erşawut Ewdulah ağay ri, va ki:

“Eskeri me hadra u, enka ez ameya Deşt dı, ti zi wurzı eskeri xû bigı, biye awkê şeli ver, ma qewđe bıkı. Enû qewđey Tırkan niyu, enû qewđe aşiranu, tı biye xû ri vini.”

Ewdulah ağay xeber erşawutı dewon, va ki:

“Çew mevındi, mêřtey awkê şeli ver dı qewđe ma û Nêribıjan u.”

Dewon xeber erşawutı Ewdulah ağay ri, va ki:

“Mevındin, çıqas mali Nêribı estu bıdın ma, ma peynay dewoni Nêribı vêřneni.

Ewdulah ağay xeber erşawutı dewoni, va ki:

“Metersên, sarê mı ri, mal şıma ri.”

Dewon va ki:

“Ma emşew nêvındêni, ma wurzeni⁶⁶, ma şuni awkê şeli ver, qewđe keni, mevındı, ti zi biye.”

Sebah Ewdulah ağa werışt bı aspar, eskeri xû top kerd, va ki eskeri xû ra:

“Oğıl mevındi, ma şiyeri qewđe, metersi, Nêribij tani ⁶⁷qewđe aşiranu, sarê mı ri, mal şıma ri.”

⁶⁶ Derleme metinde, bu cümledeki ‘wurzeni’ sözcüğü ‘vardeni’ olarak, metnin diğer bölümlerinde de kimi zaman ‘wardeni’ şeklinde kullanılmıştır. Ancak ‘wurzeni’ kullanımı daha yaygındır.

⁶⁷ Burada, cümlede geçen ve Türkçe’de ‘az’ veya ‘azlar’ anlamlarına gelen ‘tani’ sözcüğüyle aynı anlamdaki ‘tayi’ sözcüğü de kullanılabilir.

Dumılbazı day pure, Evdulah ağa kewt eskeri ver, şı awkê Şeli ver, eskeri Xelef ağay nêlawu, eriş kerd, va ki eskeri xû ra:

“Sarê mı ri, mal şıma ri, dewon veşni”

Eskeri Evdulah ağay şı dewi Xelef ağay gerewtı, şeş dewi veşnay, ageray, amey kiye, Evdulah ağa da mal eskeri xû.

Yew aşmı mend. Xelef ağay xeber erşawuti Avdulah axay ri, va ki:

“Tu ehendi eskeri mı kişti, tu şeş dewê mı veşnay, talan kerdı, waxtı xû dı hadre bı, ez ena gelankı yena, kancaw ki dewi tu mı di, ez veşnena, talan kena, heta yew şewı, çewcûği nêverdena, hemını sare birnena.”⁶⁸

Evdulah ağay xeber erşawuti Xelef ağay ri va ki:

“Cay xû dı rahat vınde, ek ena gelankı ez ameya tû ra yew kerga kuari nêverdena.”

Xalef ağay xeber erşawuti Evdulah ağay ri va ki:

“Tı biye xû ri, vıeni.”

Evdulah ağay werişt bı espar, dumılbazı day pure, eskeri xû ame pyeser. Evdulah ağa va ki eskeri xû ra:

“Çewcuği, ma ha şuni qewğê, metersi, ena gelankı çewi meverdi, hemını bıqşı, sare mı ri mal şıma ri.”

Eskeri va ki Evdulah ağay ra:

⁶⁸ ‘Birnena’ sözcüğü, derlemede yanlışlıkla ‘birnena’ olarak yazılmış.

“Peki, efendım, Allah conı tu sağ bıdu, heta ki peynay ma nêmeru, tu ri çi çiniyu.”

Evdulah ağay va ki:

“Aferem oğıl.”

Evdulah ağay dumılbazi day pure, eskeri xû êriş kerd, şı diyari Melekani, ewniya ki eskeri Xelef ağay taburi besta. Evdulah ağay eskeri xû êriş kerd, va ki:

“Sare mi ri, mal şıma ri, metersi, şiyeri bıqşı hemini.”

Eskeri Evdulah ağay şı, eskeri Xelef ağay weta ame bi Tawrıcye, qewđe kerd, eskeri Xelef ağay remay, eskeri Evdulah ağay peyra kewt, bon û dewi piyeru talan kerdı, şıwanê Nêribijan piyeru kıştı, pes û cenı piyeru ard.

Mend vist roc, Xelef ağay şı kewt key Qotweson, Heyder ağay ra va:

“Ez kewta bexti tû, Evdulah ağay Kelon eskeri mı piyeru kışt, dewi mı piyeru veşnay, talan kerdı.”

Heyder ağa va ki Xelef ağay ra:

“Tı mı ra vanı se, ez nêşena Siwonjon dı qewđe bıkeri, Siwonij peynay ma hemini kışeni.”

Xelef ağay va ki:

“Ez kewta bexti tu, biye mı berı kiyê Evdulah ağay, ma piya weşı ke, çıqas ki keyfi tu wazenu ez mal dana tu.”

Heyder aḡa werişt bı espar, kewt Xelef aḡay ver, amey şı Siwon, kewti kiyê Evdulah aḡay. Heyder aḡa hirye gelankı şı lew na Evdulah aḡa lıngı ru va ki:

“Ti aḡay, ena gelankı bıdı ricay mı Xelef aḡay.”

Evdulah aḡa va ki Heyder aḡa ra:

“Ek tı nêameyni mı Xelef aḡay ra yew zırot vera nêdani, ez ka peynay dewoni Nêribı veşna, hemini talan ke, çımkı tı amey, mı Xelef aḡa kerda baxşı tu.”

Heyder aḡay lew na Evdulah aḡa sare ru, şı Xelef aḡa ard, lew na Evdulah aḡa lıngı ru, Evdulah aḡa lew na Xelef aḡa dest ru, piya bi weşi, xelay day piyera. Heyder aḡa werişt, xatır waşt Evdulah aḡay ra, Xelef aḡa gerewt şı kiye. Terekna.

1.5. Beşinci Metin

Qewgê Nêrib û Hêni

Vêri cayon yew merdum Nêrib ra werişt şî Cowz ra ageray, ame zimê Hêni. Yew merdum Hêniyîj zime dî xû ri cîd kerdini. Enû merdum Nêribîj ame enû merdumi Hêniyîj ra va ki:

“Tî çî beni etia cîd keni?”

Merdumi Hêniyîjî va ki:

“Ez xîzmîkari Mela Huseyni Muğaraya, etia cîd kena.”

Merdumi Nêribîjî va ki:

“Mela Huseyni Muğara xû ra dîşmeni mînu, wexti piriki mî dî, yew xîzmîkari piriki mîn kîştu, ez eyro heyfî tu ra genu.”

Merdumi Hêniyîjî va ki:

“Ez xîzmîkar a, derdî tu ebe mî derman nêbenu.”

Merdumi Nêribîjî va ki:

“Ez tu kîşena.”

Merdumi Hêniyîjî şî çeki xû gerewtî tîrsî xû kerd xû dest, şîmşeri xû werand, şî merdumi Nêribîjî ser. Merdumi Nêribîjî awca vazda, şî çeki merdumi Hêniyîjî tera gerewt, pey sarê merdumi Hêniyîjî tera kerd, kîşt, awca dî ver da, şî Nêrib Xelef ağay het, yî ra va ki:

“Mi yew merdumi Hêniyij kışt”.

Xelef ağay ey merdum ra va ki:

“Merdumi Hêniyiju, tu kıştu, merdumi kamyu?”

Ey merdum Xelef ağay ra va ki:

“Xızmkari Mela Huseyni Muğera u”.

Xelef ağa va ki:

“Muqayte xû bı, şıma merdumi şari kıştu, şar yenu, mali şıma benu, şıma kışenu”.

Ey merdumi va ki Xelef ağay ra:

“Ağa, xeberı berşaw Nêribu qıç, Deştê Henzi, wa muqayte xû bi, wa mali xû bêwayer nêkeri, kam rocı ki xeberı Hêni ra amey, wa çew çe hetya nêşiru ma qewğe bıkeri.”

Xelef ağay xeber erşawutı Nêribu Qıç Wesmon ağay ri, va ki:

“Xeberı berşaw Deştê Henzi Mehmet ağay ri.”

Wesmon ağa xeber erşawutı Deştê Henzi Mehmet ağay ri, va ki:

“Terarêki xû bıkeri, Hêniyiji ma dı qewğe keni, barut bıgeri, hadre keri, kom rocı ku Hêni ra xeberı ameyi, ma qewğe keni.”

Mehmet ağay xeber erşawutı Wesmon ağay ri, va ki:

“Xelef ağay ra vacı: ma ha hadreyi, kam rocu ku xeberı Hêni ra ameyi, qewğê ma qewğê u.”

Ki aşmı mend, Doqma begi Hêni xeberı erşawutı Nêribu Pil Xelef ağay ri:

“Tu çıra enû merdumi mı kıştu, waxti xû dı hadre bı, roci pancını qewğê ma qewğê u.”

Xelef ağay xeberê xû erşawutı Hêni, Doqma begi ri va ki:

“Roci poncini, enu mêştı biye, ma qewğê bıkerı.

Doqma begi zerrê Hêni di delali veynda:

“Nê çew ğerib şehriston bıgerin⁶⁹, piyeru çew bêsilâ megeri. Ez, Doqma begi va ki: ‘Komık veyna bêsilâ, sarê cey dana pure.’”

Doqma begi va ki:

“Nerib ra Xelef ağay ra xeberı ameya: ‘Mêştı qewğê u, çew kiye dı destı çue genu çew mevındı, mêştı qewğê u.’”

Doqma beg xeberı erşawutı Nêrib, Xelef ağay ri va ki:

‘Eskeri mı harda u, mêştı ma yeni pey rezan.’”

Xelef ağa xeber erşawutı Doqma begi ri, Hêni, va ki:

⁶⁹ Cümlede geçen ‘bingeyi’ sözcüğü bu metinde ‘bıgerin’ şeklinde yazılmıştır. Cümlenin ‘Ne yabancı kimseyi şehre alın...’ şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır.

“Doqma begi eskeri xû hemı top kerd, esker piyeru kerand pey qunaği Temır begi, barut, qırqışon da eskeri xû, espar veciyey, peyı piyeru erşawut pey kuçan, espar piyeru erşawut pey rezon.

Şefağ bestiya, bı roşt, xeber erşawutı Nêrib Xelef ağay ri va ki:

“Teres, emşew heta sıba ez nêrakewta, sozi tu senin u, sozi tu, biye qewğe xû ri weynı, eskeri mı harda u.

Xelef ağa weriştı bı espar, dumılbazı da pure, kewt eskeri xû ver, va ki eskeri xû ra:

“Metersi, yi Tırki, yi nêseni⁷⁰ qewğe bıki, ma canmırdi eşironi, metersi, ez ha şıma ver, key ki ez merda şıma hema şiyeri qewğe.”

Eskeri Xelef ağay va ki:

“Peki ağa, heta ki ma nêmirı ma nêverdani tı şiyeri qewğe.”

Xelef ağa va ki:

“Aferem, ağalerım.”

Xelef ağa kewt eskeri xû ver, şı veciyay diyari Hêni, ewniyayi ki: eskeri Doqma begi piyeru ho runiştı, espar kay kenu, komık biyu peyı, komık nan wenu, komuk govendi kenu. Xelef ağa weyn da Doqma begi, va ki:

“Mıgayê⁷¹ waxti xû dı hadre bı, ez ameya.”

⁷⁰ Cümlede geçen ‘nesyeni’ ya ‘görünmüyorlar’ anlamındaki ‘nêseni’ ya da daha önce ‘nêşêni’ şeklinde yazılan ‘nêşkeni’ sözcüğüdür.

⁷¹ Cümlenin başında kullanılan ‘Mıgaye/Mıga’ sözcüğü bir seslenme ünlemi sayılmalıdır.

Doqma beg werişt bı espar, vengâ eskeri xû da, va ki:

“Kiye xerebya yeni, eskeri Xelef ağay ame. Wurzi, şiyeri, metersi.”

Xelef ağa eskeri xû ra va ki:

“Çewi eskeri Doqma begi vera medi, hemini bıkişi.”

Eskerî Xelef ağa va ki Xelef ağay ra:

“İzmi ma bıdı, tı sêr bıki.”

Xelef ağay va ki:

“Eriş!”

Eskerî Xelef ağay kerd wake wake. Hiris û çehar teni eskerî Doqma begi ra kıştı, eskerî Doqma begi rema. Eskerî Xelef ağay kewt dımı, berdi kerdî zerrê şehriston, yew mehlay Hêni veşnay, sarê Xelil Efendi tera kerd, ard, da Xelef ağay ra. Doqma begi va ki:

“Eman efendim, ez qewge nêkena, eskerî mı çiniyu.”

Xelef ağay xeber erşawutî Doqma begi ri, va ki:

“Şehriston dı biye teber, ez yena şehriston veşnena.”

Doqma begi awca yew kuele erşawut Xelef ağay ri va ki:

“Eman efendim, çewdi ma çiniyu, nêşena qewge bıki, tı mı dı çıtaw qewge keni? Ez tı niya.”

Xelef ağay va ki:

“Biye eskeri ez dana tu, şew biye, mı dı qewğê bıke, heta hirye roci qewğê mı qewğê u, ez eskeri tu ra û şehristoni tu ra çewi nêverdena, hemîni kışena, tu kışena, ceniyê tû ez ana.”

Doqma begi xeber erşawutı Xelef ağay ri va ki:

“Des roci mûlet bıdı mı”.

Xelef ağa va ki:

“Haydi, wa tu ri vist roc mûlet, awca ra pey biye, ma qewğê bıki, ek ti nêri ez şehriston piyeru veşnena, sarê tu wena.”

Doqma begi xeberı erşawutı Xelef ağay ri, va ki:

“Heta vist roc qewğê mı çiniyu, awca ra pey ez tu ri xeberı erşawena.”

Xelef ağa va ki:

“Peki, efendim, haydi tu ri izmu”.

Vist roc mûlet da Doqma begi ri. Doqma beg şı, esker tople kerd, heta vist roc çeher henzarı esker tople kerd. Vist û yew roc bi temami, Doqma begi xeber erşawutı Nêrib Xelef ağay ri va ki:

“Eskeri mı temamu, mêştı ez yena qewğê, qewğê mı qewğê u.”

Xelef ağay xeberı erşawutı Doqma begi ri va ki:

“Waxti xû dı hadre b1, ez mêştı şefağ dı yena duzi Hemye ra, tı eskeri xû bigı, biye pey rezon, metırsı, ma qewğe bıki, ni tı sarê mı wêni, ni ez sarê tu wena.”

Doqma begi xeber erşawutı Xelef ağay ri, va ki:

“Mevındı, şondi yeni sebah biye.”

Xelef ağa xeber erşawutı Doqma begi ri, va ki:

“Ena hel ez oma.”

Doqma begi xeber erşawutı Xelef ağay ri, va ki:

“Wurzi biye, ez çimoni tu vecena.”

Xelef ağa werışt, dumılbazi day pure. Eskerî Xelef ağa piyeru ame piyesser, Xelef ağa va ki eskeri xû ra:

“Bewni, ağaler, ma şuni qewğe, metersi, eskeri Doqma begi zaf u, hema piyeru Tırki, nêşeni ma dı qewğe bıki, ma piyeru canmırdi Kırdani, mêrdê aşirani, metersi, ma ha şuni, heta ki sarê mı nêwenu, şima çewı ri çi çiniyu.”

Eskerî Xelef ağay va ki:

“Ma ha şuni, heta nêmiri tu ri çi çiniyu.”

Xelef ağa va ki:

“Aferem ağalerım.”

Xelef ağa werişt, kewt eskeri xû ver, şı veciyay diyari Hêni, ewniyay ki eskeri Doqma begi piyeru taburı besta pey rezon dı. Eskeri Doqma begi çeher henzari, eskeri Xelef ağay dı henzari. Eskeri Xelef ağa va ki Xelef ağay ra:

“Eman efendim, izmi ma bide, ma şiyeri qewge.”

Xelef ağa va ki:

” Eriş!”

Beyrekdar kewt eskeri Doqma begi, kewti dima, dı saati qewge kerd, peyni dı Doqma begi eman waşt, va ki Xelef ağay ra:

“Ez nêsenâ qewge bıki tu dı.”

Xelef ağay eskeri xû kerand, ame Nêrib û ewniya ki eskeri xû dı şeştay ten çiniyu, xeber erşawutı Doqma begi ri, va ki:

“Şeştay ten eskeri mı ra çiniyu.”

Doqma begi xeber erşawutı Xelef ağay ri va ki:

“Eskeri tu şeştay ten çiniyu, eskeri mı se û heştay ten çiniyu, piyeru kışyay, biye meyitani xû berı, meyitani mı waderı, çewde mı çiniyu.

Xelef ağay merdum erşawutı va ki:

“Şiyeri meyitani ma bıari.”

Merdum şı, meyiti ardi, runişt.

Doqma begi xeber erşawutı ağanı Zırıki, va ki:

“Biyeri, mın û Xelef ağanı daw pêru, biyeri, ma piya weşi ki.”

Ağanı Zırıki weriştı, amey Hêni, Doqma beg gerewtı, amey Nêrib kiyê Xelef ağanı. Doqma beg şı, lew na Xelef ağanı lıngı ru, Xelef ağanı lew na Doqma begi dest ru. Xelef ağanı dı sey mêşna day Doqma begi ri. Doqma beg yew rêz da Xelef ağanı ra, piya bi weşi, terekna.

1.6. Altıncı Metin

Goin⁷²

Zemoni veri yew mêrde û ceniyê xû bi, yew keyna, yew lac tera bi. Ceni yey merd, peynidı mêrde şı yewna ceni ard. Dı serr venert, yew keyna aya ceni ra biy. Ena ceni biy dışmeni lacek û keyneka vêrin.

Keynek şına golıkan dı; keynek rocek yerey golıkon ra yena ek bıray xû çiniyu, persena ceniyê bawki xû, vana ki:

“Bıray me ça u?”

Cenek keynek ra vana ki:

“Bıray tu şiyu kiyê xaloni xû.

Keynek aya şew rakewna, hewn veynena ek bıray xû kıştı, eştu zeyndan. Sebah wurzena, bawki xû ra vana:

⁷² Başlık, tarafımızca eklenmiştir.

“Bawo, mı emşew yew hewn di, ek ceniyê tu bıray mı kıştu, eştu zeyndan.
Bawki, keynekê xû ra va ki:

“Xeyr bu, seni bıray tu kışena?

Keynek va ki:

“Bawo, mı hewni xû dı di, bıray mı kıştu, eştu zeyndan, ez ha wurzena, şına golıkan dı, yerey yena kiye, ek bıray mı amawu, ez zuna weş u, xeyr ki bıray mı nêamawu ez hini tu ri golıkon dı nêşına, ez etia nêvındena.”

Bawki, keynekê xû ra va ki:

“Eyru tı şu golıkon dı, ez gêrena, ek mı bıray tu dı, bızonı ki, ek ceniyê mı şıma di sağ niya, xeyr ki mı bıray tu nêdi, ni ez vındena, ni tı vındı.”

Keynek werişt şı, golıkon xû veraday, şı golıkon dı. Bawki keynekı ame, gêra bıray keynekı, ek kıştu, eştu zeyndan, cordı zıbil wel kerda laceki ser. Bawki keynek amey kiye, ceniyê xû ra va ki:

“Tu qowi laci mı kıştu, way cey bışewi hewni xû dı di bı, ek bıray xû kıştu, amey, bermaye, mı ra va ki: ‘Bawo, bıray mı kıştu, eştu zeyndan’. Mı va ki: ‘Keynay mı, xeyr bu, metersı, bıray tu weş u.’ Keynek mı ra va ki:

“Ez ha eyrı şına golıkon dı, yerey yena kiye, ek bıray mı amawu, ez zuna weş u, ek nêmawu, ez nêvındena etia.”

Ceni va mêrdê xû ra:

“Wurzi etia ra şu, tı pisi, tı vatişi keynekı, tı amey mı ser, tı mı ra vani ki: ‘Qowi tu laci kıştu, ez çıtawu laceki kışena?’

Mêrdek hêrs bı, şı leşê lacekı zeyndana vetı ardı cenı het, va ki cenı ra, keynay kopeki, la kami kıştu enû lacek? Zuni ceynekı qafelya, ceyni tersayê, hini newtaray⁷³ veng bıkeru.

Bawki, lacekı şıt, berd mezêl, wedert, ame kiye, sarê ceniye xû tera kerd, berdı, eştı zeyndan. Way laceki golikona amey kiye. Ek bıray xû çiniyu, ceniye bawki xû çiniya, şı, bawki⁷⁴ xû ra va:

“Bawo, ceniye tu ça ya?”

Bawki keynek ra va:

“Ez nêzuna sera şiya, bıray tu merdu”.

Keynek bermaye, amey, şı awkı ver, desmaç gerewt, dı rıkatı nematic kerd, va ki:

“Ya Rabbi, tı mı yew goin kerı.”

Awca bi yew goin, feraye, şı.

⁷³ Cümlede geçen ‘noutaray’ sözcüğüne karşılık olarak ‘nêftey’ kullanımı daha yaygındır.

⁷⁴ Parçada hatalı olarak ‘lauki’ şeklinde yazılmıştır.

1.7. Yedinci Metin

Çemçequ Paşa⁷⁵

Cayêk b1 çinêb1, yew Allah b1, yew arêwonçi b1. Arış tehmayni. Roc yeki beri ariy qafelna şî kiye, şew kiye rakewt, sebah werişt, ame arey, ewniya ki ardi mesahı dı çini; aya şew newetı pawutı, ewniya ki miyanê şewı yew luy amey zerre, şî mesahı, ardı werdi. Arêwonçi werişt, yew çua gerewtı, day luy ra; erziya luy tepıştı, luy bermay. Luy va ki arêwonçi ra:

“Tı mı vera dı, ez tu ri keynay paşadê Mısri wazena.”

Arêwonçi va ki:

“Ez yew merdumı arêwonçi ya, tı mi ri çitawu keynay paşadê Mısri wazeni?”

Luy va ki:

“Tı mı mekişı, ez tu ri wazena, ek mı nêwaştı keynay paşadê Mısri, tı mı vera dı.”

Arêwonçi va ki:

“Tı mi ri sond bewni. Luy arêwonçi ri sond wend, arêwonçi luy veraday.

Luy weriştı, şiy Mısır, şiy paşay Mısır het, temeni kerd. Paşay Mısri va ki luy ra:

“Derdi tu çiyu, mi ri vacı.”

⁷⁵ Başlık, tarafımızca eklenmiştir.

Luy va ki:

“Efendim, izmi mı bide, ez tu ri vaci.”

Paşay Mısri izmi luy da. Luy va ki:

“Efendim, veywê Çemçequ Paşay ame, keynay tu wazenu xû ri, (yew torgi varay, laser amey, panc sey espari Çemçequ Paşay bi, piyeru laserı berd, ez tu ri, cenı piyeru laserı berdi, mi yew kerra tepışt pa vınerta, ez ewniya yew dest ame gına mı lingı, mı enû dest tepışt, awk ra vecaya teber, Çemçequ Paşa, erzê xû, mı awca verdawu, ez ameya)

Paşay Mısri va ki:

“Espar wa wenışi, wa tu dı bıyeri, mi ri Çemçequ Paşay biyari, enû ça weziru, mı namê Çemçequ Paşay nêşnawutu.”

Luy va ki:

“Efendim, yew qati kıncon bıdı mi, ez bena Çemçaqu Paşa ri, wa peragu; heta dı roci eskeri xû mevecı selamlığey, heta Çemçequ Paşa biyeru etia, ez tu ri xeber ana.

Paşay Mısri yew qati kıncon da luy. Luy kinci gerewti, ageray, şı arêwonçi het. Luy arêwonçi ra va ki:

“Mı tu ri keynay paşadê Mısri waştı, wurzı, şu hemam, xû bışu, temiz ke, biye, enû qati kıncon peragi, ma şiyeri paşadê Mısri het.”

Arêwonçi werışt, şı hemam, xû temiz kerd, sarê xû taşt, riş xû taşt; ame, kinci gerewti pera, luy kewti ver, şı kenari Mısri. Awca runışti, luy şı, xeberı day paşay Mısri. Paşa va ki:

“Çemçequ Paşa ame, yew fintoya rınd bıdı, ez bena Çemçequ Paşay ri wa wenışu, eskeri vecı selamliğey.

Paşay Mısri yew fintoyı day luy, hirye qabasi luy dı ray kerdi. Çemçequ Paşa ame Mısır, eskeri paşay Misri veciyawu selamliğey. Arêwonçi nêzanu selam bıdu. Eskerî kamık va, ‘enu delu, enu delu,’ kamık va ‘enu paşa niyu’, kamık va ‘enu arêwonçiyu.’ Luy ageray cıgeray, eskeri ra va ki:

“Germu, aqıl Çemçequ Paşay sare dı çiniyu.”

Çemçequ Paşa berd qunaği paşay Mısri, fintoy ra amey war, luy destı yi tepışt, berd qunağ û saray, va ki paşay Mısri ra:

“Yew aşmı aqıl ninu eniy sare.”

Paşay Mısri va ki:

“Beri wade, cay cey ra ki, wa raku.”

Luy berd wade Çemçequ Paşa, ca rakerd. Çemçequ paşa tersa; luy va ki:

“Teres, metersı, şu, şu tı raku.”

Arêwonçi va ki luy ra:

“Paşay Mısri nekay yenu, sarê mı tera kenu.”

Luy va ki:

“Metersı, ez nêverdena, aqılı vındı, paşay Mısri nekay ame zerre, wurzı, lew lıngı ru.”

Çemçequ Paşa va ki luy ra:

“Nekay paşay Mısri yenu, mı kışenu.”

Luy va ki:

“Wurzi, ez tu ri awkı kena mesini, şu, desmac bigı, biye zerre, nımac bıki.”

Arêwonçi va ki luy ra:

“Mi ri awkı biyarı, ez şına desmac.”

Luy werişt şı, awkı ardı, day arêwonçi; arêwonçi werişt, şı desmac, şı pey seray, desmac bıgeru, nêzuna rayer qancawu. Luy pawut, arêwonçi nêawme, luy şı gêray, arêwonçi di, ginawu erdu, merdu. Luy amey paşay Mısri ra va ki:

“Çemçequ Paşa şiyu desmac, nêzuna se biyu, ginawu erdu, merdu.”

Paşay Mısri va ki:

“Şiyeri biari.”

Şı, ard, şıt, wedert.

1.8. DERLEMELERDEKİ TEKİL CÜMLELER VE TÜRKÇE KARŞILIKLARI

1-Allah nêmirënu	Allah ölümsüzdür
2-Merdum emır yi kılmu	İnsan(ın) ömrü kısadır.
3-Daykê, ailanê xû zaf sinena	Anne ailesini (çocuklarını) çok sever.
4-Çicê yey zaf şıt estu.	Memelerinde çok süt var.
5-Mêrdê yey (yê ra) hes kenu	Kocasını onu sever.
6-Aya cêni hêmile ya.	O kadın hamiledir.
7-Şeş roci (dı) yew lac ard.	Altı günde bir oğlan çocuğu doğurdu.
8-Daha nêweş a.	Hâla hastadır.
9-Kêyna yey het runışta bermena.	Kızı (onun) yanında oturmuş ağlıyor.
10-Lac çice nêwenu.	Erkek çocuğu süt emmiyor.
11-Kêyna hıma pay nêşına.	Kız (çocuğu) henüz yürümüyor.
12-Yew serre dı aşmê bîya.	Bir yıl iki aylıktır.
13-Eni çeher hemı laci wêş i.	Bu dört erkek çocuğu iyiler.
14-Yew ver yê, yew vaz dunu, ay dıyıni perrenu (kay kenu), aw hırın lawık vanu, aw çeherin hwiyeu.	Biri kucagında, biri koşuyor, ikincisi uçuyor (oynuyor), üçüncüsü türkü söylüyor, dördüncüsü gülüyor.
15-In merdum çimi yay (cay) kori.	Bu adamın (onun) gözleri kör.
16-Ceniyê yay (cay) kerra.	Karısı sağırdır.
17-Vêngi mı (Seki ma vaci) nêşnawenu.	Sesimi (Nasıl desem) duymuyor.
18-Bıray tû pur eşneyenu	Kardeşin çok esniyor.
19- Way tu rakewta.	Kızkardeşin uyumuş.
20-Bawki şıma hayau runıştu.	Babanız oturmaktadır.
21-Tayeki wenu.	Birşeyler yiyor.
22-Zinc ha miyani suretı dı .	Burun yüzün ortasındadır.
23-Dı lingi ma esti, hergu desti ma dı panc engışt esti.	İki ayağımız, her elimizde beş parmağımız vardır.

- 24-Gıjık serı dı yenu. Saç, başta biter.
- 25-Dından û zıwan ha fek dı. Dişler (ve) dil ağızdadır.
- 26-Destu raşt quwetu sey desti çêpi. Sağ el sol elden daha güçlüdür.
- 27-Yew mûy dergu baryek a. (Bir) kıl uzun ve incedir.
- 28-Guını sur a. Kan kırmızıdır.
- 29-Estê sey kerri saxi. Kemikler taş gibi serttir.
- 30-Mase dı çimi esti, goş yi çini. Balıkta göz vardır kulakları yoktur.
- 31-Enû têr hêdiki ferenu. Bu kuş yavaşça uçuyor.
- 32-Nışenu erd da. Oturuyor yerde.
- 33-Pêli têri dı mûy siyay esti. Kuşun kanadında siyah tüyler vardır.
- 34-Darı dı velgo teze, gılı hışni estî . Ağaçta taze yaprak, kalın dallar vardır.
- 35-Enu têr nequrê baryek esta, bueçî kilm esta. Bu kuşun incecik gagası, kısa kuyruğu var.
- 36-Halyini yi dı haki sıpi esti. (Onun) yuvasında beyaz yumurtalar var.
- 37-Adır vêşenu, dû, kılı, komur ma vi(n)êni. Ateş yanar, duman, alev ve külü biz görürüz.
- 38-Ena la dı awkı lezi şına. Bu derede su hızlıca gider.
- 39-Aşmı estare ra pila, rocı ra qija. Ay yıldızdan büyüktür, güneşten küçüktür.
- 40-Vizêrı şandı varon vara. Dün akşam yağmur yağdı.
- 41-Eyru siba mı mundiya aşma Fatma diya. Bugün gökkuşağını gördüm.
- 42-Şew tariyu, roc roştu. Gece karanlıktır, gündüz aydınlıktır.
- 43-Ma qal bıki Zazaçe. Zazaki konuşalım.
- 44-Şıma Zazaça zuni? Zazaki biliyor musunuz?

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRLERİNE GÖRE SÖZCÜKLER ve DİĞER DİLLERDEKİ KARŞILIKLARI

2.1. İsimler

2.1.1. Özel İsimler

2.1.1.1. Şahıs Adları

Ehmed: Ahmet

Eli: Ali

Evdula: Abdullah

Çemçequ Paşa⁷⁶: Derlemedeki masallardan birine adını veren ‘çemçequ’ sözcüğü, değirmende, öğütülecek tanelerin bidondan değirmen taşı deliğine dökülmesini sağlayan, değirmenin en küçük parçası için kullanılan bir sözcüktür. Zazaki’de ‘Laser arê berdu, tı gêrêni çemçequ’ deyimi kullanılmaktadır.

Doqma Beg⁷⁷

Hesen: Hasan

Hesenik: Hasancık. Zazaki’de ‘-ek’, ‘-ık’ eki küçültme anlamı katar.

Mıstefa Eli: Mustafa Ali

⁷⁶ ‘Çemçequ’ adının, uydurma bir isim olduğu anlaşılıyor.

⁷⁷ Metinlerde, bir Türk ağası olduğu belirtilen, ‘Doqma/Dokma’ adına herhangi bir kaynakta rastlayamadık.

Qasım: Kasım

Ramedan: Ramazan

Şaban

Temır: Timur veya Demir

Wesmon: Osman

Xelef Axa: Halef Ağa

Xelil: Halil

2.1.1.2. Kaynak Kişinin Anlatımlarına Göre Siwon Aşiretine Bağlı Köylerin Adları;⁷⁸

Abasa [Abason]: Damlapınar, Palu, Elazığ

Akerag [Ekrag]: Burgudere, Palu, Elazığ

Aldûn: Alaaddin, Servi, Genç, Bingöl

Avdelan: Sırmalıova, Servi, Genç, Bingöl. Meşhur Şarık Tepesi'nin bulunduğu köydür.

Bazian [Bazûn]: Dereköy, Genç, Bingöl

⁷⁸ Hasan'ın, Siwon köyleri olduğunu aktardığı köylerin bir bölümü şu an Siwon'a bağlı değildir.

Bılıko [Bılıkon]: Yolaçtı, Genç, Bingöl

Emera: Servi'ye bağlı en büyük köy, Genç, Bingöl

Fatrakom: Yatansöğüt, Servi, Genç, Bingöl

Gahar: Göründü, Arıcak, Elazığ

Gewel: Görülü, Servi, Genç, Bingöl

Goeman [Gowman, Goma]: Yalnızdamlar, Alacakaya, Elazığ

Haspeg [Hasbeg, Xasbeg]: Hasbey, Palu, Elazığ

Heylan: Gerçekli, 6-7 asırlık tarihi bir köy

Hoena [Huynu, Xoynu, Xaniyun]: Eskibağ, Servi, Genç, Bingöl

Hoersig [Horsig]: Saklıca [Sarıbudak'a bağlı mezra], Servi, Genç, Bingöl

Hopsor [Hepsur]: Ericek, Servi, Genç, Bingöl

Qason[Qasan, Kasan]: Günköndü, Servi, Genç, Bingöl

Kavar: Yazkonağı, Genç

Letan [Lotan]: Gürpınar köyü, Yamaç bucağı, Genç, Bingöl

Mala İbrahiman: Molla İbrahim [eski adı 'Kuzik'], Servi, Genç, Bingöl

Mark [Mukriyan]: Anıl, Hani, Diyarbakır

Melekan: Sarıbudak, Servi, Genç, Bingöl

Mıstan [Mıston]: Bulgurluk, Genç, Bingöl

Rezuan [Rızon, Rızuan, Rızwon]: Harmancık, Genç, Bingöl

Sema: Bu ada sahip bir köy adı tespit edemedik.

Sayer: Yazılı, Servi, Genç, Bingöl

Sêraçur⁷⁹: Güllüce, Palu, Elazığ

Siwon [Siwan, Siwun, Sivan]: Servi, Genç, Bingöl

Şekara [Şekaron]: Şekeran Yaylası, Servi, Genç, Bingöl

Temk: Doludere, Servi, Genç, Bingöl

Tolek [Tolık, Dolık]: Gümeçbağlar, Palu, Elazığ

Wisheyn [Wêşin]: Erimli, Alacakaya, Elazığ. Aşiret kavgalarının anlatıldığı 5. ve 6. metinlerde sıkça adı geçen Xelef ağanın kurucusu olduğu meşhur köy.

2.1.1.3. Diğer Yer İsimleri;

Caıt: Sergen köyü, Hani, Diyarbakır

Cauz [Cewzê]: Gürbüz köyü, Hani, Diyarbakır

⁷⁹ Siwon yöresinin bir tarafının 'Sêraçur', diğer tarafının 'Timaçur' olduğu belirtilir.

Desmuni [Desmini]: Küplüce, Arıcak, Elazığ

Deştê Henzi: Henzi ovası

Ğeyt: Karcı köyü, Genç, Bingöl

Hêni Pil: Hani, Diyarbakır

Z. hênı, yenı, yene [kaynak suyu], Z. Darahêni [Bingöl'ün Genç ilçesinin eski adı]

Qerbegon [Karbegan]: Arıcak, Elazığ

Merzyelır [Merzil]: Erbağı köyü, Arıcak, Elazığ

Narbêş [Nerbiş]: Yoğunbilek, Arıcak, Elazığ

Nêrib: Hani, Diyarbakır⁸⁰

Nêribu Qıc⁸¹

Qotweson: Arıcak, Elazığ

Şelı [Şelê Heydon]: Yaydere, Servi, Genç, Bingöl

Şeynon: Çukurköy, Hani, Diyarbakır

Taurıcye

Zırık

Fırat: Fırat nehri

⁸⁰ Diyarbakır'ın ilçesi olan Hani'ye bağlı Nêrib adlı 7 köy vardır.

⁸¹ Bir önceki dipnota bkz.

2.2. Cins İsimler

Adar [Awdar]: Mart (ay)

Ph. adar [ateş], Krm. adar, Z. adır [ateş]

Musevi takviminde 12. ay, Pehlevi takviminde 9. ayın 9. günü

Adır: ateş

Ph. adar, adur, Pešt. or, Krm. agir

Aferim [Afirêm, Afêrin]: aferin, bravo, yaşa

Ph. afrin [yaratmak], Krm. aferim [yaşa], Fa. afrin [övmek]

Ağa [Axa]: ağa

Ave. axa/aka [kötü], Moğ. Aka [1-saygı ünvanı 2-büyük erkek kardeş], Ar. أخ

[kardeş, abi], Krm. axa, Tr. ağa

Aile: aile

Ar. aîle

Aine [Eyne]: ayna

Ph. ewenag, Krm. eyne, Fa. îne, Tr. ayna

Zazaki'de kullanılan 'ewniyene' [bakmak] fiiliyle ses benzerliği ilginçtir.

Amnan [Omnon, Umnun, Hamnan]: Yaz

Ave. ham/hamina, Sogd. mynyy, Ph. hamin

Aqıl: akıl, akıllı, zeki

Ar. aql

Arbêz: Lerch, bu sözcüğü hatalı biçimde 'sülük' olarak tercüme etmiş. Ancak 'sülük' sözcüğünün Zazaki'deki karşılığı 'durzik' veya 'duzrik' olmalıdır. Sözcük, 'arbêş' olarak yazılmış olsaydı 'tavşan' anlamına gelirdi.

Ard [Ardi]: un

Ph. ard, Gil. ard, Tj. ord, Bl. art, Yag. orta, Krm. ard, Fa. ارد, Sor. ar, Gor. hardî,
Pešt. ori

Arê [Arey, Arye, Ayre]: değirmen

Ph. ardan, Z. destar [el değirmeni]

Arêwonçi [Arêwon, Ardwon]: değirmenci

Z. qeraş

‘Ard’ sözcüğü ve ‘-von’ eki İranî iken, sondaki ‘-çi’ eki Türkçe’den alınmadır.
Türkçe ek, tekrara neden olduğu için gereksizdir.

Argoş [Argueş, Arguş, Arguwêş, Awrêş]: tavşan

Ph. xargoş, Sor. hawriş, Krm. kêrgu, kêvroşk, Fa. harguş

Arış: öğütülmeye hazır olan, değirmende öğütülmeye getirilen buğday, unluk

HAv. *ades [kılçıksız buğday], Z. ğelle, Ph. gandum

Lerch, bu sözcüğü yanlışlıkla ‘değirmen’ olarak tercüme etmiştir.

Asmin [Asmên, Ezmin, Riazmin]: gökyüzü

Ave. asman, Ph. asman, Fa. âsıman, Krm. ezman, Gil. âsimân, âsmân, EFa. asman,
Tj. osmon, Bl. asman

Astare [Astarê, Estere]: yıldız

Av. star, Ph. axtar, Krm. stêrk, İng. star, Pešt. storay, Gor. hesare, Gil. sitâri, Fa.
setâre, Tj. sitora, Tt. astare, Bl. star, Z. esterê aşmi/esterê rueci [Venüs], Gor. sitara

Astuar [Astor, Estor]: at

Ave. asğa, Ph. asp/stro [at, büyük sığır], Krm. hesp, Gil. asb, asp, Fa. âsb, Tj. asp, Tt.
es, Bl. asp, Pešt. as

Aspar: atlı (kimse)

Ph. aswar, Krm. suwar, Tr. süvari

Aşiret [Eşiret, Eşir]: aşiret

Ar. عَشِيرَة, Z/Krm. eşîr, Z. sermun [aile-aşiret reisi]

Aşm [Aşme, Asm]: dünyanın uydusu ay, 12 aydan her biri

Ave. mah, Ph. ayışm, Gil. ma, EFa. mah-, Fa. mah, Tj. moh, mah, Krm. meh, Tt. ovşim, Az. uşma

Awk [Auk, Ok, Aw]: su

HAvr.*akwa, Lat. aqua, Hit. akwanzi [içiyorlar], Sogd. ap, Fa. آب, Gil. ab, EFa. ap-, Fa. ab, Tj. ob, Bl. āp, Gor. awi, Peşt. oba, Krm. aw

Azad: özgür, hür

Krm. azad, Z. serbest

Balışna [Başna, Basna]: yastık

Ph. balen, baliş, Krm. balîf, Sor. bâlin/bâliš

Barut: barut

Ar. بارُود, Gr. pyrites [ateş taşı], Krm. barûd

Baryek: ince, narin kimse

Ph. barig [zayıf, güzel], Z. barı/bare [ince]

Sözcüğün sonundaki ‘-ek’ eki küçültme anlamı katar.

Baw [Bawık]: baba

Ave. pitar, OFa. baba/babu, Sans. baba [muhterem kişi, derviş], Çin. baba, Yun. papa, Tr. baba, Gil. per, pidir, EFa. pitar, Fa. pedar, Tj. padar, Tt. piyer, Krm. bav
Zazaki’de, ‘baba’ anlamına gelen ‘pi’ sözcüğü de kullanılmaktadır.

Bawkal: ata, cet, dede

Z. baw [baba], kal [dede, yaşlı kimse]

Baxçe [Baxçı]: bahçe

Ave. vaxşa, Sogd. bax, Ph. bax, Fa. bağçe [bahçecik], Krm. baxçe

Farsça sözcüğün sonundaki ‘-çe’ eki, ‘küçültme’ anlamı katar.

Bazar: pazar

Ph. wazar, Sogd. vāçarn, Krm. bazar

Bazin: bilezik

Krm. bazin

Beyrekdar: bayraktar

ETü. badruk [bayrak], Fa. –bar [tutan, sahip olan]

Ber: kapı

HAv. *d(h)war, Ph/Fa. dar, EFa. duvar, Ave. dvar, Part. var, İng. door, Krm. derî, Z. keyber [kapı, evin önünde bulunan bostan]

Berxudar: nasipli kimse

Fa. berxûdar

Zazaki’de, daha çok ‘sağol’ anlamında kullanılmaktadır.

Bıra [Bırar]: erkek kardeş

HAv. *bher [taşımak], HAv. *bhrater [erkek kardeş], E.Hnt. bhratar, Ave. bratar, Lat. frater, Alm. bruder, EFa. bhrâ-tar [ailede yük taşıyan kimse], Sogd. br’t, Gil. bırar, EFa. brâtar-, Fa. berâder, Tj. barodar, Tt. birar, Z. bar [yük], Z. ber- [götür-], Krm. bira

Bilbil: bülbül

Krm. bilbil, Z.bilbilyayış [gevelemek, homurdanmak, çağlamak]

Bızê/Bızia/Bızıyek: keçi

Ph. buz, Krm. bizin

Ban [Bon, Bun]: ev

HAv.*dem/dema [ev, inşa etmek], Ave. bûnô/bûnâ [temel], Ph. bun [temel], Alm. bauen [inşa etmek], Erm. tun [ev], Ar. binâ [temel]

Breiwî [Biri, Buri, Birûy]: kaşlar

Ave. brvat, Ph. brug, Krm. birû, birh, Gil. abru, Fa. abru, Tj. abru, Tt. birg, Bl. burvan, birvan

Bum: baykuş

Krm. bûm/kund

Ca, Cayêk [Cêk]: yer, bir yer

Krm. cih

Camuskıran [Kormışkan, Gamişqıran]: Mart ayının son günleri veya son haftasında yaşanan soğuk havayı belirten bir zaman tabiri, 9 Mart, cemrenin toprağa düşmesi.

Z. serrnewe, newroz

Cebab: cevap

Ar. جَوَاب cewab

Cenaza [Cınaza]: cenaze

Ar. cenâzeh, Ph. ganj [hazine], Fa. cenâze, Arm. ganza [gömü, hazine], OF/Arm. ganz/ganzinak [hazine], Erm. kants [hazine, gömü], Z. Gınc [Bingöl'e bağlı Kale köyünün eski adı], Ganj/Ganc [Hindistan, İran v.b yerlerde coğrafi isim], Z. cenc [genç], Z. cend [ceset] Arapça'da, ünlü kenz ayetlerinde geçen ve 'değerli şeyleri stok etme' anlamına gelen 'kenz' kavramının Aramice'deki 'ganza' ile benzerliği dikkat çekicidir.

Ceni [Cini, Cêni]: kadın

HAv. *gwen, HAv. *gene [doğurmak], Ave. ceni/jaina, Lat. genus [doğum, köken, ırk, tür], Ph/Fa. zan, Sans. jani, Sogd. jy/ajay [doğmak], Yun. gune, Crm. kweniz, İng. queen [kraliçe], Gil. zın [kadın, eş], EFa. zan [doğurmak, dünyaya getirmek], Tj. zan, Tt. zen, Mun. cina, cinka, Gor. jeni, Krm. jin, Peşt. cınai, cın, cıl, Z. gon [can], Z. gonger [can alan melek, Azrail], Z. cuwiyene [yaşamak],

Cew [Cow]: arpa

Ave. yauua, Ph. jaw, OFa. caw, Krm. ceh

Cıt: çift sürme

Krm. cot, Z. cıtker/cıtêr [çiftçi], Tr. çift (sürme)

Canmırd [Cumêrd, Comêrd]: erkek adam

Ph. juwan, Sogd. jwn/acon [varlık], Ph. gayomart [ilk insan], Tr. cömert, Fa. cawmard/comard [eli açık], Fa. cavanmard [genç adam], Tr. civanmert, OFa. cuwan, Ph. gyan [can], Z. gon [can]

Çaqê: diz, bacağıın dizden aşağıda kalan bölümü

Sor. qaç, Z. çipık, Z. şeq [iki bacak]

Çare: alın

Sor. nawçaw

Çarşemi: Çarşamba

Krm. Çarşemî

Çarşû: çarşı

Fa. çârşû [dörtüol, kent merkezinde dükkânların bulunduğu yer], Z. çahar [dört], şu- [git-], Krm. çarşı, sûk

Çek: silah, silahlar

Ave. çakuş [silah, silah olarak kullanılan fırlatma çekici veya baltası], Fa. çaqu, Moğ. çaku [bıçak, çekiç], Krm. çek, Tr. çekiç

Çene [Çeni]: çene

HAv. *genu-[çene], Krm. çen, Tr. çene

Zazaki'de, aynı anlamda kullanılan 'henik' sözcüğü de vardır.

Çıce [Çicê]: meme/ler

Krm. çiçik

Çele [Çeli]: köz, 12 Aralık-22 Ocak tarihleri arası, kışın en soğuk günleri için kullanılan zaman tabiri, zemheri

Krm. çiri, Tr. çıra

Çırağ: çırak, çırağ, lamba

Ph. çerağ [lamba], Tr. çerağ etmek [tarikatta ilk basamakta görevlendirilen hizmetçi, uşak], Fa. çarağ/çırağ [kandil, meşale]

Çi, Çid [Çik]: şey, bir şey

Krm. çi

Çım [Çışm, Çimi]: göz

Ave. çaşman, Tt. çım, Gil. çışm, çum, çuşm, Fa. çeşm, Tj. çeşm

Çirçele [Çirçile]: cırcır böceği, ağustosböceği

Krm. sîsirk

Çua [Çu, Çue, Ço]: asa, sopa, çubuk

Ph. çob, Fa. çub [değnek, dal], Krm. ço

Çewcuğ: çocuk

Ph. waççağ, Fa. beççe [çocuk], Z. pêçek [çocuk], ETr. çocuk [domuz yavrusu, her şeyin küçüğü], Tr. paşa, Gor. waçka

Debar: geçim, maişet

Krm. debar, Z. idarı, Z. debıryayış/dewıryayış [geçinmek]

Dar: ağaç

HAv *der/u, Ave. dru/draxta, Ph. dâr, Krm. dar, Gil. dırıxt, Fa. deraxt, Tj. daraxt, Bl. draxt

Det [Dat, Ded, Dad]: amca

Krm/Z. ap

Dek: büyükanne

Del: dişi köpek

Krm. dêlik

Lerch tarafından, yanlışlıkla ‘sarhoş’ olarak tercüme edilmiştir.

Delal [Dılal]: 1.tellal, 2.güzel, yakışıklı

Krm. delal

Dendan [Dından, Dıdon, Dıdun]: diş, dişler

*HAv. d-ent, Av.dant, Lat. dental, Ph. dad, Gil. dendân, EFa. danta-, Fa. dandan, Tj. dandon, Tt. dandu, Bl. dantân, Gor. didan, Krm. diran

Derd: dert

Ph. dar [dert], F/OFa. derd [elem, keder, hastalık]

Derman [Dermon, Dermun]: derman

Hav. *dher [sağlam olmak], Ave. drva [sağlık], F/OFa. derman [ilaç, tedavi, sağaltım], Krm. derman

Desmac: abdest

Hav. dous [el], Ave. daos [el], F/OFa. dest [el], Krm. destnimêj

Zazaki'de 'el' anlamına gelen 'dest' sözcüğü ile 'namaz' anlamına gelen 'nemas' sözcüğünün birleşmesiyle 'destnemas' sözcüğünün oluştuğu, sonradan 'ne' hecesinin düştüğü anlaşılıyor.

Dest: el

HAv.*dous [kol], HAv. *ğes [el], F/OFa. dest [el], Ave. zatsa, Z. des [on], Krm. dest

Deşt: ova

Ph. deşt, Krm. deşt

Deva [Devê]: deve

Krm/Tr. deve

Dew [Dau, Dewe, Döwe, Döe]: köy

Ave. daxyu [yerleşim yeri], Tat. doh/döh, Tt. di, Krm. dih/gund

Dêw [Dew, Diew]: dev

HAv. *deiwos [tanrı], HAv. *dyeus [gün, güneş, güneş tanrısı], Ave. daēva [Zerdüşt inancında kötülük tanrısı, şeytan, cin], Sans. deva- देव [tanrı], Lat deus, EYun. Zeus [güneş tanrısı], Fa. dīv/dēv [Fars mitolojisinde kötü ruhlu efsanevi yaratık, cin], OFa. dēv, EFa. daiva, Krm. dêw

Dik: horoz

Ar. dîk, Fr. coq, Krm. dîk

Dışem: Pazartesi

Krm. dûşem

Dızd: hırsız

Ph. duzd, Ph. duzdih [hırsızlık], Krm. diz

Docık: flüt, düdük

Dodo [Dodu, Duede]: ibibik kuşu, hüthüt kuşu, çavuşkuşu

Lat. upupa epops

Dû [Du, Do, Due]: ayran

Sor. dê, Krm. dew

Dumilbaz [Daulbı]: davlumbaz

Ph. tumbag [davul], Tr. davulbâz/davlunbâz [ata giydirilen göğüs zırhı, at üzerinde taşınan davul], Fa. –baz [oynayan, çalan]

Duşmen [Dışmen]: düşman

HAv. *duz [kötü], Ave. duzdâo [kötü, şeytanca], Ph. duşmen, Krm. dujmin, Fa. dosmen, Z. dızd [hırsız]

Egıt: yiğit

Krm. egît, Tr. yiğit

Eizımı [Eyzımı, İzım]: yakacak odun, kurumuş odun

Ph. ezm, Krm. hêzing

Êlul/Êlulı: Eylül

Akad elûlu [hasat, bağbozumu], Arm. ʾelûl ܐܠܘܠ [Arami/İbrani takviminin altıncı ayı],

Ar. eylûl [Rumi takvimin yedinci ayı], Z. Payiz Vêrin

Em: hala

Ar. ٤٤

Emanet: emanet

İbr/Arm. amn אמן, İbr. amōnah] אמנות, güvenilirlilik, sağlamlık], Ar. emâneh
[1. güvenme, güvenilirlilik, 2. güvene dayalı olarak verilen şey]

Emır [Umir]: ömür

Arm. ʿūmrā עומר, Ar. عمر

Eman [Emon]: aman dilemek

İbr/Arm. amn אמן, İbr. amōnah] אמנות, güvenilirlilik, sağlamlık], Ar. emâneh
[1. güvenme, güvenilirlilik, 2. güvene dayalı olarak verilen şey], Krm. eman

Engelı: üstkol, kol, elbise, yen

Z. çengele [kolu saran kısım]

Engımye [Engımên, Egmin]: bal

HAv. *embhl, Ave. angu, Ph. anguben [bal], Fa. ang, Krm. hingîv, Sor. hengwîn,
Peşt. gabina

Engışt [Gışt]: parmak

Ave. anguşta, Ph. anguş, Gor. engus, Maz. engel

Engıştere [Engıştune, Gıştune]: yüzük

Ph. anguştarig, Krm. gustîr

Engur [Enguir, Engûr]: üzüm

Ph. angûr, Gor. hengurî

Erdiş: sakal

İng. beard, Kur. rîh, Gor. rîş

Erme [Herme]: kol, omuz

E.Hnt. ırmahh, İng. arm

Esker: asker

Ar. ‘esker [ordu], Fa. leşker [ordu], Krm. leşker

Estere: boynuz

Ph. sru, Krm. stûr

Fek: ağız

Krm. dev

Fek velayi: ağız açık olma, esneme

Fırn [Purn]: fırın

Krm. firn

Fil: fil

Ar. fıl, OFa/Arm. pīl ,פיל Sans pīlu, Krm. fil, Ph. pil

•Zazaki ‘pil’ [büyük] sözcüğüyle benzerliği ilgi çekicidir.

Filfilik: kelebek

Krm. perperok. Z. pısperrık, pıspellık, cıncılık

Fintoy: fayton

Fr. phaéton [kiralık at arabası], Krm. payton

Ga: öküz

HAv. *g^uou, Ph. gaw, Ave. gao, Sans. gâuh, Lat, kous, İng. cow, Krm. ga

Gıcık [Gjık]: saç

Krm. pirç, Z. gıle [saç örgüsü]

Gıl: dal

Krm. çil

Gile: saç lülesi

Krm. lûlik, gulî

Guin [Gwin, Gûn]: kan

HAv. * gan(dh)-, Av. vohuni, Gor. wini, Krm. xwin, ETr. kan

Gulan [Gulon, Gulane]: Mayıs

Z. gul/gul/gwıl [gül], Z. vıl [çiçek]

Goin: efsanevi bir kuş

Bu kuşun, 'bûlbûl' veya 'baykuş' olduğuna dair rivayetler vardır.

Golik [Guelik]: dana, buzağı

Goşt [Gueşt]: et

Ph. goşt, Krm. goşt, ETr. et

Govend: halay, yürüyerek ve hareket ederek eş zamanlı olarak türkü söylemek

Krm. gotin [söylemek), Z.vend [ses], Krm. govend

Gozek [Guezek]: ayak bileğinde bulunan kemik, aşık kemiği

Z. guaz/goz [ceviz]. Cevize benzerliğinden bu ismi almış olması muhtemeldir.

Gure [Gewre]: iş, çalışma

Krm/Z. kar, İng. work

Ğelle [Ğele]: buğday

Ğerib: garip

Ar. ğerîb [yabancı]

Hak: yumurta

Ph. xayag, Krm. hêk, İng. egg, Peşt. ha/hoya, Gor. hila

Hal: hal

Halyin [Halin, Helin]: yuva, büyük kuşlara ait yuva

Krm. helin, Z. çal

Heb: tane, adet, buğday

Ar. hebûb [tane]

Heif [Heyf]: intikam

Ar. hayf [eyvah! yazık!], Tr. hayıflanmak

• Zazaki'de deyim olarak kullanılan 'heyf xo guretiş' ifadesi, 'intikamını almak' anlamına gelmektedir.

Hel: an

Zazaki'de kullanılan 'Hel ena hel a' tabiri, 'Gün bu gündür' anlamında kullanılmaktadır.

Hemam: hamam

Ar. hammām حمام [çok ısıtan, kaplıca]

Henarêr: nar ağacı

Ph. anar, Krm. henar

Meyve adlarının sonuna gelen '-êr' eki, sözcüğe, 'ağacı' anlamı katar; xewxêr, dırrıkêr, sayer, sûrgûlêr. v.b.

Hingi [Mêsê Egmin]: bal arısı

Ph. magas-i angubên [arı], Krm. heng

Henik: çene

Her: eşek

Ph. xar, Fa. har, Krm. ker

Herem: harem

İbr/Arm. חרם מרה [yasaklama, dinen yasak sayma], Ar. haram [yasak, kutsal, dokunulmaz], Z/Tr. [dokunulmazlığı olan yer]

Her, Hergu: her, herkes, her seferinde

Ph. harg

Heş: ayı

Ph. xirs, Krm. xirç

Het: yön, taraf

Hewa: hava

Ar. هواء Krm. hewa

Hêga [Hiega, Yêga]: tarla

Holey [Holi, Hewley]: iyilik

Ph. hu [iyi]

Hewn [Hun, Hown, Houn]: uyku

Gor. xew, Krm. xewn

İzm [İzım, İzın]: izin

Arm. ?ednā ԷԴՆԱ, Akad. uznu, Ar. idn] یدن[kulak verme, bir dileği kabul etme], Ar. uğn یدن[kulak]

Kağıt: kağıt

Fa. kāğad, Sogd. kāğədā/kāğədā, Krm. kaxez, Z. kağız

Qalan [Qalon, Qalın]: kın, kama

Krm. kalan

Kalme: kılıç, balta, küçük balta

Kar: iş

Ph. kar, Krm. kar, Z. kevz, ged [iş, emek], Z. gure, gewre [iş]

Kard: bıçak

Ph. kard, Peşt. cara, Krm. kêr

Kebab: kebab, kızartılmış et

Arm. kbabā כבבא, Akad. kabābu [kızartmak, yakmak], Ar. kabāb [kızartma, kızartılmış et]

Keif [Keyf]: keyif

Ar. keyf [durum, ruh hali, özellikle iyi ruh hali, hoşnutluk], Krm. kêf

Keku [Kekuy, Pepung, Pepu]: guguk kuşu

Alm. kuckuk, İng. cuckoo, Krm. pepuk/keku

Kenar [Kınar]: kenar, çevre

Ave. karan, Ph. kanar, Fa. kanār [kıyı, çevre], OFa. kanār/karān, Krm. kenar

Kerg: tavuk

Ave. mırığa, Ph. kerk, Gil. morğ, murğ, Fa. morğ, Tj. murğ, Bl. murg, Yag. mürğ, Peşt. han murğe, Krm. mirişk

Kergê Mısri: hindi, Mısır tavuğu

Ave. mırığa, Ph. kerk, Gil. morğ, murğ, Fa. morğ, Tj. murğ, Bl. murg, Yag. mürğ, Peşt. han murğe, Krm. mirişk, Z. kerg [tavuk]

Keyna [Kêna, Keina, Çêna, Keyneke, Çeneke]: kız (çocuğu)

Ph. kanig, Krm. qîz, Lidya dili. k^ana [kadın, eş] Luvi dili: wan—a, Hint. Sans. gn—a [tanrıça], Gor. kinaçe

Kift [Kift]: omuz/lar

Kıl: alev, alaz

Z. kıl/kılê: anne (seslenme ünlemi)

Kinc [Kinc, Çina]: elbise, çamaşır

Zazaki'de, giyim eşyalarından iki parçalı sayılanların tümü çoğuldur.

Kird: Kürd

Ph. gurd [kahraman], Erm. Kurdmançu [Kürd çocuğu], Z. gird [büyük], İng. curd [kesmik; sütün koyu kısmı]

Kiryê [Kîrê]: Pazar

Erm. kiraki Կիրակի, Yun. *kîriakê* Κυριακή

Kışt: yan, kenar

Kiye [Keye]: ev, yuva

Ph. kadag, Tt.. ka, Gor. ka, Sem. kiya

Koçer: göçer

Krm. koçber, Tr. göçmek

Kopek: köpek

Krm. kûçik, Z. kûtık

Koter [Kueter]: kumru, üveyik

Ph. kabotar, kabk, kabod [güvercin türleri], Krm. kevok

Koy [Ko, Kue]: dağ, yayla

Ph. koh

Ku [Kui]: üst üste yığılmış taşlar, büyük taş parçası

Kutık: köpek

Krm. kuik

Kuze: sansar, porsuk

Krm. kûze

La: dere, ırmak

Z. ro/rue

Laser: sel, su baskını

Krm. lesar

Lac [Laj, Laz, Lajek, Lacek, Layek, Lazek]: erkek ocuk, oğlan, oğul

Krm. law

Laqırdey: lakırdı

Z. leqene/leqayış: kımıldama, sallanma

Lapik [Lepik]: eldiven

Krm. lapik, Z. lap [el içi, aya] Z. lapat [tokat]

Lauk [Lawık, Lawik]: türkü

Lej [Lec, Lez]: kavga, dövüş

• Lerch, sözcüğü, ‘ruh’, ‘gönül’, ‘insan’ olarak tercüme etmiş

Leş: insan ölüşü, vücut, ceset

Fa. lâşe [cansız beden], Krm. laş

Lew [Lau, Lêw]: dudak/lar

Ph. lab, Krm. lêv, İng. lips, Lat. labium

Ling [Ning]: ayak

Krm. ling, İng. leg [bacak], Gor. ling

Luy [Lue, Lwi, Luye]: tilki, kurnaz

Gil. rubâ, EFa. *raupāsa, Fa. rubâh, Tj. ruboh, Krm. r'uvi, Yag. ruba, Bl. rōbā

Lyuli [Lûli]: kaval

Mahin [Meyin]: dişi at, kısırak

Krm. mehîn

Mal: mal

Ar. māl [menkul varlık, davar, zenginlik, servet, gelir], Ar. mawālī [sahip olunanlar, gözetilenler], Krm. mal

Mar: yılan

Krm/Fa. mar

Mare: nikâh

Ave. matar [anne], Ph. mard [anne], Gil. ar [anne], Fa. mâder, Tj. modar, Peşt. mor, Z. mard [anne], dumurri [üvey anne], merdum [insan, adam], Krm. mahr, Ph. dayag [süt anne], Z. day, dayık [anne]

Masê [Mase, Ması]: balık

Ave. masya, Ph. mahig, Part. masyag, Fa. mahi, Krm. masi

Mast: yoğurt

Ph. mast [lor, ekşi süt], Krm. mast

Mecew [Mujey, Mıjag, Mıce, Mıja]: kirpik

Ph. mijag, micak, Krm. mijang

Mehla: mahalle

Ar. maḥall محلّ [durma veya konaklama yeri, konak, durak], Ar. ḥalla حلّ [çözdü, durakladı], Krm. tax

Meyman [Meymon]: misafir

Ph. mehman [konuk], Fa. mihman, Peşt. melma, Sans. mithuna, Krm. meymûn,

Mêşt [Mieşt, Meşte, Mastı]: yarın, vakit, gündüz

Z. sawa, sıba

Mies/ [Mês]: sinek

Ph. magas-i angubên [arı], Krm. mês

Melmeket: memleket

Ar. mamlaka [sahip olunan şey, mülk, krallık, ülke, devlet]

Merdum [Merdım]: adam, insanoğlu, akraba

Ph. mard/mardoom [insanlık], Sogd. martiy, Krm. mirov [koca], Gil. mird [adam, koca], EFa. martiya-, Fa. mard, Tj. mard

Mesahe/Mesahı: değirmende buğdayın öğütülmek için konduğu bölüm

Meyit: ölü, ceset

A. mayyit [ölü, ölmüş]

Mêrde [Mierdı]: koca

Ph. mard/mardoom [insanlık], Krm. mêt [erkek]

Mıřmıřêr: kayısı ağacı

Krm. mışmış

Mışore [Mışwere]: istişare etmek, danışmak

Ar. maşwara [danışma], Krm. řêwr

Mır: 1.ağa, mir 2. hamur

Fa. mır [bey, soylu kişi], Ar. amır

Mıru [Mırê]: armut

Alm. birne, Krm. hirmî

Mûlet [Moulet]: süre, mühlet

Ar. muhla^t [bekleme süresi], Krm. mawe

Mûy [Mûi, Muiy, Muiy]: kıl

Krm. mû

Mundiya Aşma Fatma: gökkuşağı

Krm/Z. keskusor, Z. muend- [örmek]

Munga [Manga]: inek

Krm. manga

Muş, muşi ardi, muşi kor: fare, un faresi, kör sıçan

Ph. muşk, Krm. misk, Sans. mus, İng. mouse Z. hermuş [köstebek], Alm. maus, Peşt. maçak, Fa. marza

Mıyanin [Mûnin, Mıyanên, Mıyunin]: ortanca

Ph. mayan, Peşt. manc, Z. miyune [bel]

Mêřna [Mieşna, Meşna]: koyun

Ph. meş, İng. sheep, Alm. schafe

Name [Nome, Nume]: isim, ad

HAvr *nōmn, Sans. nāman नामन्, Ave/EFa. naman [isim], Ph. nam, Fa/OFa. nām [ad, ün, san], EYun. onyma, Lat. nomen, Fr. nom, İng. name/noun, Alm. name, Erm. anun wúnıú, Sor. nawe, Krm. nav, Peşt. nûm

Nahiye: nahiye

Ar nāhiyya ناحية [taraf, yöre]

Nequr: gaga

Krm. nikel

Nan [Non, Nun]: ekmek

Ph. nan, Krm. nan, Fa. nan

Nemac [Nımac, Nımaj]: namaz

Ave. nımah [saygı], Ph. nâmaz, Sogd. bnc/nmç [saygı], Fa. namâz, OFa. namaç/namâz, Sans nâmas-/namaskar [saygı, itibar], Krm. nimêj, Sor. niwêj, Peşt. nmunc

Nengu [Nengui, Nenug]: tırnak

Ph. naxun, Krm. neynûk, Sor. nengû

Newet: nöbet

Ar. nawba^t [sıra, rotasyon, hastalıkta kriz]

Nimroc [Nimroj, Nimruec, Nimruej]: öğlen, günyarısı

Krm. nivro, Z. nim [yarı], roc [gün]

Nisan [Nison]: Nisan

Krm. nîsan, Akad. nisannu [taze mahsül, turfanda]

Nuçık [Nukiç, Nurcık]: yumruk

Krm. kulm/ik

Oğul: oğul

ETü. oğul [seslenirken kullanılan hitap]

Paç: fistan, bez, çaput, gömlek

Krm. paçik

Pai [Pay]: adım, ayak, yaya

Ave. pada, Ph. pay, Krm. pê [ayak], E.Hint. pado, Gil. pâ, Fa. pâ, Tj. po

Paşa: paşa

Tr. [erkek evlat, özellikle hükümdar veya soylu kişinin oğlu, prens], Fa baççe بچه [çocuk, yavru], Krm. paşa, Z. pêçek [bebek]

Paşt: sırt, arka

Krm. pol

Paşna: topuk, ökçe

Ph. paşnag, Peşt. punda, Krm. pahnî

Payiz Vêrin/Aşmê Payiz Vêrin: Eylül ayı

HAv. *wesr [ilkbahar], Krm. payîz, Z. wesar/usar [ilkbahar], Z. vêrin [ilk]

Payiz Peyin/Aşmê Payiz Peyin: Kasım ayı

HAv. *wesr [ilkbahar], Krm. payîz, Z. wesar/usar [ilkbahar], Z. peyîn [son, sonuncu]

Pênir [Pêndir]: peynir

Ph. penir, Krm. penîr

Per: kanat, tüy, yay

HAv. *(s)per [uçmak], Ave. parena [kanat], Ph. perr, Krm. per, Hint.-Sans. parn [kanat], Slav. peroa [uçmak] pero [kanat], Z.pıspırık [kelebek], İng. feather

Pırın: gömlek

Zazaki'de, 'giyinmek' anlamına gelen ve birleşik bir fiil olan 'pıra guretiş' bileşik fiilindeki 'pera/pıra' sözcüğüyle ses benzerliği ilgi çekicidir.

Pes: küçükbaş hayvan

Ave. pasus, Ph. pez [koyun], Ph. gospand [küçükbaş hayvan], Tat. pas, Gor. pesi [koyun], Krm. pez

Pısing: kedi

Krm. pisîng, Tr. pisi pisi [kediye seslenirken kullanılan tabir]

Peşem: Perşembe

Krm. pêncşem

Peyi [Peiyi]: yaya

Z. pay [adım], Krm. peya

Pi [Piy]: baba

Ave. pitar, Ph. pid/pidar, İng. father, Gil. per, pidir, EFa. pitar, Fa. pedar, Tj. padar, Tt. piyer, Ta. pı, Sem. pia

Pilaw: pilav

Sans pulāka पुराक [pirinç kâsesi], Fa. pilāw/pulāw [pirinç yemeği], Krm. girar

Pil: büyük, yaşlı

Krm. pîr, Ph/Krm/Z. pil

Pir [Pirik]: dede, yaşlı kimse

Ave. paro [eski, önce], Fa/OFa. pîr [ihtiyar], Z. par [geçen sene]

Pirik: örümcek

Krm. pindepîr

Pird: köprü, giriş

HAv. *bhrû, Krm. pir

Pisi [Pisey]: kötülük

Ave. paesa [cüzamlı], Fa pîs [alaca, lekeli, abraş, cüzamlı], Tr. pis

Pize: karın, mide, iç, gönül

Zazaki'de, 'birine kanı kaynamak' tabiri olarak, 'pize yew ci ri veşayış' deyimini kullanılmaktadır.

Purt [Puirt, Pwirt]: yün, koyun yünü

Qanuna Verin/Aşmê Qanuna Vêrin: Aralık ayı

Qanuna Peyin/Aşmê Qanuna Peyin: Ocak ayı

Qabasbaşi: güvenlik görevlisi

Ar. qawwās قَوَّاس [1. yay çeken, okçu, 2. ok ve yay taşıyan muhafız], Ar. qaws [yay],

Tr. kavvasbaşı [konsolosluklarda güvenlikten sorumlu kimse]

Qelancık [Qela]: karga, saksagan

Krm. qijak

Qaraquş: karakuş

Tr. kara [siyah], Tr. kuş [uçan hayvanlar]

Qat: bir takım elbise, altlı üstlü giysi takımı

Doğu Anadolu bölgesi Türkçesinde kullanılan ‘katlık’ sözcüğü de takım elbise anlamında kullanılmaktadır. Tr. kat [takım]

Qatır: katır

Sogd. xartarē, Krm. qantir/hêstir, Tr. katır

Qayfeçi: kahveci

Ar qahwa^t [1. koyu şey, özsuğu, 2. coffea arabica bitkisinin tohumlarından elde edilen içecek]

İlk kez 15. yy ortalarında Yemen'de kaydedilmiş, 16. yy başında Yemen'den İstanbul'a ve daha sonra Avrupa'ya götürülmüştür. Arapça sözcüğün etimolojisi tartışmalıdır.⁸²

Qanz [Qonz]: kaz

HAv. *ğans, Cerm. gans, İng. goose, Krm. qaz, Tr. kaz

Qal [Qawl]: söz

Ar. kelâm

Qırık: boğaz, gırtlak

Ph. galog, Krm. qirik

Qırincele: kurbağa

Z. çırçele [cırcır böceği],

‘Qırincele’, ‘murcele’ ve ‘çırçele’ sözcüklerinin sonunda bulunan ‘-çele’ hecelerinin anlamı araştırılmalıdır.

⁸² Nisanyan, a.g.e.

Qırqışon [Qerqûşin]: kurşun

Tr. kurugjin, korşun, koşun, kurğuşum, kurşum

Qewğe [Qowğe, Qoğe, Qewxe]: kavga

Fa. ğavğā [gürültü patırtı, bağıriş çağırış], Fa ğav [feryat, nara], Krm qauxe

Qulav [Qûlav, Qwilav]: keçe

Tat. kalav [duvar]

Quleng: turna

Ph. kulang, Krm. quling

Qunağ: konak

Tr. konmak [bir yere yerleşmek]

Rab: rab

Arm. rab, rabbā րբ/ռբ [büyük], Ar. rab [efendi, sahip, tanrı]

Ramazan [Ramadan]: Müslümanların oruç tuttuğu ay

İbr. remets [kor, sıcak kül], Ar. ramadān [İslamiyetten önce Araplarda Temmuz/ Ağustos aylarına tekabül eden ay, İslami ayların dokuzuncusu], Ar. ramad [kuru sıcak]

Raşt: doğru, dümdüz, gerçek

HAv. *rg-sta, Ave/EFa. rašta [düz, doğru, sağ taraf], Ph. rast, Fa. rāst [1.düz, doğru, hayırlı, şanslı, 2. sağ taraf], Lat. rectus, Alm. recht, İng. right, Fr. droit [düz, doğru, sağ], Krm. rast

Rayer [Riye, Riya]: yol

Ph. rah, Krm. rê, Gor. rê

Razi: hoşnut olan kimse, razı

Ar. rāḏi, razi [hoşnut kimse]

Resane [Resne]: ip, halat

Ph. resan

Rêz: sıra, üzüm bağı

Krm. rêz

Ri: yüz

• Lerch tarafından, ‘sakal’ olarak tercüme edilmiş. Krm. rû

Rim: mızrak, kargı

Krm. rîm

Ro [Rue]: dere, çay, ırmak

Ph. rod, Krm. robar, çem, Z. la

Roce [Rueci]: oruç

Ph. rozag [gün], Z. ruc/roc [gün], Z. nimroc [günortası], Krm. rojî, Gor. rûc

Roşt [Roşnayey]: aydınlık, gün aydınlığı

Ph. roşni(h), Sogd. ruxşin, Peşt. breşna, Krm. ronahî, Z. rueşun/roşan [bayram]

Roc [Roj, Ruc, Ruej]: gün

Ave. raocah, Ph. roz, EFa. raucah, Fa. ruz, Krm. roj, Gil. ruz, EFa. rauçah, Tj. ruz,

Tt. ruz, Bl. rōç

Run: yağ, tereyağı

Ph. roğ, Z. run kele [tereyağı], Krm. rûn

Sare [Sarı, Sere]: baş, kafa, üst düzey kimse

HAv. *ker/kerıs, Ave. sarah, Ph. sar, Fa/OFa. sar, Sans. śıras शिरस्, Sans. śringa,
Krm. ser, serî, Gil. ser, Tj. ser, Tt. ser, Bl. sır

Sayêr: elma ağacı

Ph. seb, Krm. darsêy, Gor. sawi

Sıbat [Sıwat]: İbr/Aram. şebāt שבט [Arami ve İbrani takviminin onbirinci ayı], Ar.
sebat [Rumi takvimin onikinci ayı]

Selamlıĝ: üst düzey kimselerin halkı selamlaması, selamlık

Ar selâm [sağ ve sağlam olma, güvende olma, barışık olma], Akad. šalāmu/şulmu,
Sumer. silim

Sine: göğüs

Krm. sing, Tr. sine [göğüs], Z. senayış/sinayış [sevmek]

Sıpierdiş [Erdişıpı]: aksakallı

Z. sıpi [beyaz], Z. êrdiş [sakal]

Qalun [Serkalu]: pipo

Serr: sene /geçen sene

Ph/Fa/Krm. sal, Gil. sal, Ave. sarıtaa-, Tj. sol, Bl. sal, Gor. sal

Sıla: fişeklik

Z. rext

Simer: saman, buğday sapı

Sümer [Buğdayı ilk kez ehilleştiren medeniyet]

Sond [Sund, Suand]: yemin, ant

Ph. sogand, Krm. sond

Şehristan [Şehriston, Şariston]: şehir, kent

Fa/OFa şehir [vilayet, memleket, kent], EFa. xşatra [krallık, devlet, ülke], Krm. bajar

Şaneke [Şianeki]: Küçük Ayı Takımyıldızı

Şanei mari [Şunê mar, Şıwanê mar]: yer solucanı, kırkayak

Z. şunê şili, Krm. tîjmar, Z. şune [çoban], İng. shepherd [çoban]

Şar: halk, insanlar, halk, yabancı

Şewşewok [Şewşewık]: yarasa

Ph. sawak, Krm. şevşevîk, Sor. şemşeme

Şebak: pencere

Ar. şebbak

Şefaq: şafak (vakti)

Ar. şefaq [günbatımı kızılılığı]

Şemî [Şembe]: Cumartesi

Krm. şemî

Şew: gece

Ave. xşap/xşapan, Ph. şeb, Krm. şev, Gil. şıb, Fa. şeb, Tj. Şab, Tt. şoi, Bl. şap, Gor. şew

Şimşer: şimşir, eğri, uca doğru incelen, kabza kaplamaları kemik, boynuz veya fildişinden yapılma İrani bir kılıç türü

Ph. şamşer, Krm. şimşîr, Gor. şimşêr

Şıt [Şıd]: süt

Ph. şır, Krm. şîr, Z.şırne [tatlı, şerbet]

Şand [Şond, Şund]: akşam

Ave. xşafni, Sogd. xuşni

Şuane [Şûne, Şıwan]: çoban

Krm. şivan, Ph. şanag, İng. shepherd

Şyer [Şêr]: aslan

Ph. şagr, Krm. şêr

Tabur: bir askeri birlik

Tr. ıstabur/tabur [askerin dört cepheli bir kare şeklinde dizildiği bir tür savunma düzeni, ordugâh]

Tari: karanlık

Ph. tarig/tarik, Krm. tarî

Teber [Tever]: dışarı

Krm. derve

Temuz: Temmuz ayı

Sumer. dumu-zi [bir tanrı adı], Akad. tammûz [bir Babil ve Asur tanrısının adı], İbr/Aram. tammûz תמוז [Arami ve İbrani takviminin dördüncü ayı], Ar temmûz [Rumi takvimin beşinci ayı], Krm. tîrmeh

Ten: tane, adet, kişi

Ph. ta, Krm. tene, Tr. tane

Ters: korku

Ph. ters [korku, saygı], Z.tersene [korkmak], Gor. ters, Krm. tirs

Tij: ışık, aydınlık, güneş

Krm. roj

Tılsım: tılsım

Alm. talisman, Krm. efsûn

Tirk [Türk]: Türk/Türkler

Tırs: kalkan

HAv. *tres [korkmak, titremek], Ave. tırısa [korkmak], Krm. tirsîn [korkmak] Fa. tersen [korkmak]

Torge [Torg]: dolu (yağış)

Tufing: tüfek

Tuman: don

Tûyêr: dut ağacı

Akad. tuttu, Arm. tût ܛܘܬ, Ar. tût, Krm. tû [dut], Gor. tifi [dut]

Umud: ümit

Ph. êmêd, Krm. hêvi, Z. hêvi

Vara [Varek]: kuzu, dişi kuzu

Krm. berx

Varan [Varon, Varun, Yağır]: yağmur

Sogd. war, Ph. waran, Krm. baran, Gor. waran

Vaş [Vas]: ot

Ave. vastra [çayır, otlak], Ave. varışa [bitki], Ph. vaş, EFa. *warşa [çimen], Arm. wrş, Part. vaş, Tt. vaş, Sem. vaş, voşt

Vaşi beng: ban otu

HAv. *bhel, Ph. bang, mang, Z. beng [ban otu], Z.bengin [bağımlı]

Uyuşturucu etkisinden dolayı, çılgınca işler yapan kimseye ‘Tu bin bêng werdu?’

Ban otunun kökünü mü yedin?’ denir.

Vaşturi: orak

Z. vaş [ot]

Vewr [Vor, Vowr]: kar

Ave. vafra, Ph. wafr, Krm. berf

Veywe: düğün

Z. veyv [gelin]

Velg: yaprak, kuru yaprak

Ph. warg/barg

Vein [Veng]: ses, boş

HAv. *_bhel-[şarkı söylemek], Ph. wang/bang, Krm. bang

Verg: kurt

Ave. vihrko, Sogd. wirk, Krm. gur, Ph. gurg

Vil: çiçek, bitki çiçeği

Krm. kulîlk, Krm. gûl, Tr. gül, Ar. werd

Wade: oda

Tr. oda

Way [Wai, Wak, Wayek]: kızkardeş

Ph. xwahar, Fa. xahar, Part. wxar, Krm. xwişk, HAv. *swesor, Gil. duxtər, Ave. duyðar-, Tj. duxtar, Tt. duxtər

Warıza: kızkardeş veya abla çocuğu

Z.wai [kızkardeş], Z.ziyene/za [doğurdu]

Waxt: vakit

Ar. waqt

Wayer [Wahar, Weir]: sahip, malik

Ave. *āhūra [tanrı]

Wel: kül

Sor. bûl, Krm. xwelî, xulav

Xeziran [Xezirun]: Haziran

A hezîrân [Rumi takvimin dördüncü ayı]

Xal: dayı

Ar. xal, Krm. xal, Z. xale [teyze]

Xeçer [Xinçir]: bir bıçak türü, hançer

İng. kanjarli, Krm. xencer, Gor. xınçar

Xoz [Xuez]: domuz

Ph. xug, Krm. xinzîr

Xela: armağan, hediye

Krm. xelat

Xatır: için, sevgi karşılığında sunulan her türlü destek, yardım

Krm. xatir

Xeber: haber

Ar. xeber

Xızmkıkar: hizmet eden kimse, hizmetçi, bende, uşak

Fa xızmet [kulluk], Ar. xedeme [hizmet etti], Z. hetkar [yardımcı]

Xewxêr [Xoxêr]: şeftali ağacı, yabani şeftali ağacı

Krm. xox [şeftali], Ar. xûx

Yedeg: Lerch, bu sözcüğü ‘yüzük’(?) olarak tercüme etmiş.

Yemiş: yiyecek

Tr. yemek

Yere: ikinci

Krm. berêvar

Zarac [Zeranc, Zerenc]: ak keklik/kar tavuğu

Gor. jejeji

Zeyndan, [Zeyndon, Zindun]: zindan

Ave. zaena, Ph. zendan, Fa zîndân, OFa zêndân, OFa zên [silah], Krm. zîndan

Zeman: zaman

Akad. simānu [belirli bir gün ve zaman, an, Arm. zmān շմ, Ar/Fa. zemān, Ph. zaman, Krm. deman, Z. Simani [Bingöl merkezde tarihi bir yer adı]

Zerd: altın

Krm. zer

Zerre: iç, içeri, gönül, karın,

Gor. zill, Sem. del, Fa. del

Zıbil: çok, bol, gübre

Krm. zibil

Zien [Zin]: eğer, semer, kemer

Krm. zin

Zıme: güneş almayan arka yamaç, kuzey, yeryüzü

Av.ziaam [kış], Ave. zi/zem [dünya], Z. zımüstun[kış], Erm. zımax [kuzey]

Zımêl [Zımiel, Zımbiel]: bıyık

Krm. simbêl

Zinc: burun

Z. pırnık, Krm. poz

Zirot [Zuriyet]: zürriyet

Ar. zurriyya^t [tohum, bir kişinin soyundan gelenler], Ar. zerre [saçtı, tohum attı]

Zozan: yayla

Z. ware [yayla], Krm. zozan

Zıwun [Zûn, Zoun, Zown, Zıwan, Zıwon, Zun, Zuan]: dil, lisan

HAv. *dñghuā, Ave. hizu/ua, Sogd. z'n [bilmek], Ph. uzwan, Krm. zıman, Gil. zıban,

EFa. izavam, Fa. zaban, Tj. zabon, Tt. zuhun, Gor. zwan

Zaza: Zaza

İbr. zaza/zawzaw/zuzu [hareket, canlılık, bolluk], Ave. zaza [iz bırakma, yenme, defalarca rica etmek], Fr. zézayer [peltek konuşmak], Z. zeyayış [doğurmak]

2.3. FİLLER

Agêra-[Agêrayış]: dönmek, geri dönmek

HAv. *ger [dönmek], Krm. vegerîn

Derlemede de kullanılan, ‘agêra digêra’ tabiri, ‘sorup soruşturdu’ anlamına gelmektedir.

Akerd-[Akerdiş]: açmak

Sor. kirdinawa, Krm. vekirin

Amay- [Ewmiyayış, Yen]: gelmek

HAv. *amə-, Ph. amadan, Fa. آمدن, Krm. hatin

Derlemelerde, ‘amayış’ fiilinin, ‘dest ra gure amayış’ [elinden iş gelmek], ‘xeyr amayış’ [hoş gelmek], ‘ard emon ser’[eman verdi] gibi kullanımları da vardır.

Ard-[Ardış]: getirmek

Ph. awar/awurden, Krm. anîn, Fa. آوردن awurden

Ant-[Antiş, Untiş Ancene]: çekmek

Krm. kişandin, Fa. keşîden, Z. kaş kerdiş [çekmek]

Berd-[Ben]: götürmek

HAv. *bher [taşımak], Sogd. b’r, Ph. burten, Krm. birin, Sor. birdin

Berma-[Bermayış]: ağlamak

Ph. bram, EFa. *bram, Part. bram, Maz. barm, Gil. barma, Tt. bame, Sem. burme,

Krm. girîn. Fa. geri kerden

Biya-[Biyayış, Est, Ben, Viyene]: olmak

HAv. *es-[-dır, -dir, olmak], Ave. dar, Ph. ast, Gil. daşten, EFa. dar-, Fa. deşten, Tj.

doştan, Tt. daşten, Krm. bûn

• Bu fiil, metinlerde ‘oğır be’, ‘rınd benu’, (wa) pia weş bi’, ‘muqayte bı’, qariş benu’ tabirleriyle de kullanılmıştır.

Bırna [Bırnayış]: kesmek

Ph. brin, bridan, Krm. birîn, Fa. berîden

Cena-[Cenayış, Cenayene]: (çalgı aleti) çalmak

Krm. jenîn

Cıgırya-[Cıgıryayış]: çıkışmak

Cınış-[Cınıştış]: binmek

Krm. siwar bûn

Çina-[Çinayış]: biçmek

Krm. çinîn

Çiniyu [Çinû]: yok [biya- filinin zıddı]

EFa. *çitnai, Az. çini(ya)

Day-[Dayış]: vermek

HAv. *dâi/dō- [paylaşmak, bölmek], Ave. daiia, Ph/Fa. دادن dâden dâ -, Krm dayîn

Derlemede, aynı fiilin kökü kullanılarak oluşturulan ‘arê dayış’ fiili de kullanılmıştır.

Dırna-[Dırnayış, Dırıtış]: yırtmak

HAv. *der, Ph. daridan, İng. tear

Eftaray-[Eftayış]: cesaret etmek, cüret etmek

Ersawut-[Şırawutış, Şawıtış, Şawutene]: göndermek

Krm. şandin

Erziya- [Erziyayış, Erzene, Eşt, Estene]: atılmak

Krm. hatin avêtin

Eşt- [Erzene]: atmak

Krm. avêtin

Esay-[Esene]: görünmek

Fa. نمودن nemûden

Eşnawut-[Esnawutış]: duymak

Ph. aşnudan, Fa. şenîden, Krm. bîhistin

Ewniya-[Ewniyayış]: bakmak

HAv. * ēn-[buraya bak]

Feray-[Ferayış]: uçmak

Krm. firîn, Fa. perândên

Gêray-[Gêrayış]: aramak

Krm. lêgerin. Fa. negerân

Gımay-[Genay-, Gımayış]: değmek

HAv. *gwhen [vurmak, incitmek], Ave. gan [vurmak], Krm. lêketin

• Derlemede, aynı fiille birlikte ‘gına erd’ tabiri de kullanılmıştır.

Guret-[Gewret-, Guretış]: almak

Ph. griften, Fa. gerîften, Krm. girtin

Kerd- [Kerdış, Ken]: yapmak

Ave. kar, Ph./Fa. kerdin/kun, Gil. kuden, EFa. kar, Tj. kardan, Krm. kirin, Tt.

kerden, Sor. kirdin, Sem. kenn

• ‘Kerdiş’ fiili, Zazaki’de başka sözcüklerle birleşerek farklı anlamlar kazanır. Derleme metinlerde, ‘bar kerdiş’ [taşınmak], gaz kerdiş [ısırmak], pıf kerdiş [üfleme], rica minet kerdiş [yalvama], eriş kerdiş [saldırmak], temeni kerdiş [talep etmek], weşi kerdiş [iyilik yapmak], ray kerdiş [yola koymak], cıt kerdiş [çift sürmek], keif sefa kerdiş [keyf sefa sürmek], temiz kerdiş [temizlemek], azad kerdiş [özgürleştirmek], esnaw kerdiş [yüzmek], hadre kerdiş [hazırlamak], kay kerdiş [oynamak], veng xû kerdiş [sesini çıkarmak], mışore kerdiş [danışmak], top kerdiş [toplamak], talan kerdiş [talan etmek], sabun kerdiş [sabunlamak], mare kerdiş [nikâhlamak] gibi kullanımlar da mevcuttur.

Kışt-[Kıştı]: öldürmek, vurmak

Krm. kuştin, Ph/Fa. kušten, Gor .kışt

Kewt-[Kot, Kuen, Kewtı]: düşmek

Krm. ketin

• Bu fiilin, derlemelerde kullanılan ‘kewt ver’ [önüne düştü], kewt rayer [yola çıktı], kewt bext [bahtına düştü], kewt dıma [ardına düştü] gibi kullanımları da vardır.

Lawen-[Lawene]: havlamak

Krm. kewtin

Mewna- [Muna, Mewnayı]: benzemek

Ph. manag, Krm. şibîn, Krm/Z. minak [örnek], Sogd. manuk [benzer]

Merd-[Merdiş, Miren]: ölmek

HAv. *mer [ölmek], Fr. mort [ölüm], Lat. mortuus [ölüm], Sor. mirdin, Sogd. mır/murt, Krm. mirin, Peşt. mırıl, mırım

Neya-[Neyayı]: abanmak, dalmak

Nušt-[Nuştı, Nusen]: yazmak

Ph. nibişten, Fa. nûšten, Gor. nus, Krm. nivîsandin

Pana-[Panayıŝ]: sıkmak, vurmak

Pawut-[Pawutıŝ]: beklemek

Krm. payin

Perra-[Perrayıŝ]: sıçramak

Fa. perŝ

Persa-[Persayıŝ, Pers Kerdış, Persen]: sormak

Ave. fraŝna [soru], Ph. fraŝn [soru], Sogd. prs, Krm. pirs kirin, Ph/Fa. pursîden

Pıra gewret-[Pıra Gewretıŝ]: giyinmek

Krm. wergirtin

Pure day-[Pure Dayış, Pire Dayış]: vurmak

Fa. خوردن xûrden

Pewt-[Pewtıŝ, Pewcen]: piŝirmek

Krm. pijandin, Ph/Fa. poxten, poz

Qefelya-[Qefelyayıŝ]: kapanmak

Krm. hatin girtin

Rakerd-[Rakerdıŝ]: sermek

Krm. raxistin

Rakewt-[Rakewtıŝ]: uyumak

Ph. xuften, Krm. raketin

Rema-[Rama, Remayıŝ]: kaçmak

Fa. resten, Krm. revîyan

Runa-[Runayış]: yere bırakmak

Runış-[Runıştış]: oturmak

HAv. *es, Sogd. nıst, Peşt. nastıl, Krm. runıştin, Ph/Fa. nişesten, Gor. nıştın

Sena-[Sina-, Senayış]: sevmek

Krm. hez kirin, Z. hes kerdış

Şiya-[Şu-, Şiyayış]: gitmek

Ave. şav, Sogd. şıw, Krm. çûyin, Ph/Fa. şuden, Gil. şoon, şon, şuon, EFa. şiyav, Fa. şodan, Tj. şudan

Şıkıt-[Şıkıtış]: kırmak

Ph/Fa. şkesten, Krm. şikandin, Gor. şık

Şıt-[Şuyayış]: yıkamak

Krm. şuştin, Ph/Fa. şusten

Taş-t-[Taştış, Taşen]: traş etmek

Fa. tâşîden, Krm. traş bun

Tehna-[Tehnayış]: öğütmek

Ar. tahn

Tepušt-[Tepišt-, Tepuštış]: tutmak

Krm. tepiş, Fa. negûhdešten

Terekna-[Tereknayış]: terk etme

Ar. terk

Tersa-[Tersayış, Tersen]: korkma

HAv. *tres [korkmak, titremek], Ave. tırısa, Ph. tarsidan, Krm. tirsîn, Fa. ترس tersen

Vat- [Vac, Vaz, Van, Vatiş, Vatene]: söylemek

Ave. vacah [söz], Ph. waz [sözcük], Krm. bêjtin, Fa. gûften, Gil. goften, EFa. gaub-gaubataiy, Tj. guftan, Krm. gotin, Gor. watey, Sem. vann [konuşmak]

Vazda-[Vazdayiş, Vazden]: koşmak

Krm. bazdan

Verada-[Veradayiş]: salıverme

Krm. berdan

Verda-[Verdiş]: izin verme, affetme

Ave. vrday [büyütme]⁸³

Zazaki’de, çocuklar için “Allah tu verd” [Allah seni bağışlasın, büyütsün] denir. Bu sözcüğün, bir önceki maddede geçen ‘verada-’ fiiliyle köken olarak aynı sözcük olup olmadığı tartışmalıdır.

Veşna-[Vesnayene, Veşnayiş]: yakmak

EFa. *auş, Az. vaş, veş, Tt. vaş, Krm. şewutandin

Vet- [Vecen, Vetiş]: çıkarmak

Veynda-[Vengdayiş]: seslenmek

Ph. xwandan, Krm. deng kirin, Fa. bangisedâzedan

Venert- [Venertiş, Vindertiş]: durmak

Krm. rawestin

Vena- [Vina, Di, Veyndayiş]: görmek

Ave. vaena/vinda, Ph. wenag, Krm. dîtin, Fa. dîden

⁸³ [http://nisanyan1.blogspot.com.tr/2013/04/gul.html]. Erişim: 22 Mart 2014.

Vıst [Vıstıŝ, Fıst-, Bıst-]: atmak, düşürmek

Ph. wıstan [atma, vurma, düşürme], Gor. wasey, Krm. êxistin

Waşt- [Waŝtıŝ, Wazen, Vaŝtene, Vostene]: istemek

HAv*.ais [istek, dilemek], Ave. vas/us [dilemek], Ph. xwastan, Krm. xwestin, Fa.

خواست xasten

Wedert-[Wedertıŝ, Dartwe]: kaldırmak

Wend-[Wendıŝ]: okumak

Krm. xwendin, Fa. xûnden

• Bu fiil, metinde, ‘sond wend’ [yemin içti] tabiriyle de kullanılmıştır.

Werd- [Werdıŝ, Wen-]: yemek

Ave. xvar/xvaraiti, Ph. xwar yiyecek], Fa. خوردن xûrden, Gil. xurden, xorden, Tj. xûrden, Tt. xarden, Sor. xwardin, Krm. xwarin, Gor. werd

Wurişt-[Wuriŝtıŝ, Werışt-, Wurzen-, Warden-, Varden-]: kalkmak

Krm. rabûn, Ph. warziden [çalışmak], Fa. istâden

Xapina-[Xapınayıŝ]: kandırmak

Krm. xapandin

Xerebna-: batırmak

Ar. xarâb, Krm. xewirandin

Zunayıŝ [Zounayıŝ, Zewnayıŝ]: bilmek

HAv. *gno, Ave/Part. zan, Krm. zanîn, Fa. dânisten

2.3.A. Fiil Çekimleri⁸⁴

Fiil Kökleri	1.Form (geçmiş z.)	2.Form (şim. z. hik.)	3.Form (dilek şart k.)	4.Form (emir k.)
Agêra-/dön-	gêra a	gêren a	bıgêren a	agêr
Aker-/aç-	kerd a	kerdên a	akerdên	aker
Ama-Ewmiya-/gel-	ame	amên	bıamên	bıer
Ar-, Ard-/getir	ard	ardên	bıardên	bıar
Ant-, Anc-/çek-	ant	antên	bıantên	banc
Berd-/götür	berd	berdên	bıberdên	ber
Berm-/ağla-	berma	bermên	bıbermên	bıberm
Bi-, Est-/ol, var	est	bıbı	bıbên	bıb
Bırn-/kes	bırna	bırnên	bıbırnên	bıbırn
Bıst-, Vıst-	vıst	vıstên	bıvıstên	vıs
Cena-/(çalgı aleti)çal-	cena	cenên	bıcenên	bıcen
Cıgırya-/üzerine git-	cıgırya	cıgıryên	bıcıgıryên	bıcıgır
Çına-/biç-	çına	çinên	bıçinên	bıçin
Da-/ver-	da	dên	bıdên	bıd(u)
Dırn-/yırt-	dırna	dırnên	bıdırnên	bıdırn
Di-, Vına-/gör-	di	din	bıvinên	bıvin
Efta-/çekin-, kork-	efta	eftên	bıeftên	bıeft
Erşawut-/Şaw-/gönder-	şawut	şawutên	bışawutên	bı(r)şaw
Erziya-/atıl-	erziya	erziyên	berziyên	bıerzı
Esa-/görün-	êsa	êsên	bêsên	bês
Eşnaw-/duy-	eşnawut	eşnawutên	beşnawutên	beşnaw
Eşt-, Erz-/at-	eşt	eştên	beştên	berz
Ewniya-/bak-	ewniya	ewniyên	bewniyên	bewn
Fera-/Fırda-/uç	fera	ferên	bıferên	bıfer

⁸⁴ Fiillerin formülasyonu, Prof. Dr. Abdulaziz Beki'nin henüz yayımlanmamış Gramer kitabında dile getirdiği ve Zazaki fiil çekimlerini anlamayı kolaylaştıran bir yaklaşımdır. Yukarıdaki tabloda örnek oluşturması amacıyla dört haber ve dilek şart kipi eril 3. tekil şahısla çekimlenmiştir.

Gêra-/ara-	gêra	gêrên	bıgêrên	bıgêr
Gına-/değ-	gına	gînên	bıgînên	bıgın
Guret-/al-	guret	gureten	bıguretên	bıger
Kerd-/yap	kerd	kerdên	bıkerdên	bıker
Kışt:/ölmek, öldür-	kışt	kıştên	bıkıştên	bıkış
Kewt-/düş-	kewt	kewtên	bıkewtên	bıkew
Lawa-/havla-	lawa	lawên	bılawên	bılaw
Mewna-/benze-	mewna	mewnên	bımewnên	bımewn
Mer, Mırd-/öl-	merd	merdên	bımerdên	bımır
Neya-/aban-	neya	neyên	bıneyên	bıney
Nus-, Nuş-/yaz-	nuşt	nuştên	bınustên	bınus
Pana-/vur-, sık-	napa	nên pa	panên	pan
Paw-/pawut-/bekle-	pawut	pawutên	bıpawutên	bıpaw
Perra-/sıçra-	perra	perrên	bıperrên	bıperr
Persa-/sor-	persa	persên	bıpersên	bıpers
Pıra guret-/giyin-	guret pıra	guretên pıra	bıguretên pıra	pıragu
Puro de-/vur-, tartakla-	da puro	dên puro	purodên	purode
Pot-, Poc-/pişir-	pot	potên	bıpotên	poc
Qefelya-/yorul-	qefelya	qefelyên	bıqefelyên	bıqefel
Raker-/ser-	rakerd	rakerdên	rakerdên	raker
Rakewt-/uyu-	kewt ra	kewtên ra	rakewtên	rakewn
Rema-, rama-/kaç	rema	remên	bıremên	bırem
Runa-/(yere) bırak-	na ru	nên ru	runên	run
Şi-/git-	şı	şın	bışın	şu
Şıkıt-/kır-	şıkıt	şıkınên	bışıkınên	bışıkın
Sina-/sev	sina	sinen	bısinên	bısin
Şıt-/yık-	şıt	şıtên	bışıtên	bışuy
Taş-/traş et-	taş	taşên	bıtaşên	bıtaş
Tehna-/öğüt-	tehna	tehnên	bıtehnên	bıtehn
Tepuş-/tut-	tepuşt	tepuştên	bıtepuştên	bıtepuş
Terekna-/terk et-	terekna	tereknên	bıtereknên	bıterekn
Ters-/kork-	tersa	tersên	bıtersên	bıters

Vat-, Vac-/söyle-	vat	vatên	bivatên	vac
Vazda-/koş-	vazda	vazdên	bivazdên	vazd
Verada-/saliver-	verada	veradên	biveradên	verad
Ver-verd-/bırak-, izin ver-	verda	verdên	biverdên	verd
Veşna-/yak-	veşna	veşnên	biveşnên	biveşn
Vet-, Vec-/çıkar-	vet	vetên	bivetên	vec
Veynda-/çağır-, seslen-	veynda	veyndên	biveyndên	vend
Venert-/dur-	venert	venertên	bivenertên	vener
Waşt-waz-/iste-	waşt	waştên	bıwaştên	bıwaz
Wedert-/kaldır-	wedert	wedertên	bıwedertên	weder
Weniş-, Cınış-/bin-	nışt cı	nıştên cı	bınıştên cı	cınış
Wend-/oku-	wend	wendên	bıwendên	bıwen
Wer-/ye-	werd	werdên	bıwerdên	bıwer
Wuriş-/kalk-	wurişt	wuriştên	bıwuriştên	wurz
Xapina-/kandır	xapina	xapinên	bıxapinên	bıxapin
Xerebna-/batır-,berbat et-	xerebna	xerebnên	bıxerebnên	bıxerebn
Zuna)/-bil-	zuna	zunên	bızunên	bızun

2.4. SIFATLAR

Altunin: altından yapılmış şeyler

Derlemede kullanılmayan ‘zerd’ sözcüğü de ‘altın’ anlamına gelmektedir ve daha sık kullanıma sahiptir. ‘Altun’ sözcüğünün sonuna gelen ‘-ın/ên’ eki ‘-den yapılmış şey’ anlamı katan bir yapım ekidir.

Asan [Asun]: kolay, rahat, huzurlu, sakin

Ph. asan, Tr. âsan

Ay: o (eril işaret sıfatı)

HAv. *âi [biri, bu], Krm. ev

Aya: o (dişil işaret sıfatı)

HAv. *âi [biri, bu]

Berz [Bers, Berj, Berc]: yüksek

HAv. bherğ, Ave. berz/berez, Ave. barız [yastık], Ph. borz, İng. bourgeois [yüksek sınıf], Tr. burç, burjuva, Krm. berz, Z.bêrzin [yastık tarafındaki yükseklik, boşluk], Tr. burjuva, Gor. barz

Buer: gri, külrengi

Ph. bor

Cal: buruk, kekremsi tat

Krm. tal, Ph. tahl, Z. tal/thal [buruk, acı]

Delu: deli

Z. gêj, Krm. gêj

Derg: uzun

Ph. dagrand, Krm. drêj

Duiz [Dûz, Dwız]: düzlük yer

Tr.düz

Ena [Ina]: bu (dişil işaret sıfatı)

HAV. *eno-, Ave. anya [diğer], Sogd. wano [böylece], Krm. ev, va

En [In]: bu (eril işaret sıfatı)

HAv.*eno, Ave. anya [diğer]

Enû [Enu, Eni, İni]: bunlar (işaret sıfatı)

HAv. *eno, Ave. anya [diğer]

Germ: sıcak, sıcaklık

HAv. *g^hher, Ave. gaema, Ph. garm, Krm. germ, Gil. germ, EFa. garma-, Fa. germ,

Tj. germ

Hewl [Houl, Hol]: iyi

Ph. hu [iyi]

Hêdi [Hiedi]: yavaş

Krm. hêdî

Hera: geniş

HAv. *er-, eru-

Hışn: güçlü, kalın

Krm. hişk

Kahan [Kuhun]: eski

Ph. kawan/kuhan, Krm. kevn, Gor. kuna

Kılm: kısa

Krm. kut, Gor. kull

Miyanin [Myunin, Miyunin, Mûnin]: ortanca

Ph. mayan, Krm. navîn

Nemr [Nerm]: yumuşak

Ph. nerm, Krm. nerm

Nızdi [Nêzdi]: yakın

Ph. nazd, Peşt. nazde, Krm. nîzik

Pis: pis

Ave. [paesa- cüzamlı], Fa pîs [alaca, lekeli, abraş, cüzamlı], Tr. pis

Qıj [Qij, Qıç, Qic]: küçük, çocuk/lar

Z. qıckek, Z. doman [çocuk]

Rınd: güzel, hoş

Krm. rind

Sax: sert

Sûr [Swır, Sûr, Suir]: kırmızı

Ave. suxra, Krm. sor, Gil. sorx, surx, Fa. sorx, Tj. surx

Temiz: temiz

A. temyîz [seçme, ayıklama, arıtma]

Teres: korkak kimse

Krm. tirsonek, Ph/Z. ters [korku], Ph. tarsag [Hıristiyan]

Vêrin [Veryin]: eski, önceki, ilk

Weş: hoş

Ph. xweş; Krm. xweş

Xayin: hain kimse

Krm. xayîn

2.5. EDATLAR

Bı [Bi]: ile

Z. pei/pey, Krm. bi

Bê: -siz,- sız, -meden,- madan [önek]

Ph. bê, Krm. bê.

Örnek: bêwasil: organları eksik kimse, engelli

Bın [Bin]: altında

Krm. li binî

Diar [Diyar]: yukarı/sı, üst, yukarıya, üst tarafa

Ek: eğer

Ph. eger, Krm. ger

Ehend [Hend]: o kadar... ki

Gelankı [Gering, Kering]: sefer, kez, defa

Peş, kala [bir kez], Krm. car, Tr. kere

Haide [Hayde]: haydi

Ha, Ho, Hey: Öznesi oldukları cümleye Şimdiki Zaman anlamı katan ve Türkçe’de ‘işte’, ‘şimdi’ gibi anlamlara gelen sözcüklerdir. ‘Ha’, dışıl 3. tekil şahıslar için, ‘ho’, eril 3. tekil şahıslar için, ‘hey’ ise tüm çoğul şahıslar için kullanılır.

Hewna [Haunê, Hewnê, Hauna]: yine, yeniden
Krm. dîsa

Helbet: elbette

Hema [Hama, Hîma]: daha, henüz

Hemı [Heme]: hepsi, tümü
Ph. hamag, Krm. hemû

Hergu [Her]: her, her seferinde

Het: tarafına, yönüne
Krm. hêl

Hetun: -e kadar
Krm. heta

Hin [Hini] artık
Krm. êdî

Miyan [Mûn, Miûn]: içinde

Nê...nê: ne...ne
Ave. na [ne], Peşt. na

Newoki [Newo]: bu kez

Pia [Pa]: birlikte, ile

Krm. bi

Peyni [Peini]: sonunda

Peira [Peyra]: sonradan

Krm. paşê

Pey [Pei]: ile

Z. b1, Krm. bi

Pieser [Pyeser]: üst üste, bir araya

Piyer [Pêr, Pier]: hepsi

Qowi [Qauwi, Qouwi, Qav]: için

Z. semed, seba, qey

Qedı [Qêdı]: tür, çeşit, gibi

Ri [Rı, ‘r]: için, -e, -a (yönelme edatı)

Ser [Sêr]: üstüne, üstünde

Krm. li ser

Sey [Zey, Zê, Sê, Jê]: gibi

Krm. wek

Tede: içinde

Zaf [Zahf]: çok

Krm. zehf

Ver [Vêr]: önüne, önünde

Krm. ber

Vera: yerine

2.6. ZAMİRLER

Aw: bu (eril 3. tekil şahıs zamiri)

Ave. auua[şu, ora], Krm. ev/av

Awca [Auca, Wıca, Aca, Uca, Aja]: orası

Krm. wir, Z. aw [s. bu, şu], Z. ca [yer]

Ayê: onlar (çoğul işaret zamiri)

HAv. *âi [biri, bu]

Cei [Cey]: biri, birbirini/n

Z.yewbin, İng. each [biri, birbirini/n]

Çew [Çow, Çowdı]: kimse

Ena [Ina]: bu (dişil işaret zamiri)

HAv. *eno [bu], Ave. anya [diğer], Sogd. wano [böylece], Ph. en, Krm. ev, va

Enû [Enu, Ini]: bu (eril işaret zamiri)

HAv. *eno, Ave. anya [diğer], Ph. en

Etia [Ítia, Tia]: bura, burası

Ey [Oy, Ê]: o (nötr, eril, dişil işaret zamiri), -in,-in (iyelik zamiri)

Ez: ben (1. tekil şahıs zamiri)

Ph. az

Hemı [Hemini]: hepsi, tümü

Ma: biz (1. çoğul şahıs zamiri), bizi

Ave. ahmakam, Gil. ama, EFa. amāxam, Fa. ma, Tj. mo, Krm em, Tt. (i)mu(n), Tl. ama, Bl. ammā, Ph. ama [biz, bize]

Mı [Me]: bana, beni

Av. mana [benim], Gil. mın, EFa manā, Fa. men, Tj. man, Tt. men, Tt. mı, mını

Mına [Minê]: benimki

Ave. mana [benim], Gil. mın, EFa manā, Fa. men, Tj. man, Tt. men, Tt. mı, mını

Şıma [Şuma, Sıma]: siz, sizi

Ave. yusmaka, Ph. aşma, Gil. şuma, Fa. şoma, Tj. şumo, Tt. (i)şmu(n), Tl. işıma, Bl. şmā, Gor. şime

Tani [Tay]: bazıısı, bazıları (belirsiz zamir)

Tı: sen (2. tekil şahıs zamiri)

HAv. *ıu, Ave. tum/tvam, Ph. to, tu, Gil. tu, EFa. túvam, tū, Fa. to, Tj. tu, Krm. tu, Tt. tū, Tl. tı, Bl. ta

Tu [Tû, To, Twı]: seni, sana

HAv. *ıu, Ave. tum/tvam, Ph. to, tu, Gil. tu, EFa. túvam, Fa. to, Tj. tu, Krm. tu, Tt. tū, Tl. tı, Bl. ta

Wı: o (eril 3. tekil şahıs zamiri)

Krm. ew

Xû [Xwı, Xo, Xoe, Xu]: kendi, kendin, kendisi, kendileri (dönüşlülük zamiri)

Ya: o (dişil 3. tekil şahıs zamiri)

Yay, Yey [Yê]: onu (dişil 3. tekil şahıs zamiri)

Yi: onlar (3. çoğul şahıs zamiri)

Ym: onları

2.7. ZARFLAR

Cad: hemen

Cor [Cuar, Cier]: aşağı, aşağıya

Krm. cêr

Eiro [Eyro, Eiru, Êr]: bugün

Krm. îro

Emşew [Emşow, Emş, Eşm]: bu gece

Krm. îşev

Ena [Îna]: böyle, böylelikle, böylece

Erê [Erey]: geç

Etia [Îtia, Tia]: bura, buraya, burada

Gam [Gom, Gum]: bir anlık, birazcık, şimdilik, adım

Efa. gâman, Krm. gav, Erm. gyav

Hetaki: -e kadar

Lez: çabuk

Krm. zû, bilez

Mêştı [Miêşt, Meşte, Myeşt, Mastı]: yarın, vakit, vaktinde, sabah

Nekay [Nıka, Inka, Inkê]: şimdi

Sogd. nukır, Krm. niha

Nimroc [Nimroj, Nimruec, Nimruej]: gün ortası, öğle

Ph nimroz, Krm. nîvro

Pır: çok

Krm. pir

Sebah: sabah

Ar. sebah, Krm. sibe, Z. sersay, sersıbê

Sıba [Sawa, Saba]: yarın

Ar. sebah, Krm. sibe

Şand [Şund, Şond]: akşam

Vêr: ilk olarak

Vêri cayon: bir zamanlar bir yerlerde, masal anlatımında kullanılan bir tabir

Z. cayêk ben (cayêk) nêben [bir yer varmış, (bir yer) yokmuş]

Vizêr [Vizier]: dün

Av. uz-aiiara [öğleden sonra], Gor. hizi, Tt. azira, Sem. uzz, Sogd. ‘py’r

Yere [Yeri]: ikindi (vakti)

Krm. berêvar

2.8. SORU SÖZCÜKLERİ

Ça: nere-

Ph. çe [ne]

Çı [Çına, Çıkarey]: ne

Ave. çi, Ph. çe, Peşt. ca, Krm. çi

Çıqas [Çeqas]: ne kadar

Krm. çi qas, Peşt. co [ne]

Çıra [Çiri]: neden

Ph. çeray, Krm. çima

Çend [Çund, Çand]: kaç

Ph. çend [kaç], çedih [miktar], Krm. çend, Sogd. çendin

Kam [Kan, Kom, Kum, Kon, Kun]: kim

Ph. kê [kim, hangi], Krm. ke, kî, Erm.*kwo, Sans. kas, Peşt. kam

Key [Kê]: ne zaman

Ph. kay, Krm. kengê

Kanca [Kamca, Komca, Konca, Kumca, Kunca]: nere-

Krm. kuder, Z. kom [kim], ca [yer]

Qowi: neden

Qey: neden, için

Derlemelerde, Zazaki’de sık kullanılan bu soru sözcüğüne denk gelen ‘qowi’ sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, derlemede geçmemesine rağmen, Bingöl çevresinde konuşulan Zazaki’deki sık kullanımı göz önüne alınarak bu listeye eklenmiştir.

Se: ne

Seniy [Sêni]: nasıl

Gor. çenî

Sera: nereye

Z. se [ne], ra [-e, -a; yönelme edatı]

2.9. SESLENME ÜNLEMLERİ

De [Dı, Hayde]: haydi

Krm. haydê

Efendım [Efendim]: efendim

Peki: pekiyi

2.10. BAĞLAÇLAR

Çımki [Çımıg]: çünkü

Ph. çim, [sebep], Ph. çimray [niçin], Krm. çimkî

Ek [Ekı]: eğer

Ph. agar, Krm. ek

Hema [Hama]: ama

Ki [Ke, Ko, Kû, Go, Gu, Gi]: ki

Û: ve

Ph, ud, Krm. û, Tr. ve, Ar. و

SONUÇ

Zazaki hakkında yapılmış ilk derlemeleri barındıran “Kürdler ve Kuzey İrani Keldaniler Üzerine Araştırmalar” adlı kitaptaki Zazaki derlemelerde bulunan sözcükleri tahlil ettik. Her sözcüğün etkileşim içerisinde bulunduğu dillerdeki karşılıklarını kapsayan bir çalışma olmasa da, böylece Zazaki’nin hangi dillerle ne tür temasının bulunduğunu, akrabalık kurduğu dillerle olan etkileşimi ve sözcük alışverişi olduğunu bir nebze de olsa sergileyebildik. Zazaki çalışan birçok araştırmacının da beyan ettiği gibi, Zazaki’nin oldukça arkaik özellikler taşıyan bir dil olduğunu fark ettik. Bilhassa Pehlevice ve Proto-Hint-Avrupa dilindeki kök sözcüklerle olan benzerlikleri bizleri oldukça şaşırttı. Bunun nedenleri üzerine ileri sürülebilecek tezler var. Çalışmamız süresince derlemelerin başlıca kaynağı olan Hasan’ın konuştuğu şivenin çok akıcı olduğu dikkatimizi çekti. Ayrıca, çoğunlukla bir yörenin şivesini barındırsa da, bu metinlerle, Zazaki hakkında hemen her türden filoloji araştırması yapılabileceğini fark ettik. Oysa bu husus, Zazaki hakkında araştırma yapanların çoğunluğu tarafından,-daha zengin materyal sunduğu ve farklı yörelerin lehçelerini içerdiği için, göz ardı edilmiş, Oskar Mann ve Karl Hadank’ın çalışmalarından daha fazla yararlanılmıştır.

Kütüphanelerin tozlu rafları arasında Zazaki ile ilgili başkaca çalışmalar da bulunduğunu ümit ediyoruz. ‘Forschungen’ kitabıyla ilgili yapılması gereken çokça çalışmalar var. Sözcüklerin form ve seslerinden ve cümlelerdeki sözdiziminden yola çıkılarak Zazaki hakkında derinlemesine yapılacak çalışmalarla Zazaki’nin yazım, alfabe ve dil kurallarının sistemli bir şekilde standartlaşmasına yönelik önemli kazanımlar elde edilebilir. Ancak bu hususu öncelikle dert edinmesi gerekenler, ataları asırlardır bu dille anlaşılan ve Zazaki’yi anadil olarak konuşan akademisyenlerdir.

III.

T E X T E

i n d e r M u n d a r t Z a z á .

1.

Das Märchen von den drei Brüdern.

Ɖaƙí bɪ tí nébɪ, hírye berá'i bɪ, nameí beraí kǫđi H́asanék, nameí beraí myańéni Qasím, nameí beraí pǫli Šabán. Tǫí deyíne tǫí nébe, hírye vaišturi xóe bɪ. H́asanék v́a berár yéni: wárzi, mā éń'oe melmekétra veđi, mā šyéri xóeri yaúna aširét, mā xóeri, kar bǫkéri, pei dabárai ma bǫbú. Éń'ie hírye h́eme werísti ši, veđiaí séri yau koi, auńaí yau deíšte, asén'i pǫru ɣaléa. H́asanéki v́a berár yéni: wárzi, mā šyéri ɣaleí éń'a deíšte biťini, helbét wayéri éń'ie ɣalí éstu, mári yau haúle bǫkéru. Éń'ie berá'i werísti ši, neyaí ɣaléa, ɣalé tǫina dǫ róđi.

H́asanék auńa yau dumá. Au dumá dau bū. Veđau aúđara, vein dá, v́a ke: šúma qámi, šúma qaúwi ɣalé me tǫinén'í, ez nekaí ameíya, sérei šúma hírye h́emine wén'a. H́asanéki v́a berár yéni: métersi, awé ke éstu awé đau, yén'u mā het, mára vánu: 5 šúma qaúwi éń'oe ɣalé me tǫinén'i, šúma tǫau véngí xóe mékiri, ez đebábe đéwi dána. ɢalé tǫina, auńaí ke đau amé, đéwi v́a: šuma tǫi tǫikareí, šúma nameí me nešna'útu, ez ke está ez đau, ez nekaí sérei šúma hírye h́emine wén'a. H́asanéki v́a: efendím, ízmi me biđe, ez tóeri yau laqardí v́ađa; đéwi v́a: láđi me deváđi. 10 H́asanéki v́a: mā hírye h́emine berá'i đieí, ma ameí, éń'oe ɣaleí mā etía dǫ, mā neyaí pa tǫina, v́a: helbét wayeri éń'ie ɣalí estú, helbét mári yau haúle kén'u. Déwi v́a H́asanékira: láđi me, áferem, biťine. Dau vǫinért H́asanéki het, H́asanékira v́a: láđi me,

te vaisturai χόε bǐde me, ez hēlye γalé tǐnén'a, te gámye rōše, asán bē.

Dēwi tǐna, Qasím u Šabán, hírye hémíne γalé tǐna hēte nemáđi yērí. Dáu weríst, yau kaγít nošt, dā Hasanékira, vā ke: én'oé rayér bigí, šúe, baúni séri áye koi, kunáγi me ha áye kóyu, ⁵ đéniai me, hírye keínai me ha kunáγde róništei, kaγít bér'ē, bǐdé đéniai me, ya zána. H'asanéki kaγít geraút, kautá rayér, šē, dǐ sá'ati šē, kaγít akérd, wēnd, auhá ke, dēwi kaγíti nóštu éke én'oe merdúm én'ie kaγíti ánu keíye, mǐri sérei én'ie merduómi tráke, mǐri pilaú paúže, sérei én'ie merdúmi mǐri pilaú ver ke, ¹⁰ béršau mǐri, ez wén'a. H'asanéki kaγít dǐrná, ēšt, yaúna kaγít nošt, éke én'oe merdúm én'oe kaγít ánu keíye, gai búeri pilaú ver ke, émšoe H'asanék wa keínai mǐna pǐle het rá ku, sebá mǐri én'a pilaú biáru. H'asanék dā kaγít đéniai dēwi. Đéniai dēwi kaγít geraút, akérd, wēnd éke dēwi tēde nóštu gai búeri wa pilaú

ver ku, bǐdú H'asanékira, H'asanéki émšoe wa keínai pǐle het rá ku, sebá én'a pilaú biáru. Đéniai dēwi gai búer sére bǐrná, góšti gai búeri kerd pilaú ver, dā H'asanékira. H'asanéki én'a pilaú geraút, šē, berd dēwiri.

⁵ Dáu auhá H'asanék yén'u. H'asanéki én'a pilaú berd, dā dēwi. Dēwi geraút, vā H'asanékira: me kaγít ána nenóšt bē, én'a keínai kutǐki sén'ie én'oe nān hadré kérdu, dau túe, túe én'oe nān mǐri árdu, me én'a kaγít nenóšt bē, éke mǐri H'asanéki sére bǐrne, góšti H'asanéki mǐri pilaú ver ke, béršau mǐri. H'asanéki ¹⁰ dēwira vā ke: én'a gelánke te šuén'i šúe, éke te nešuén'i ez šuén'a, én'a gelánke sérei min trā kén'a, túeri kén'a pilaú ver, paudén'a, ána. Dēwi H'asanékira vā ke: lǎđim, te vēngi χóe méke, ez nekaí nusén'a, dána túe, bigú, šúe, bǐdé đéniai me, én'a gelánke ek te améi ez hēma šuén'a. H'asanéki vā ke: rǐnd bén'u, eféndim.

Déwi yau kaγít nošt: ɛ́n'a gelánke ɕimáni H'asanéki míri, lau-
wáni H'asanéki trá ke, kebáb ke, paúže, míri béršau, ek ɛ́n'a ge-
lánke ɛ́n'oe merdúm saγ amé me ħet, ez ħaúna yén'a sére de-
stáni lingáni túe, keínai kutjki, trá kén'a, túe bén'a séri haut
rayerán ver dána. D'au weríšt, kaγít nošt, dá H'asanékira. H'a- 5
sanéki geraút, di sá'ati dá šē, kaγít akérd, kaγít wend, auńá, éke
déwi kaγíti nóštu, ek ɛ́n'a gelánke míri ɕimáni, lauwáni H'asané-
ki trá ke, míri kebáb ke, béršau, ɛ́n'a gelánke ɛ́n'oe merdúm éke
weš amé me ħet, ez ɛ́n'a gelánke yeń'a keíye, séref, lingáni, destáni
túe, keínai kutjki, trá kén'a, túe bén'a séri haut rayerán ver dá- 10
na, ɕau túeri wáyerei nekén'u. H'asanéki kaγít wend, éke déwi
kaγít sa katef téde nóštu. H'asanéki kaγít djrná, ɛ́št, yaúna ka-
γít nóšt, éke míri ɛ́n'a gelánke gai súri sére bjrné, míri kebáb
ke, paúže, ná pilaú míri béršaué, ɛ́mšoe H'asanék keínai mína .

kjdi hété rá ku, sobá ná pilaú bigú, bíaru. H'asanéki kayít berd,
dá ɕéniai déwi. ɕéniai déwi kaγít wend, éke déwi téde nóštu:
míri gai súri sére bjrne, gósti gai súri kebáb ke, paúže, béršau,
ɛ́mšoe H'asanék wá keínai mína kjdi hété rá ku, sobá míri ná
5 pilaú kebáb bíaru. ɕéniai déwi gai sur sére bjrná, gósti gai súri
kebáb ke, paúže, béršau, ɛ́mšoe H'asanék wá keínai mína kjdi
hété rá ku, sobá míri ná pilaú kebáb bíaru. ɕéniai déwi gai sur
sére bjrná, gósti gai súri kerd kebáb.

H'asanék áya šaúe keína kjdi hété rá kaut, keif sefá kerd hé-
10 ta sobá. Sobá weríšt, šē ħerémi déwi, vá ɕéniai ɕéwira, ɕi bjdé,
ez bén'a déwiri. ɕéniai déwi weríšte ɕi dá H'asanéki vá ke: me
véra selámi déwi ke, vádi ke: hei terés, túe kei me ɕeráb ná.
H'asanék weríšt vá ɕéniai ɕéwira: ɛ́n'a ga me ɕatír be túe ez ħa
šúen'a. ɕéniai déwi vá ke: te ɕeir améi, túeri oγjr bú. H'asanéki

vā ke: ber xodār bi Alāh túera razí bu. H'asanéki t̄i geraút, berd, da déwi. Dau nan geraút, xers be, nan udá ruén'a, weríšt šē keíye. H'asanéki vā ke: beraí mei, kei déwí xeráb nau, wárzi ma xóeri etíara šyēri.

Beraí H'asanéki weríšti, H'asanék kant berára ver, ši tehér 5 rōđi, dau amé geíra, H'asanék nédi. H'asanék šē xóeri yau šahre-stán, beraí xóe bérđi t̄arsú, vā ke berarāni xóera: xóeri kandaúke keífe šúma wazén'u šyēri. Berá'i H'asanéki Qasími H'asanékira vā ke: berá te qaúvi me etía ver dāni? Berá'i H'asanéki Šabán bermá. H'asanéki vā ke: berá tu qaúvi bermén'i? Alāh kerímu. 10 Berá'i H'asanéki Qasími H'asanékira vā ke: t̄i qaúvi mā wir díne etía ver dāni, la mā xóeri se ki, dau yaríbu, dai mā t̄ínú, tau neverdānu, mā šyēri keíye, dai ma t̄ínú. H'asanéki vā ke: šyēri xóeri yau ayaí hēte yizmét bikéri. H'asanéki beraí xóe Qasím

berd yau qaifet̄i hēte ver da. H'asanéki vā ke qaifet̄ira: aya, én'oe beraí mínu, nāmēi dai Qasímu, wā túeri yizmét bikéru, Qaifet̄i H'asanékira vā ke: lādīm, berá'i túe déstra te gúre yén'u. H'asanéki qaifet̄ira gō ke: aya, te te guraúke váđi berá'i me dést- 5 ra yén'u. Qaifet̄i vā: péke lādīm. H'asanéki wiđá beraí xóe ver da, amé t̄arsú, geíra beraí Šabán nédi.

H'asanék yau ášme geíra, beraí xóe Šabán yau zeindānde dī. Berá'i xóe Šabánira vā ke: berá, qāmi te árdi b̄jsti én'oe zeindán. Šabáni vā ke H'asanékira: déwi ez šya xóeri desmāt̄ bikéra, déwi 10 ez dīan, ez geraúta árdā b̄jstá én'oe zeindán. H'asanéki berá'i xóe Šabán zeindāna vet ard xóe het, tehér rōđi venért, beraí xóe Šabán berd hemám, sabún kerd, šit, temíz kerd, berá'i xóe Šabán hemámra vet geraút berd teslíme qabás bašira vā ke: én'oe berá'i me emánetai túe bu. Qabás baší H'asanékira vā ke: egít te

séra šuén'i. H'asanéki vā ke qabás bašfra: heffe xóe d'ewira gén'a. Qabás baší H'asanékira vā ke: egít te šuén'i ez t'iráhei d'ewya, yau šimšy'eri d'ewi éstu ha kalánia altúnenede ha qulávi myánde, daú ke dau rā kuén'u, ha bini séri d'ewide šimšy'eri d'ewi bigé, bye béri ver dé, kíšta ráštede yau šebáke ésta, šúe áya šebákede 3 vjndé, dau keíke amé zére, šimšy'eri d'ewi bigé xóe dést, ke sérei d'ewi amé berá zére yau šimšy'ér péro de sérei d'ewi trá ke gnén'u éru, sérei d'ewide zuán éstu, káli kén'u, túera vānu yaúnai péro de, te vādi ke ez hén'i yaúnai péro nedána: kaúli dan mērdan yau.

H'asanék werišt šē qunáyi d'ewi geirá, dai d'ewi di, bjni ba- 10 lišnai d'ewira šimšy'eri d'ewi vet geraút, amé véri béri, auhá kíšta ráštede yau šebáke ésta, šē én'a šebákede venért. Dau amé, H'asanéki šimšy'ér kerd xóe dest, dau amé séri xóe berá ard zére, H'asanéki yau šimšy'ér dā pūroe, sérei d'ewi terá kerd. Dau gnā

éru. D'ewi vā ke H'asanékira: yaúnai péro de, H'asanéki vā ke d'ewira: kaúle dan mērdan yau, dau merd, H'asanék werišt, léšai d'ewi bér de ešte zeindán, geíra šē kei d'ewi. Keínai d'evya qídi geraúte mára kérde xóeri, šē geíra berá'i xóe Qasím Šabán di, 3 geraúte árdi kei d'ewi, keína píle dai berá'i xóe Šabáni, keína myanéne daí berá'i xóe Qasími, rueništi xóeri keif sefá kérde venért.

2.

— Keífe me haúlu.

Námei ašíreta te t'inau?

— Namei ašíreta mā Siván.

10 T'ende d'ewi ašíreta šúma ésti?

— Hyéris u t'ehér d'ewi ašíreta má'i.

Keife túe seńén'u?

Námei déwāni ašireta šuma tınau?

— Fatrakóm, H'opsór, Teník, Réžuān, Zimág, H'oersíg, H'e-
mék, Biljke, Melekán, Mark, Aldūn, Gewél, Kasán, H'óena, Sá-
ma, Émera, Šékerā, H'eílan, Bázian, Mála - Ibrahimán, Ávdelań, 5
Mjstań, Sáyere, Ábasa, Wishein, H'aspég, Seratyóri, Akerági,
Létań, Gáhar, Góemań, Kávare, Tálek.

Sipyerdjši déwe Aldūni qámu?

— Áli Beg sipyerdjšu daúe Aldūni éstu.

Sipyerdjšu daúe Gewél qámu?

10

— Mistefá Alía sipyerdjšu.

Námei déwa túe tınau?

— Kasán déwa me éstu.

Ténde bāni daúe Kasán ésti?

— Šésti bāni Kasán ésti.

15

Báyte tu éstu?

— Éstu báyte me.

Báyte tu séne dāri?

— Dāre túyera éstu, sayér éstu, mišmišyér éstu, χauχír, he-
nāriyér, rez ésti.

Ṭénde wadeí yau bāni ésti?

— Mērdúm éstu wéri kei ṭehér ésti, pānḡ ésti, mērdúm éstu
8 yau bān éstu, wadé ṭínu.

Šúma šuén'i zozán?

— Mā šuén'i zozán.

Šúma qām wáχte šuén'i zozán?

— Ášme Temúzide mā šuén'i zozán.

10 Šúma zozánde karaṭadíríde rōšén'i?

— Mā karaṭadíríde rōšén'i, bāni ésti mā bānide rōšén'i.

Šúma qām wáχte yén'i wār?

— Mā ášmai pa'ízi vēryén'i yén'i wār.

Tu zāf kauyé dī?

15 — Me zāf kauyé dī. Baúki méra, kauyé'i Néribi u Hyéni me
dī, ez šía kauyé'i Néribi u Hyéni, kauyé'i Ehméd bēgi u Siváni

ez tēde bía; kauyé'i Siváni u Avdúla bēgi me dī, ez tēde bía;
kauyé'i Karbegáni u Siváni me dī, ez tēde bía, kauyé'i Wešini
u Siváni me dī, ez tēde bía. Aú'e kauyé'i aširānu. Ez kauyé
netersén'a.

Ṭi néšén'i vāḡi kauyé'i Siváni u Avdúla bēgi.

6

— Ez rōḡeia, néšén'a vāḡa, zeréi me kalúna wazén'a.

Áli aγá láḡi Kelháni mírei naheí Karbegáni. Nameí daú'ai
Áli aγaí Nārbyēš. Áli aγá ṭehér daú'an dā pyérū, híris u ṭehér
kíšti. Ṭaúdi Ali aγaí ṭi nébe, ṭéwi désti Áli aγaí négeraút. Áli

aḡaí keíye ḡóe bār kerd, šē Syeraṭūre. Hírís u šēš rōđi venért
 Syeraṭūrede. Hírís u ṭehér déwi Karbegáni, híris u ṭehér déwi
 Siváni améi pyesér, méšore kerd, aḡáleráni Siváni, Qasím aḡá
 Karbegáni, Hasán aḡá Wešini améi pyesér vā ke: mā šyēri kei
 5 Áli aḡaí biári dau. Qasím aḡá vā ke: mā Áli aḡaí beḡapeíni, mā
 šaú'e vénga eskére ḡóe di, eskéri daú'an wa pyéru béru pyesér,
 mā šaú'e šyēri Áli aḡaí ṭehér hēme lađána mā bīkší. Hasán aḡaí
 Wešini vā ke: rīnd bēn'u, mā šyēri Áli aḡaí biári bīkší. Aḡale-
 ráni Siváni vā ke: mā qarīš nébēn'i. Qasím aḡaí vā ke: šumári
 10 lazím nú. Aḡáleri Siváni đi giriai ši kei ḡóe. Qasím aḡá, Hasán
 aḡá én'ie wírdi ši, kei Áli aḡaí ard daú'e, ṭehér hēme lađána
 bérđi, kérđi wadei Meḡmédi H'endáni. Qasím aḡaí šaú'e ḡabere
 eršau'úte dauwána vā ke: šjma ṭe venérti? mā šyēri Aḡaí bīkší.
 Déwi pyéru améi pyesér, šaú'e werišti, ṭehér sei eskér viđiai, améi
 15 Qasím aḡá ḡet. Qasím aḡá werišt be aspár, kaúta eskéri ver,

améi Geíte, Geitera seíte geraút, bi pānd seíte ši Áli aḡaí ḡet.
 Qasím aḡá ši Áli aḡaí hēte rōništ vā ke: aḡá, ez amá túera rīđ
 amenét kén'a. Áli aḡá vā ke: aḡá, me meḡépine, ez ṭékāne ḡóe
 nádāna. Qasím aḡaí vā ke: méterse, ez túera ḡa'íne nékén'a. Áli
 aḡá vā ke: te ḡa'ini, ez ṭékāni ḡóe nádāna túe. Qasím aḡaí suénd 5
 wend. Áli aḡaí ṭéki ḡóe ṭehér hēme lađána ḡóe árýe kérđi, dai Qasím
 aḡaira. Qasím aḡaí geraút. Aḡméđ láđi Áli aḡaí vā ke: hālō, ṭékāni
 mā mébere, te ḡa'ini, baúki me sérede áqil tínu, rōđei ramazanyu,
 baúni, ḡálō, te ṭékāni mā bēn'i, peínide te ḡa'in veđi, ez túe kī-
 sēn'a. Qasím aḡá vā ke Aḡméđira: wáreza, méterse. Aḡméđi vā 10
 ke: hālō ḡandérai me bīdé, ez zāna, te ḡa'ini, bye baḡṭéde tí mā
 kišēn'i. H'áli ḡandérai Aḡméđi nádai đe. H'al še ṭebér, eskéri

χόρα vā: mēvindi, tēki Áli ayaí tehér hēme laḡān me geraút, ez
 amá tebér, mēvindi, ber bišíkni, šyēri zére, Áli ayaí tehér hēme
 laḡān bīkšī; hém'a des u heišti mērdúmi γaríbi yéne hēte ésti,
 yénera ve méki. Eskéri Qasím ayaí ber šekít, Qasím ayaí kaúta
 5 ver, veṅg dā vā ke Ahmédira: wáreza, ez ameíya, tī ku séra
 šyēri, ez sérei túe én'a gelánke wén'a. Ahmédi veṅg dā vā ke:
 Aláh fızme me bīdú, ez túe véri eixóe kišen'a. H'al ši ke Ahmédi
 bīkšú. Ahmed auná dési wedí, yau šībáke ha dēse wédide, dēsti
 xóe berd zereí šībáke, yau xandéri zereí šībákede dī geraúte véra,
 10 dai háli bīne tīdī rástiru. H'al kaut. Ahmédi xandéri hálira véte,
 Ahmédi Eisán kišt, H'asáni Kalán kišt. Kálme gna Ahmédi pei
 tīmyiru, gó'eni bīe Ahmédi tīmi. Ahmédi hyērs be, haut tēni pei
 áya xandéri kíšti. Ahmédi kíšya. H'írye hēme berá'i Ahmédi baúke
 ye kíšti. Des u heišti tēni mērdúmi γaríbi kíšti. Eskér ayaíra še,

hérgu kes ši kei xóe. Denazai Áli ayaí, tehér hēme laḡāna, des u
 heišti mērdúmi γaribána pyéru méndi wádede. Sobá Məl'ai Resá
 veṅg dā vā ke mēl'a Qasími Dēsmúndira: bīeri denazai Áli ayaí
 aílana des u heišti tēni mērdúmi γaribána hētia bīeri bēri we-
 dari. Məl'a Qasím weríšt Dēsmúnira, Meméd ayaí weríšt Γ'eítira, 5
 Ramedán ayaí weríšt Merzyélera, ši, léši Áli ayaí laḡāna des u
 heišti mērdúmi γaribána geraúti árdi bérđi wedérti.

Kauyé Neríb u Siváni.

Véri dōan yau ládeku Nérbīḡ šē Siván, H'ōrsíge dīzdefe, báni
 Məl'a Ahmédi Qafán akérd, púrđi Məl'a Ahmédi Qafán geraút 10
 bér'u. Láḡi Məl'a Ahmédi Huseíni dī én'oe dīzd, tepíšt vā ke
 dīzdera: te qāndaraí. Dīzdi vā ke: ez Néribraya. Láḡi Məl'a Ah-

médi vā ke: te Neríbde, qām Neríbdei. Dǐzdi vā ke: ez Dēštei Hēnzira. Lāđi Mēl'a Aħmédi vā ke: te qām mēhladi. Dǐzdi vā ke: ez mēhlai Šeinānda. Lāđi Mēl'a Aħmédi vā ke: te qau'i āmei mále me bēn'i. Dǐzdi vā ke: ez Nerbíđa āmeia mále tue, dǐzdeí 5 bǐkéra, berá túe ez diāñ, lakímke ez hā bēn'a, zōr bēn'a. Lāđi Mēl'a Aħmédi wiđá sérei dǐzdi terá kerd, habér'e eršau'úte Neríb Xaléf aǵairi vā ke: we Xyēni nébē, tue tēde kauyé kerdini, tu Hyēniđi pyéru kišti árdi emáni ser. Xaléf aǵaí habér'e eršau'úte Avdúl'ah aǵaí Kelán vā ke: me Neríbde kauyé kerd, la- 10 kímke wéχti χóede hadré be, túe mērdúmi me kišt, bǐzáni ke: ez vist mērdúmi túe yau mērdúmi χóe véra kišeń'a. Avdúl'ah aǵaí habér'e eršau'úte Xaléf aǵairi vā ke: wáχte χóede hadré be, ez meiste eskéri χóe gén'a, yén'a aú kai Šél'e ver, tǐzi wiđára eskéri χóe bǐgí, bye Đait ver, mā kauyé bǐkí, návaúke te sérei me wén'i,

návaúke ez sérei túe wén'a. Xaléf aǵaí habér eršau'úte Avdúl'ah aǵairi vā ke: eskéri me hadraú, ēnkaí ez āmeia Deíštēde tǐzi wárze eskéri χóe bǐgí, bye aú kai Šél'e ver, mā kauyé bǐkí. Ēn'oe kauyé Tǐrkán nu, ēn'oe kauyé aširānu, tǐ bye χóeri vyén'e. Avdúl'ah aǵaí habér eršau'úte dauāñ vā ke: τau mevíndi, meiste 5 aú kai Šél'e vérde kauyé mau, Nerbíđānu. Dauāñ habér eršau'úte Avdúl'ah aǵairi vā ke: mévinde, tǐkás máli Neríbi éstu bǐde mā, mā peínai dauāni Neríbi vešnén'i. Avdúl'ah aǵaí habér eršau'úte dauāni vā ke: métersi, séri mǐri, mā šimári. Dauāñ vā ke: mā émšoe névindén'i, ma vardén'i, ma suén'i aú kai Šél'e ver, kauyé 10 kén'i, mévinde, tǐzi bye. Sebáh Avdúl'ah aǵa wéríšt be espár, eskéri χóe top kerd, vā ke eskéri χóera: oǵíl, mévindi, mā šyēri

kauyé, métersi, Nérbídi táni, kauyé aširānu, sére mǐri, mā šimári.

Dúmilbāzi dai pǔroe, Avdúl'ah ayá kaut eskéri ver, šē aú kai Šél'e ver, eskéri Xaléf ayá námaú, erš kerd, vā ke eskéri xóera: 5 sére mǐri, mā šimári, dau'ān véšni. Eskére Avdúl'ah ayá šē déwi Xaléf ayá, geraúti šeš déwi, véšnai, ayáraí, ameí keiye, Avdúl'ah ayá dā mā eskéri xoé.

Yau ášme mend. Xaléf ayá habére eršau'úte Avdúl'ah ayaíri vā ke: túe éhende eskéri me kišt, túe šeš dau'e me vešnai, tá'alan 10 kérđi, wáxte xóede hadré be, ez én'a gelánke yén'a, qandaúke déwi túe me dī ez vešnén'a, tá'alan kén'a héta yau séwe, toađúhi néverdána, hémine sére bǐrmén'a. Avdúl'ah ayá habér eršau'úte Xaléf ayaíri vā ke: đai xóede reháť vǐnde, éke én'a gelánke ez ameía túera yau kérgā kóere néverdānu. Xaléf ayaí

habér eršau'úte Avdúl'ah ayaíri vā ke: te bye xóeri, vién'e. Avdúl'ah ayá werišt be espár, dúmilbāzi dā pǔroe, eskéri xóe amé pyesér. Avdúl'ah ayá vā ke eskéri xóera: toađúhi mā ĥa šuén'i kauyé, métersi, én'a gelánke tǔwi méverđi, hémine bǐksi, sére mǐri mā šimári. Eskéri vā ke Avdúl'ah ayaíra: péki, eféndim, 5 Aláh đāni túe saγ bedú, hetáke peínai mā némeru, túeri ti tǐnu. Avdúl'ah ayá vā ke: áferem oγíl.

Avdúl'ah ayá dúmilbāzi dai pǔroe, eskéri xóe erš kerd, šē diári Mél'ekāni, auiná ke eskéri Xaléf ayá tábure bestá. Avdúl'ah ayá eskéri xóe erš kerd vā ke: séri mǐri mā šimári, métersi, 10 šyéri bǐksi hémine. Eskéri Avdúl'ah ayá šē eskéri Xaléf ayá wéta amé bǐ Taúridye, kauyé kerd, eskéri Xaléf ayá remā, eskéri Adúl'ah ayá peíra kaut, bāna déwi pyéru tá'alan kérđi, šuaneí Nérbidán pyéru kíšti, pési đíne pyéru ard.

Mend vist rōđ, Xaléf ayaí šē kaut kei Qótwesān, Haidér aýára vā: ez kaúta behti túe, Avdúl'ah ayaí Kélan éskéri me pyéru kišt, déwi me pyéru vešnaí, tá'alan kérđi. Haidér aýa vā ke Xaléf ayaíra: te méra vāni se, ez nešyén'a Sivánđande kauyé biké-
 5 ra, Sivánđi peínai mā hémine kišén'i. Xaléf ayaí vā ke: ez kaúta béhti túe, bye me bére kei Avdúl'ah ayaí, mā pya wéši ke, t̃ikáske keífi túe wazén'u ez māl dána túe. Haidér aýa weríšt be espár, kaut Xaléf ayaí ver, améi ši Siván, kaúti kei Avdúl'ah ayaí. Haidér aýa hírye gelánke šē launá Avdúl'ah aýa língeru vā ke:
 10 te ayaí én'a gelánke biđi riđai me Xaléf ayaí. Avdúl'ah aýa vā ke Xaidér aýára: ék'e te námeíni me Xaléf ayaíra yau ziröt véra nédáni, ez ka peínai dauáni Neríbi véšna, hémine tá'alan ka, t̃im-ke te améi me Xaléf aýa kerd báxši túe. Haidér ayaí launá Avdúl'a aýa séreru šē Xaléf aýa ard, launá Avdúl'ah aýa língeru,

Avdúl'ah aýa launá Xaléf aýa déstru, pya be wéši, xalái dai pyéra. Xaidér aýa weríšt, xat̃ir waišt Avdúl'ah ayaíra, Xaléf aýa geraút, ši keíye. Térek nā.

5.

Kauyé Neríb u Hyéni.

Véri đóan yau merđúm Neríbra weríšt šē Đaúzra ageíra, s amé zimeí Hyéni. Yau merđúm Hyéneyiđ ziméde xóeri đit kerđini. Én'oe merđúmu Nerbíđ amé én'oe merđúmi Hyéneyiđra vā ke: t̃i t̃i bén'i etía đit kén'i. Merđúmi Hyéneyiđi vā ke: ez ỹizmkári Mél'a Haseíni Muýaráya, etía đit kén'a. Merđúmi Nerbíđ vā ke: Mél'a Haseíni Muýará xóera đišméni ménu, wéxti píriki m̃iđe 10 yau ỹizmkári píriki min kištu, ez eíroe heífi túera gén'u. Merđúmi Hyéneyiđi vā ke: ez ỹizmkára, derđi túe ébe me dermán nébén'u. Merđúmi Nerbíđi vā ke: ez túe kišén'a. Merđúmi Hyéneyiđi šē t̃éki

χοέ geraúti tírsi χοέ kerd, χῶ dest šimsýēri χοέ weránd, šē merdúmi
 Nerbídi ser. Merdúmi Nerbídi wída wázda, šē tēki merdúmi Hyē-
 niđi terá geraút, pei séri merdúmi Hyēníđi terá kerd kišt, dade
 ver dā, šē Neríb Xaléf aγaí het, yéra vā ke: me yau merdúmu
 5 H'yēneyíđ kišt. Xaléf aγaí ye merdúmra vā ke: merdúmu H'yē-
 neyíđu tu kištu, merdúmi qāmyu. Ye merdúm Xaléf aγaira vā
 ke: γizmkári Mél'a Haseini Muγeraú. Xaléf aγá vā ke: muqaíte
 χοέ bi, šimá merdúmi šári kišti, šar yén'u, máli šimá bēn'u, šimá
 kišén'u. Ye merdúmi vā ke Xaléf aγaira: aγá, ĥabére bērsaúe
 10 Neríbu kiđ, Deíštei Hénzi wa muqaíte χοέ bi, wa mále χοέ bye,
 wayér úekeri, qām rōđu ke ĥabére Hyēnera améi wa τau tehetia
 nésiru mā kauγé bikéri. Xaléf aγai ĥabére eršau'úte Neríbu kiđ
 Wesmán aγairi vā ke: ĥabére bērsaú Deíšte Hénzi Mehmét aγairi.
 Wesmán aγa ĥabér eršau'úte Deístei Hénzi Mehmét aγairi vā ke:

téra réki χοe bikéri, Hyēneyíđi máde kauγé kén'i, bárut bigéri,
 ĥadré kéri, qām rōđuke Hyēnera ĥabére améiye mā kauγé kén'i.

Mehmét aγaí ĥabér eršau'úte Wesmán aγairi vā ke: Xaléf
 aγaira vádi: mā ĥa ĥadreí, qām rōđuke ĥabére Hyēnera améiye,
 kauγé mā kauγaú. 5

Ke ašmi mend, Dáqma bégí Hyēni ĥabére eršau'úte Neríbu
 pil Xaléf aγairi: túe tíri én'oe merdúmi me kištu, wáχte χóede
 ĥadré be, rōđi pāndíne kauγé me kauγaú. Xaléf aγaí ĥabéra χοe
 eršau'úte Hyēne Dáqma bégiri vā ke: rōđi pāndíne, né meíšte bye,
 mā kauγé bikéri. 10

Dáqma bégí zereí Hyēnide deláli vein dā: nétau γarfíb šáh-
 restān bínge'i, pyéru τau bye silá mégiri, ez Dáqma bégí vā ke:
 qámeκ vyén'a bye silá sérei đei dána púroe Dáqma bégí vā ke:
 Neríbra Haléf aγaira ĥabére améia: meíšte kauγaú, τau keíyede
 désti tua gén'a tau mévindi, meíšte kauγaú.

Dáqma beg habére eršau'úte Neríb Xaléf ayaíri vā ke: eskéri me hadraú, meíšte mā yén'i pei rézān. Xaléf ayá habér eršau'úte Dáqma bégiri Hyēne vā ke: émšoe muqaíte xōe be, ez émšoe šahrestān vešnén'a.

Dáqma bégi eskéri xōe hēme top kerd, eskér pyéru kerānd pei kunáyi Temír bégi, bārút, qırqışún dā eskéri xōe, espār vidí, peíye pyéru eršau'út pei kútan, espār pyéru éršau'út pei rézān. Šefák béstia bīrōšt habér eršaū'úte Neríb Xaléf ayaíri vā ke: tērés, émšoe hēta sobá ez né rā kaúta, sózi túe seńén'u, sozu te bye kauyé xóeri vyén'e, eskéri me hadraú.

Xaléf ayá weríšt be espār, dúmilbāzi dā pūroe, kaut eskéri xōe ver vā ke eskéri xóera: métersi, ye Tírki, ye néšyén'i kauyé bīkí, mā đān mīrdi aširāni, métersi, ez ha šimá ver, keške ez mérda šimá hém'a šyēri kauyé. Eskéri Xaléf ayaí vā ke, péki,

ayá, hētake mā némiri mā néverdāni te, šyēri kauyé. Xaléf ayá vā ke: áferem, ayálerem. Xaléf ayá kaut eskéri xōe ver, ši vedíai díari Hyēni, auńai ke: eskéri Dáqma bégi pyéru hā rúniste, espār kai kén'u, qámuk byu peíye, qámuk nā wén'u, qámuk gōvéndi kén'u. Xaléf ayá vein dā Dáqma bégi, vā ke: mīgai'e wáxte xóede hadré be, ez ameía. Dáqma beg weríšt be espār, vénga eskéri xōe dā vā ke: keíye harébya yén'i, eskéri Xaléf ayaí amé, wárzi, šyēri metírisi. Xaléf ayaí eskéri xóera vā ke: tēwi eskéri Dáqma bégi véra médi, hémine bīkší. Eskéri Xaléf ayaí vā ke Xaléf ayaira: ízmi mā bīdé, te siēr biké. Xaléf ayaí vā ke: erš! Eskéri Xaléf ayaí kerd: wáke wáke. Hyéris u tehér tén'i eskéri Dáqma bégira kíšti, eskéri Dáqma bégi remá. Eskéri Xaléf ayaí kaúta díme bérđi, kérđi zereí šahrestān; yau maħalaí Hyēni vešnai, sérei Xalíl eféndi terá kerd, ard, dā Xaléf ayaira. Dáqma bégi vā ke: emán eféndim, ez kauyé nekén'a, 15

eskéri me t̄ínu. Xaléf aḡaí ḡabér eršau'úte Dáqma bégiri vā ke: šahrestānda bye tebér, ez yén'a šahrestān vešnén'a. Dáqma bégi wīdā yau koéle eršau'út Xaléf aḡaíri vā ke: emán eféndim, taúdi mā t̄ínu, nešyén'a kauḡé bīká, te mīde t̄itaú kauḡé kén'i? ez te 8 néiya. Xaléf aḡaí vā ke: bye eskéri ez dána túe, šúe bye mīde kauḡé dīké, hēta hírye rōḡi kauḡé me kauḡaú, ez eskéri túera we šahrestāni túera t̄éwi neverdána, hémīne kišén'a, túe kišén'a, dēniai túe ez ána.

Dáqma bégi ḡabére eršau'úte Xaléf aḡaíri vā ke: des rōḡi 10 maulét bīdé me. Xaléf aḡá vā ke: há'idi, wa túeri vīst rōḡ maulét, wīdāra pei bye, mā kauḡé bīkí, éke te nēri ez šahrestān pyéru vešnén'a, sérei túe wén'a. Dáqma bégi ḡabére eršau'úte Xaléf aḡaíri vā ke: hēta vīst rōḡ kauḡé me t̄ínu, wīdāra pei ez

túeri ḡabére eršau'wén'a. Xaléf aḡá vā ke: péki, eféndim, ḡaidí túeri ízmu; vīst rōḡ maulét dā Dáqma bégira.

Dáqma beg šē, eskér tóple kerd, hēta vīst rōḡ tehér henzári eskér tóple kerd. Vīst u yau rōd bi temámi, Dáqma bégi ḡabér eršau'úte Nérib Xaléf aḡaíri vā ke: eskéri me temámu, meište ez 8 yén'a kauḡé, kauḡé me kauḡaú. Xaléf aḡaí ḡabére eršau'úte Dáqma bégiri vā ke: wáḡte xoéde ḡadré be, ez meište šefáqde yén'a dúzi Hémyera, te eskéri xoé bīgé, bye pei rezán met̄írīsi, mā kauḡé bīkí, ná te sérei me wén'i, ná ez sérei túe wén'a. Dáqma bégi ḡabér eršau'úte Xaléf aḡaíri vā ke: mév̄inde, šānde 10 yén'i, sebáh bye. Xaléf aḡá ḡabér eršau'úte Dáqma bégiri vā ke: én a ḡále ez amá. Dáqma bégi ḡabér eršau'úte Xaléf aḡaíri vā ké: wárze, bye, ez timáni túe veḡén'a.

Xaléf aḡá werīšt, dumilbáze dai pūroe. Eskéri Xaléf aḡá

pyéru amé pyesér, Xaléf aγá vā ke eskéri χóera: baúni, aγalér, mā šuén'i kauγé, métersi, eskéri Dáqma bégí závu, hém'a pyéru Tírki, néšén'i máde kauγé biki, mā pyéru dān mjrđi kjrđani, myérdei aširáni, métersi, mā ĥa šuén'i, hétake sérei me newén'u, 8 šjma teiwiri ti tñú. Eskéri Xaléf aγái vā ke: mā ĥa šuén'i, héta némiri túeri ti tñú. Xaléf aγá vā ke: aferém áγálerim.

Xaléf aγá werišt, kaut eskéri χóe ver, ši vedfai diári Hyēni, auñai ke eskéri Dáqma bégí pyéru tábure bésta pei rezánde. Eskéri Dáqma bégí tehér henzári, eskéri Xaléf aγái di henzári. 10 Eskéri Xaléf aγá vā ke Xaléf aγáira: emán, eféndim, ízmi mā bjdé, mā šyēri kauγé. Xaléf aγá vā ke: erš! beirakdár kaut eskéri Dáqma bégí, kaúti temyá, di sá'ati kauγé kerd, peínjde Dáqma bégí emán wašt, vā ke Xaléf aγáira: ez néšyén'a kauγé bjká túede.

Xaléf aγái eskéri χóe keránd, amé Neríbu, auñai ke: eskéri χóede šeišti ten tñú, ĥabér eršau'ute Dáqma bégiri vā ke: šeišti ten eskéri méra tñú. Dáqma bégí ĥabér eršau'ute Xaléf aγáiri vā ke: eskéri túe šeišti ten tñú, eskéri me sau heíšte ten tñú, pyéru kišyái, bye meítani χóe bére, meítani me wádere taúde 5 me tñú. Xaléf aγái merdúm eršau'úti vā ke: šyēri meítani mā biári. Merdúm ši, meíti árdi, róništ.

Dáqma bégí ĥabér eršau'ute aγáni Zjriki, vā ke: byēri ménu Xaléf aγái dau pyéru byēri, mā pyā wéšj ki. Aγái Zjriki werišt, amé Hyēne, Dáqma beg geraúti, amé Neríb kei Xaléf aγái. 10 Dáqma beg šē, launá Xaléf aγái língeru, Xaléf aγái launá Dáqma bégí déstru. Xaléf aγái di sei myésna dai Dáqma bégiri. Dáqma beg yau rez dā Xaléf aγáira, pyā bi wéši, terek nā.

6.

Zemáne verfe yau mjrdau dñiai xóe bI, yau keínau yau lađ tera bI. Dñiai merd, peñide myérde šē yaúna dñi árde. Di séri venért, yau keína áya dñira bfe. Ēn'a dñie bfe dñsmén'i lađek u keínaka veryén'e.

8 Keíneke šuén'a gōlikánde; keínek rōđeki yérei gōlikána yén'a, ek beraí xoe tñú persén'a dñiai baúki xóe, vána ke: beraí me tau? Dñeke keínakra vána ke: beraí túe šyu kei hálane xóe.

Keínek aya šu rā kuén'a, hau vyenén'a, ek beraí xóe kištu, eíštu zeindán. Sebáh wardén'a, baúki xóera vána: bau, me ém-
10 šoe yau hau dī, ék'e dñiai túe beraí me kištu, eíštu zeindán.

Baúki keíneke xóera vā ke: heir bu, sēn'ie beraí túe kišén'u?

Keínek vā ke: bau, me haúni xóede dī, beraí me kištu, eíštu zeindán, ez ha warzén'a, šuén'a gōlekánde, yérei yén'a keíye, ék'e beraí me amaú, ez zána wēšu, heírke beraí me námaú ez hén'i túeri gōlekánde nešúén'a, ez etía nevendén'a.

Baúki keíneke xóera vā ke: eírue tñ šúe gōlikánde, ez ge- 8 réu'a, ék'e me beraí túe dī, bizáne ke: ek dñiai me šimáde sáye ná, heírke me beraí túe nédī, né ez vendén'a, né tñ vñde.

Keínek werfšt ši, gōleki xóe ver dai, ši golekánde. Baúki keíneke amé, geíra beraí keíneke, éki kištu, eíštu zeindán, dórde zjibíl wél'e kérda láđeki ser. Baúki keínek améi keíye, dñiai 10 xóera vā ke: túe qaúwi láđi me kištu, wai dei bi šewi haúni xóede dī be, ek beraí xóe kištu, améi, bermáye, méra vā ke: bau, beraí me kištu, eíštu zeindán. Me vā ke: keínaim, heir bu, mé-

terse, beraí túe wěšu. Keínek méra vā ke: ez hā eírue šuén'a gōlikānde, yerei yén'a keíye, ek beraí me āmaú, ez zāna wěšu, ek nāmaú, ez névendāna etía.

Đéni vā myērde χóera: wérze téra šúe, te písi, te vátjisi kei-
s neke, te āmeí mj ser, tj méra vāni ke: qaúwi túe láđi kíštu, ez
títaiu láđeki kišén'a.

Myērdek hērs be, šē léše láđeki zeindāna vėte árdi đéni het,
vā ke đénira, keínai kōpėki, la qāmi kíštu ěn'oe láđek? Zuáni
đeíneki qáfelya, đeíni tersáye, hén'i náútarai veŋg bjkėru.

10 Baúki láđeki šid, berd mezél, wedért, amé keíye, sérei đé-
niai χóe terá kerd, bérde, eíšte zeindān. Wai láđeki gōlikāna
āmeí keíye. Ek beraí χóe tjínu, đéniai baúki χóe tjína, ši, laúki
χóera vā: bau, đéniai túe tāja? Baúki keínekra vā: ez nézāna
séra šai, beraí túe mėrdu. Keínek bermáye, āmeí, ši aúki ver,

desmát geraut, dj rekāti nemáđ kerd, vā ke: ya rábi, tj me yau
gō'ine kėri. Aúđa bī yau gō'ine, feráye, ši.

7.

Đaiki bī tj níbr, yau Aláh bē, yau ārewāntj bē. Āriš telh-
naíni. Rōđ yéke bėri arí qáfelnā šē keíye, šaú'e keíye rá kaut,
sebáh weríšt, amé aréye, auńaike árdi mesáhjdi tjíni; áya šaú'e s
néwete pa'ute, auńai ke myáne šaú'e yau lú'e āmeí zėre, šie me-
sáhe, árdi wėrdi. Ārewāntj weríšt, yau tja geraúte, dai lú'eru;
erzia lú'e tepíšte, lú'e bermaí. Lú'e vā ke ārewāntjira: te me
verá de, ez túeri keínai pašáde Mjstri wazén'a. Ārewāntj vā
ke: ez yau merđjmu ārewāntja, tj méri titaú keínai pašáde 10
Mjstri wazén'i? Lú'e vā ke: tj me mėkše, ez túeri wazén'a,
ėke me néwaište keínai pašáde Mjstri, tj me verá de. Ārewāntj

vā ke: t̄j méri suánd buáne. Lú'e arewānt̄iri suánd wend, arewānt̄i lú'e verá dai.

Lú'e werište, šie M̄jsr, ši pašai M̄jsr het, témene kerd. Pašai M̄jsri vā ke lú'era: d̄erdi tu tyu, m̄jri vāđe. Lú'e vā ke: 5 eféndim: ízmi me b̄idé, éz túeri vāđa. Pašai M̄jsri ízmi lú'e dā. Lú'e vā ke: eféndim, veíwe temteqú pašai amé, keínai túe wazén'u xóeri, [yau tu'éрге varai, lasér amé pañđ sei espári temteqú pašai be, pyéru la séri berd, ez túeri d̄ine pyéru la séri b̄erdi, me yau kére tepíšt pā venérta, ez auháya yau dest amé gna me 10 línge, me én'oe dest tepíšt aúkera veđiáya tebér, temtequ pašá érz'e xóe me wíđa ver daú, ez ameía.] Pašai M̄jsri vā ke: espár wa wén'isi, wa túede byēri, m̄jri temteqú pašai byári, én'oe đa wež̄fru, me nameí temteqú pašai nešna'útu. Lú'e vā ke: eféndim, yau qáti kindán b̄idé me, ez b̄én'a temtaqú pašari, wa perá ġu; 15 h̄át'a d̄i rōdi eskéri xóe mévede selám leyef, h̄ét'a temtaqú pašá byēru tía, ez túeri habére ana.

Pašai M̄jsri yau qáti kindán dā lúe. Lúe kíndi geraúti, aģeraí, ši arewānt̄i het. Lúe arewānt̄ira vā ke: me túeri kainai pašáde M̄jsri waíšte, wárze, šúe h̄em'am, xóe b̄iśú, temíz ke, bye, én'oe qáti kindán perá ġe, mā syēri pašáde M̄jsri het.

Ārewānt̄i werist, šē h̄em'am, xóe temíz kerd, sére xóe taišt, 5 rie xóe taišt; amé, kíndi geraúti perá, lúe kaúte ver, ši kenári M̄jsri. Wíđa rōníšti, lúe šie, habére dai pašai M̄jsri. Pašá vā ke: temtaqú pašá amé, yau fintóye riñd b̄idé, ez b̄én'a temtaqú pašari wā wén'isu, eskéri vāđe: selám leyef. Pašai M̄jsri yau fintóye dai lúe, hírye qabási lúede rai k̄erdi. Temtaqú pašá ameí 10 M̄jsr, eskéri pašai M̄jsri veđaú: selám leyef. Ārewānt̄i nézānu selám bedú. Eskéri qámek vā: én'oe d̄elu, én'oe d̄elu; qámek vā: én'oe pašá nu, qámek vā: én'oe arewānt̄iyu. Lúe aģeraí đigeraí, eskérira vā ke: ġermu, aq̄il temtaqú pašai sérede tínu. Temtaqú

pasá berd kunáγi pašai Mísri, fintóera améi war, lúe désti ye te-
 píšt, berd kunáγ u sérye, vā ke pašai Mísrira: yau ášme aqil
 nínu én'ei sére. Pasai Mísri vā ke: béri wadé dai dei rá ki, we
 ráku. Lúe berd wadé temtaqú pašá, da rá kerd. Temtaqú pašá
 5 tersá; lúe vā ke: terés, méterse, šúe te rá ku. Ārewānti vā ke
 lúera: pašai Mísri nekaí yén'u, sérei me terá kén'u. Lúe vā ke:
 méterse, ez néverdána, aqili vinde, pašai Mísri nekaí amé zére,
 wárze, lau língeru. Temtaqú pasá vā ke lúera: nekaí pašai Mísri
 yén'u, mi kišén'u. Lúe vā ke: wárze, ez túeri aúke kén'a mesí-
 10 ne, šúe, desmát bigí, bye zére, nemáđ biké. Ārewānti vā ke
 lúera: mǐri aúke byáre, ez šuen'a desmát. Lúe weríšt šie, aúke
 árde, dai arewānti; arewānti weríšt, ši desmát, ši pei sára, des-

mát bigeru, nézana rayér qāndaú. Lúe pa'út, arewānti náume,
 lúe ši geraí, arewānti di, gnau éru, mérdu. Lúe améi, pašai Mís-
 rira vā ke: temtaqú pašá šu desmát, nézana se byu, gnau éru,
 mérdu. Pašai Mísri vā ke: šyéri biári. Ši, ard, šit, wedért.

KAYNAKÇA

ASATRIAN, Garnik., “Prolegomena to the Study of the Kurds”, *Iran and the Caucasus*, S. 13, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009.

BEKÎ, Abdulaziz., *Zazaki/Kirdki/Dımılki Grameri*, Basılmamış Ders Notları.

BUSSMANN, Hadumod., *Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, New York, 1996.

BUTASIM, Nebi., “Behistun Anıtında Geçen “Zazana” Kelimesine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım”, *I. Uluslar arası Zaza Dili Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011.

CEGERXWÎN, Şêxmûs., *Tarîxa Kurdîstan*, II, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1987.

ÇAĞLAYAN, Ercan., “Zaza Tarihinin Kaynakları”, *Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi Yayınları (edt. Murat Varol), İstanbul, 2012.

HENNERBICHLER, Ferdinand., “The Origin of Kurds”, *Advances in Anthropology*, II, Londra, 2012.

HUNIC, Mehemed Ali., “Edebiyat Zazaki”, *Çime-Pêserokê Zuwan u Edete Zazayan*, S. 6, Augsburg, Temmuz 2006.

KAR, Cihat., “Zaza Dili Araştırmalarının 150 Yıllık Tarihi”, *Çime-Pêserokê Zuwan u Edete Zazayan*, S. 8, Augsburg, Eylül 2007.

LERCH, Peter., *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldaer*, I-II, Rusya Bilimler Akademisi, St Petersburg, 1857.

MALMÎSANIJ, M., *Kird, Kırmanç, Dimili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul, 1996.

MOLYNEUX-SEEL, L., *A Journey in Dersim*, The Geographical Journal, S. 44, No: 1, Londra, 1914.

PAUL, Ludwig., “Zazaca’nın Kökeni ve Konumu ve Etnik Köken İle Dilin İlişkisi”, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011.

_____, “The Position of Zazaki Among West Iranian Languages”, *İran Üzerine Çalışmalar-3. Avrupa Konferansı*, Cambridge, 11-15 Eylül 1995.

RICH, Claudius James., *Narrative of a Residence in Koordistan*, James Duncan Row, London, 1836.

SELCAN, Zülfü., “Zaza Dilinin Tarihi Gelişimi”, *I. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu* (edt. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011.

The Holy Bible [Tevrat], King James Version, Chronicles-I/2-33.

TODD, Terry Lynn., *A Grammar of Dimili also known as Zaza*, Doktora Tezi, Michigan Üniversitesi, 1985.

TRASK, R. L., *Language and Linguistics, The Key Concepts*, 2. Baskı, Routledge, New York, 2007.

WINDFUHR, Gernot., *The Iranian Languages*, Routledge, New York, 2009.

YILDIRIM, Kadri., (v. dğr.), *Edebîyatê Kirmanckî Ra Nimûnêyî*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2012.

Yararlanılan Kaynaklar

BENGSTON, John D. ve **RUHLEN**, Merritt., *Global Etymologies*, Stanford Üniversitesi, 1994.

GARIB, B., *Sogdian Dictionary-Sogdian-Persian-English*, Farhangon Publications, Tahran, 1995.

GOLKARIAN, Kadir., *Moheg-Farsça-Türkçe Sözlük*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2005.

HAYIG, Rosan., **WERNER**, B., *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Tij Yayıncılık, 2011.

JABA, M. Auguste., *Dictionnaire Kurde-Français*, L'Academie Imperiale Des Sciences, St Petersburg, 1879.

LEPSIUS, C. R., *Standard Alphabet for Reducing Unwritten Languages and Foreign Graphic Systems to a Uniform Orthography in European Letters*, Church Missionary Society, 2. Basım, Londra, 1863.

LOCKWOOD, Ronald M., *The Gilaki Language*, Uppsala Üniversitesi, Uppsala, 2012.

MALMÎSANIJ, M., *Kürtçe'de Ses Değişimi*, Vate Yayınları, İstanbul, 2013.

_____, *Folklorê Ma ra Çend Numûney*, Kişisel Yayın, İstanbul, 2000.

MACKENZIE, D.N., *A Concise Pahlavi Dictionary*, Oxford Üniversitesi Yayınları,

Londra, 1986.

MENCHERO, Fernando Lopez., *Proto-Indo-European Etymological Dictionary*, Indo-European Language Association, 2012.

MULLER, Friedrich., *Beiträge zur Kenntniss der Neupersischen Dialekte: Zaza-Dialekt der Kurdensprache*, Kaiserl Akademie, Berlin, 1865.

NOURAI, Ali., *An Etymological Dictionary of Persian, English and other Indo-European Languages*, Tahran,(t.y).

POKORNY, Julius., *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern, 1958.

SKJÆRVØ, Prods Oktor., *An Introduction To Manichean Sogdian*, Harvard Ün., (Basılmamış Ders Notları), 2007.

TURGUT, Harun., *Zazaca-Türkçe Sözlük*, Tij Yayınları, İstanbul, 2006.

VATE ÇALIŞMA GRUBU, *Türkçe-Kirmanca (Zazaca) Sözlük*, Vate Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, _____, *Ferhengê Zazakî-Tirkî*, Vate Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, _____, *Rastnuştişê Kirmanckî (Zazakî)*, Vate Yayınları, İstanbul, 2005.

WILLIAMS, Sir Monier., *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford Üniversitesi Yayınları, Oxford, 1956.

Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Lisansüstü Tez Hazırlama Yönergesi, Bingöl, 2013.

Yararlanılan İnternet Siteleri

[<http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/ielex/PokornyMaster-X.html#P0020>].

Erişim: Ocak 2013-Mayıs 2014.

[<http://www.ethnologue.com/>] Erişim:12 Şubat 2014.

[<http://indogermanisch.org/pokorny-etymologisches-woerterbuch/index.htm>].

Erişim: 1 Ocak 2014.

[http://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_vocabulary]. Erişim: 12 Aralık 2013.

[<http://www.servi.bel.tr/koy.htm>]. Erişim: 4 Ocak 2014.

[<http://www.kovarabir.com/peter-lerch-savas-esiri-kurtler-hakkinda-hazirlanan-rapor1856-roslow>]. Erişim: 29 Aralık 2013.

[<http://etymonline.com/>] Erişim: Aralık 2013-Ocak 2014.

[<http://www.library.spbu.ru/about/dir/>]. Erişim: 13 Mayıs 2014.

[<http://bioslovhist.history.spbu.ru/component/fabrik/details/1/863.html>].

Erişim: 10 Mayıs 2014.

[<http://www.biografija.ru/biography/lerkh-petr-ivanovich.htm>]. Erişim: 2 Mayıs 2014.

[http://www.rusdeutschpanorama.ru/jencik_statja.php?mode=view&site_id=34&own_menu_id=3963]. Erişim: 2 Mayıs 2014.

[<http://www.library.spbu.ru/about/dir/>]. Erişim: 14 Mayıs 2014.

[<http://www.aa.com.tr/tr/manset/341601--kurtce-egitim-veren-bolumler-acilmasi->

gerekmektedir]. Erişim: 8 Haziran 2014.

[<http://www.zazaki.de/turkce/makaleler/keskin-zazacaninyeriveyarini.pdf>].

Erişim: 17 Mayıs 2014.

[http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Prabhat_Ranjan_Sarkar#Language].

Erişim: 20 Mart 2013

[<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages>].

Erişim: 17 Mart 2014.